BERDÜCESİ

Kültür, Edebiyat ve Sanat Dergisi

YAZ
sayı:18

BERDUCESİ

Yıl: 5 Sayı:18
Yaz 2026
Yayın türü: Yerel Süreli

İmtiyaz Sahibi
Büyükşehir Belediyesi Adına
Fırat Görgel

Genel Yayın Yönetmeni
Duran Doğan

Yayın Koordinatörü
Mesut Serdar

Sertifika No: 44153

Editör
Bilge Doğan Demir

Yayın Kurulu
Fatma Gülşen Koçak
Canan Olpak Koç
Aliye Uslu Üstten
Melek Demirdöğen
Esra Kirik
Tuğçe Gök

Son Okuma
Melek Demirdöğen

Tasarım
Salih Koca

Görsel-Teknik Hazırlık
Ebrar Akkaya

ISSN - 3023-6339

Baskı
Akbaba İletişim Matbaa Basım Yayın
Tanıtım Eğitim Danışmanlık ve Anket Hizmetleri
Şazibey Mah. 2. Sk. Hisar Apt. No:10/A
Onikişubat / KAHRAMANMARAŞ
Tel: (0344) 235 40 02 - 0532 517 62 24
akbabailetisim46@hotmail.com

İletişim Adresi
berducesidergisi@gmail.com

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi
KAHRAMANMARAŞ UNESCO edebiyat şehri
unesco Member of the Creative Cities Network

Bu eser, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'nin bir kültür hizmetidir.

Sunuş

Berdücesi bu sayısında çocukluğun mavi gökyüzünü evlerinize getiriyor. Çocuk ve edebiyat ilişkisini merkeze alan bu sayının dosya konusu ise çocuk ve felsefe olarak planlandı. Son yıllarda çocuğun sosyo-kültürel açıdan "merkezî" bir konuma yerleşmesiyle psikoloji, sosyoloji, eğitim, din ve edebiyat alanlarında çocuk merkezli yaklaşımlar önemli birer araştırma konusu hâline geldi. Çocuk ile felsefe ilişkisi de bu bağlamda ele alınan tartışma alanlarından biridir. Çocuk edebiyatı metinleri gerek görsel tasarımları gerekse yazınsal içerikleriyle birer felsefi uyaran olarak işlev görebilir. Bu durum, çocuk metinlerinin sanatsal ve estetik değerini ortaya koyarken aynı zamanda, eleştirel düşünmenin olanaklarını da çocuklar için genişletir. Böylece çocuk, soru sormaya ve sorgulamaya teşvik edilir. Biz de bu sayıda çocuk ve felsefe ilişkisine odaklandık. Yazarlarımız ***Vefa Taşdelen, Abdullah Harmancı, Ayşegül Sözen Dağ, Sema Bayar, Sanem Karaman, Feyza Nur Emiroğlu, Ayşe Nur Biçer, Merve Uygun, Gurbet Lüy*** *Çocuk ve Felsefe dosyamıza katkı sağlayan isimlerdi.*

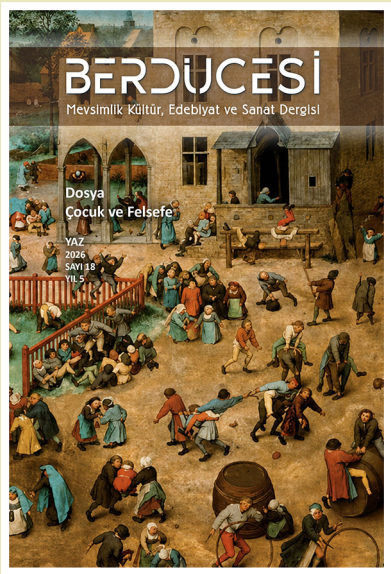

Ayşegül Sözen Dağ, *çocuk edebiyatının ödüllü yazarlarından şair, yazar ve editör* ***Vural Kaya*** *ile çocuk ve edebiyat ilişkisine dair bir söyleşi gerçekleştirdi. Bu sayımızda çocuk yazarlarımızı da dergimizde ağırladık.* ***Asya Gülay Emiroğlu, Hümeyra Yağmur Akgün*** *ve* ***Yağmur Atay****'ın kaleme aldığı masallar, Berdücesi'nin çocuk okurlarıyla buluştu.* ***Sevde Gözükara****'nın "Ayı Zorbi" masalı ise bu sayının çocuk okurlara açılan kapılarından biri oldu.* ***Ayşe Altıntaş****, Mustafa Ruhi Şirin'in çocuk şiirlerine dair inceleme yazısıyla bu sayıda yer aldı.*

Meryem Kılıç, Ayşegül Sözen Dağ, Nilüfer Zontul Aktaş ve Gülçin Ahıska *bu sayıda şiirleriyle yer aldılar.* ***Derya Gezgin, Birgül Temur, Fatma Ünsal, Tuğçe Gök, Fatma Nur Kayıkçı, Efdal Okcu*** *bu sayının öykü yazarlarıydı.* ***Hatice Uçar, Hatice Mert Yunak, Fatma Gülşen Koçak, Derya Kurtoğlu, Sedanur Çetinkaya Kara, Meryem Esen, Dilek Altundağ, Ebru Özdemir*** *ise deneme ve inceleme yazıları ile Berdücesi Yaz sayısına katkı sağladılar.*

Berdücesi 2026 / Yaz

İÇİNDEKİLER

21 **Dosya: Çocuk ve Felsefe**
Hazırlayan: Melek Demirdöğen
22 Vefa Taşdelen- Çocuklarla Felsefede Evreler Teorisi
28 Sema Bayar- Çocuk ve Felsefe
29 Abdullah Harmancı- Çocuklarla Felsefe Yap-Ma-Mak Mümkün mü?
32 Ayşegül Sözen Dağ- Küçük Prens'in Felsefesi: Görmenin Ötesinde Bir Hakikat Arayışı
36 Merve Uygun- Çocuk, Felsefe Artı Matematik
37 Sanem Karaman- Çocuklar ve Filozoflar: Çocuklar Felsefe Yapabilir mi?
39 Gurbet Lüy- Çocuk ve Felsefe İlişkisinde Kitapların Rolü
41 Ayşe Nur Biçer- Düşünce Kitapları ve Çocuk Edebiyatında Kavramsal Deneyim
43 Feyza Nur Emiroğlu- Felsefi ve Eleştirel Düşüncenin İnşasında Çocuk Edebiyatı

Öykü
84 Birgül Temur-Demir Kapının Ardında
78 Derya Gezgin- Kızıl Şölen
76 Efdal Okcu-İz
53 Fatma Nur Kayıkçı- Kalandar Lalesi
7 Fatma Ünsal- Yalancı Olmak Zorunda Kalan Çoban
65 Tuğçe Gök-Aşk ve Köpeklik Hakkında Muhtemel Senaryolar III

Masal
18 Asya Gülay Emiroğlu- Kekik Kokusunun İzinde
47 Hümeyra Yağmur Akgün- Farelerin Keşfi
49 Yağmur Atay- Yeşilgöz'ün Masalı
51 Sevde Gözükara- Ayı Zorbi'nin Balonları

Söyleşi
60 Vural Kaya: Hızın Bittiği Yerde Şiir Başlar
Hazırlayan: Ayşegül Sözen Dağ

Şiir
55 Ayşegül Sözen Dağ- Sesin Çürüttüğü
83 Gülçin Ahıska- Dilek Ağacı
6 Meryem Kılıç- Yağmur Yağdığında Şemsiyenin Açılması Beklenir
90 Nilüfer Zontul Aktaş- Beklenen Mektup

İnceleme
14 Ayşe Altıntaş-Mustafa Ruhi Şirin'in Şiirlerinde Çocuk
70 Fatma Gülşen Koçak- Çanakkale Harbinde Türk Hemşireliğinin Öncüsü Bir Kahraman: Safiye Hüseyin

Deneme
56 Derya Kurtoğlu- Ailesiz Toplum: Modern Bir Gurbetten "Yuva"ya Dönüşün Yeniden Tanımı
58 Ebru Özdemir- Çocukluk Masumiyet ve Travma: Doğu ve Batı Perspektifleri
73 Hatice Mert Yunak- Ulysses'in Yuvası: Shakespeare&Co, Paris
88 Seda Nur Çetinkaya Kara- Edebiyatın Öncü Kadın Yazarları II: Şükûfe Nihal Başar
11 Hatice Uçar- Ayıların ve Karıncaların Öz Benliklerine Dönüşü

Kitap Tanıtımı
91 Meryem Esen- Çocuk Şiirinde Sanat ve Estetik: *Çocuk Olma Sırası*
93 Dilek Altundağ- *Zamanda Bir Pusula*: Genç Ruhlara Yazılmış Mektuplar
95 Günay Bulut- Önü Kesilmiş Bir Neslin Hafızası: *Kar Yağarken*

YAĞMUR YAĞDIĞINDA ŞEMSİYENİN AÇILMASI BEKLENİR

neredeyse damarları çatlayacak, bağırıyorlar yere inerken. üzgünüm çok hiçbiri değmeden birbirine. çantaları dopdolu okuldan çıkıyor çocuklar. gök alabildiğine, otobüsler de. önceden söylenmiş olabilir diye söylemekten vazgeç . değmeden birbirine. havada sıcaklık on dört. kalbimiz geçip gidenlerin kaydını tutuyor. kayıt tut.

başlayan tufan taşan su
pişmanlık kendi dilinde
su var bir de aziz sepet Nil'de
akıyor
sıvı hâli maddenin kaçıncı ağlamak kontrol
noktası
bu yüzyılın öbür yüzyılla
savaşı bitmiyor akıp gider savaş
bunu kabullenmek
büyük damla öğretiyor küçüğe
karışmayı yer altına
ben bu denizi de geçerim birçok şey unutuluyor
bu bir döngü akan şeylerin
döngüsü
düzensiz dallar çamur ayaklara güçlük çıkarıyor

aldırmıyor yağmura kulaklıkta muhtemel yüksek ses. yüksek kaldırımda. yerler ıslanıyor oda küçük. en çok omzumdan yere. neredeyse damarları. tohumlar çok çabuk yükseliyor. duayla serpmişti, ne güzel serpmişti. benden birkaç nesil önce. yanık yüzünü yakalıyor güneş. tarlanın ortasında. çok balık var deniyor bir dalsan denize. rüyada gemide yolculuk, çok gemide. dalga sesine alıştım ama tufanın sesine. başlangıç tarihleri ve bitiş. elbette başlangıçtan sonra bitiş. oda çok küçük. bereket öyle bir şey. geçen yılın mahsulü. cümleye iyi niyetle başlıyorum. cümleyi iyi niyetle.

Meryem Kılıç

YALANCI OLMAK ZORUNDA KALAN ÇOBAN

FATMA ÜNSAL

Peri padişahının kızı, elinde kemanı kırlara çıktığında bir çobana gönlünü kaptıracağını bilemezdi. Madem kaptırdı; çobanın onu sevmeyeceğini, işinin gücünün kırlar ve koyunları olacağını da bilemezdi. Madem onu da bilemedi; padişah kızı olmanın her şeyi çözemeyeceğini, kalp gibi girift bir organın hiçbir padişahta anahtarının olmadığını da bilemezdi. Allah bilirdi bir, cümle kapıların anahtarını.

Zavallı çoban da bilemezdi. Koyunlarını ağıldan çıkarıp yola düzüldüğünde birazdan başına gelecekleri. Köyde kızların bir teki bile yüzüne bakmazdı çobanın. Eh, çobandı. Çobana varılır mıydı? "Hepsi," diyordu anası; "Hepsi şehre gelin gideceğim diye bir türkü tutturmuş, onu çalıyor. Bu sümüklüleri şehirde kim ala acaba? Saçlarının perçemini çıkarmakla olmuyor o." Üstünde durmuyordu çoban. Hatta varmasınlar, daha iyi diyordu. Kim uğraşacak? Anası evlendirdiğinde geliniyle yaşamanın düşünü kurarken hele. Onun dırdırına hangi çelik yürekli dayansın? "Varmasınlar ana," diyordu. "Vallahi benim evlilikte gözüm yoktur. İkimiz yaşar gideriz." Oğlan böyle diyordu demesine ama anasının ikna olacağı yoktu. Ama bilseydi bir kızın oğlunun başına açacağı işleri…

Neyse ne, peri padişahının kızı, kişi hüviyetini gizleme yükümlülüğünden dolayı adını veremiyoruz, güzelce kuruldu bayırın başına. Etten kemikten değil de âdeta ipekten. Rüzgâr vurunca bir dalgalanıyor, saçları elleri ayakları rüzgârla bir oluyor sanki. Hava dalgalarına karışıyor. Hava gibi bir şey oluyor. Dedik ya, ipek bir şal mübarek. Ayaklarını uzattı. Şöyle derin bir nefes çekti. İçine dolan hava bilemedi ilkin burası nere. Ciğer yerine bir çiçek tarlası. Karşıları izledi sonra. Çamlar, meşeler ne güzel sıralanmıştı. En tepede bir yayla. Yayla evlerinden çıkan cılız dumanlar. İnsanlara acıdı peri padişahının kızı. Üşümek ne büyük imtihandı. İnsan olmak ne büyük imtihandı. Şu Allah'ın dağında bile neredeyse yapayalnız yaşarlarken işin içinden çıkamıyorlardı. Kavgaları, ölüleri, düğünleri hiç bitmiyordu. Bunları düşününce içi sıkıldı.

"Allah bilirdi bir, cümle kapıların anahtarını."

Üşüdü sonra. Periler sıkıntıya düşünce üşürlerdi.

Eline aldı kemanını. Varla yok arası çenesinin altına yerleştirdi. Başladı çalmaya. Gözünü kapatıp ezginin ritmine kendini kaptırınca uzağa fırlatırdı insanı müzik. Kimisi notaların üstüne tırmanır, son sürat kaçardı bulunduğu ortamdan. Bir kemancının şöyle dediği anlatılırdı: "Kemanı elime alınca onun beni kaçırdığını hissediyorum." Kız çaladursun, çoban koyunlarıyla çıkageldi. Kulağına bir ses çalındı ama oralı olmadı. Kızın kötü çaldığı yoktu. Bilakis kızın sözünden çıkmıyordu keman. Öyle hisli bir ses yayılmıştı ki çayıra. Çoban alışkın değildi böyle seslere. Güzel de herkese güzel gelmez ya. Güzeli fark etmek için bir aşinalık yakalamak gerek. Çoban bir aşinalık bulamadı ama kız başını bir aralık kemandan kaldırınca çobanın yüzünde buldu bulacağını. O saat vuruldu. Çoban bir gölgelik bulmuş, uyuklamaya başlamıştı. Koyunlar, yazıya yayılmışlar; usuldan kemiriyorlardı otları.

Kız, keman çalmayı bıraktı. Soluğu çobanın yanında aldı. Yürümedi ama. Aktı. Olduğu yerden çobanın yanına aktı. Baktı ki oğlan uyuyor. Güneş yanığı suratını izledi. Hepsi bir ayar kirpiklerini, seyrek kaşlarını. Kızıla çalan saçlarını. "O," dedi. "Bu, o. Rüyalarıma gelip duran." Uyandırsa olmayacak. Uyandırmasa sabrı el vermiyor. "En iyisi keman çalmak. Uyanırsa ne âlâ. Yoksa kendimden bir iz bırakmış olurum uyanmasa bile," diye düşündü. Başladı içli içli çalmaya. Çoban başta iyice daldı uykuya. Derken gözünü araladı ki su kuşu gibi bir kız elinde bir çalgı, devinip duruyor. Ürktü tabii. "Sen de kimsin?" diye fırladı ayağa. Kız, çalmayı bırakıp ayağa kalktı. "Ben peri padişahının kızı falanca falanca. Peki ya sen kimsin? Rüyalarıma gelip dururdun. Söyle hadi, kimsin?"

Çoban, peri padişahını duyunca daha da ürktü. Besmeleyi besmeleye uladı. Çarpılmaktan Allah'a sığındı. Anasının anlattıklarını hatırladı. Köylerinden biri, bir peri kızına sevdalanmış da evini barkını bırakıp gitmiş. Geldiğinde aklı başında değilmiş. Aman Allah korusun. "Çobanım. Sana zararım dokunmaz. Ama senin de bana dokunmasın. Git hadi git." Kız, anlamadı tabii. Tam bir şey daha diyecekti ki oğlan kaçtı gitti. Kız boynu bükük kalakaldı.

Sevdalık... Başa geldi mi geçmiş olsun. Peri padişahının kızı olsa ne fayda. Sonraki günler de geldi çayıra. Oğlanı uzaktan izledi. Ama cesaret edip gidemiyordu yanına.

Baktı ki böyle olmayacak, yeniden gitti yanına. Ürktü yine çoban. Diline besmeleyi yerleştirdi hemen. "Korkma," dedi kız. "Benden sana zarar gelmez. Gönlüm akıverdi sana." Bunu duyunca çoban daha da işkillendi. Köylerindeki aklını kaybetmiş adam, hayal balonunun içinden el sallayıverdi. "Sen de beni bir gün sever misin ki?" Ebleh ebleh baktı oğlan kızın suratına. Kız biraz

"Güzel de herkese güzel gelmez ya. Güzeli fark etmek için bir aşinalık yakalamak gerek."

sinirlendi. "Yalandan da olsa desen ne var? Severim belki desen. Ben de umut etsem." Kendini toparlayan çoban, "Ben yalan söylemem hanım," dedi. "Söylemem. Korktum senden. Çok güzel de olsan korktum. Sevmem seni. Var git hadi." Peri padişahının kızı üzüntüden silikleşmeye başladı. Gitgide kayboluyordu. Gözünden yaş değil de saydam inciler döküyordu. "Yalandan sevseydin de olurdu. Sevgim bana yeterdi. Dilerim ağzından bundan sonra tek bir doğru söz çıkmaz. Doğrular seni ölene kadar terk eder." dedi ve havaya karışıp gitti. O gittikten sonra yerinde beyaz beyaz kuşlar belirdi. Ağlar gibi öterek onlar da uzaklaştılar.

Çoban, kız gözden kaybolduktan sonra ne yapacağını şaşırdı. Koyunları toplayıp erkenden köyün yolunu tuttu. Anası baktı ki oğlan geliyor. Merakla önüne çıktı. "Be çocuk," dedi. "Güneşi erkenden batırmışsın." Oğlan tam konuşacaktı ki kızın dediğini hatırlayıverdi. Peri kızı yüzünden kaçıp geldiğini anlatmak isterken: "Koyunlar huysuzlandı. Dağa da kurt inmiş dediler. Ben de topladım geldim." deyiverdi. Eyvah, dedi içinden. Kızcağızın bedduasının tuttuğunu anlayınca ne edeceğini şaşırdı. Anası: " İyi o vakit. Yemek daha ocakta. Git dinlen bari." dedi.

Çoban eve girdi. Çöktü kaldı divana. Şimdi ne edecekti? Tüh kafama, diye kafasına bir yumruk indirdi ama olan olmuştu. Ne vardı sanki kıza yalandan sevdalansaydı. Yalandan sevda mı olur be, diye döndü kızdı kendine. Olmasa da böyle olur, çek bakalım şimdi, diye cevapladı kendini. Düşündü düşündü çıkamadı işin içinden. Yalan söylediğini anladıklarında millete rezil olacaktı. Şimdiye kadar yalan nedir bilmemişti. Kendisini şimdiden kelli

kirlenmiş hissetti. Af dilemek istedi Allah'tan: "Ey Rabbim," dedi. "Ey Rabbim, senden başka bir şey istemiyorum. Bana yüz koyun daha ver." Estağfurullah, estağfurullah, estağfurullah. Olacak iş mi? Gönlünden geçenle ağzından bir çıkmıyor anladık da estağfurullah. Ağzını kapattı hızla. Estağfurullahı estağfurullaha uladı.

Anasının ayak seslerini duydu. Baktı ki eve geliyor, uyur numarası yaptı ki kadına yalan söyleyemesin. Kadın kapının kenarından şöyle bir baktı. Gariban oğlu dalmış gitmiş. Usuldan geri ayrıldı. Çoban olduğu yerde öylece kaldı.

Yemek vakti geldiğinde ses etmeden yedi yemeğini çoban. Anası bir şey diyecek olsa baş sallayarak cevapladı. Yemeğini yer yemez de yatağına yollandı.

Sonraki günlerde mecbur konuştu milletle. Her dediğinin bini bir para. Lafını der demez ağzını tuttu lakin ne fayda. Söz kadar geri dönmeyen bir şey varsa o da gençliktir. Bu ikisi ölümüne kapışır geri dönmemekte. Çoban her konuştuğunda telaşlandı telaşlanmasına ama baktı ki insanlarda tık yok, telaşı bıraktı. "Ha yalan ha doğru," dedi. "Nasıl olsa anlayan yok. Yorulup durmayayım."

Bir gün koyunlarıyla çayıra vardığında peri padişahının kızını yeniden gördü. Elinde kemanı, dolaşıyordu çamların arasında. Dolaşmıyordu, küçük bir dereydi. Akıyordu. İstemsizce vardı kızın yanına. Kız karşısında çobanı görünce yüzüne bulutlar toplandı. Tam yağacaktı ki çoban konuşmaya başladı: "Gönlüm artık sendedir ey peri kızı." dedi. "Al onu ne yaparsan yap." Kızın yüzündeki bulutlar dağıldı. Yerine güneş geldi. İki dolunay geldi, yanaklarına yerleşti. Gözlerine tüm ışıltılarıyla yıldızlar yerleşti. Tam koşup çobana sarılacaktı ki ettiği beddua aklına geliverdi.

Hiddetlendi bu sefer. Avazı çıktığı kadar bağırdı: Muhafızlar!

Çoban şaşkındı. Ormanın dört bir yanından iri iri on kadar muhafız koşturup geldiler peri kızının yanına. "Yakalayın ve zindana atın bu yalancıyı!" diye bağırdı kız. Çoban gerçeği biliyordu bilmesine ama ağzını her açtığında bir yalan fırlıyordu. Ol sebepten çaresiz, muhafızların kollarında zindana yollandı zavallı çoban.

Peri padişahının kızının da eli böğründe kaldı. Yalandan sevmek olur muymuş olmaz mıymış anladı. Dünyada, vaktinde anlamak önemliydi.

Bu masalda gökten üç elma düşmedi. Gökten elma, durup dururken düşmezdi zaten. Dolayısıyla üç kişinin gönlü edilmedi.

Bu masalda seven sevdiğine de kavuşamadı. Kimse bunun sözünü vermedi gerçi.

Onlar muhtemelen ermedi muratlarına ama biz kerevete çekilsek de olur.

AYILARIN VE KARINCALARIN ÖZ BENLİKLERİNE DÖNÜŞÜ

HATİCE UÇAR

Çocuk edebiyatı hem ülkemizde hem de dünyada, özellikle son elli yılda, büyük bir gelişme göstermiştir. Bu alana ilginin artmasıyla romancılığı ve şairliği ile tanınan yazarlar da çocuk kitapları yayımlamaya başladılar. Yetişkinlere çeşitli uyarılar/mesajlar içeren, düşünsel alt yapısı olan Küçük Prens, Şeker Portakalı gibi eserler "büyükler için yazılmış çocuk kitapları" diyebileceğimiz yeni bir alt tür oluşturdu. Bu alt türe Yaşar Kemal'in Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca eseri örnek verilebilir.

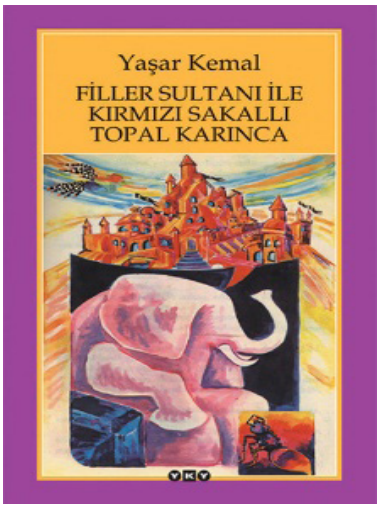

En basit haliyle eserin konusu, filler tarafından ezilen ve sömürülen karıncaların verdiği bağımsızlık mücadelesidir. Filler sultanı; bilge danışmanı, hüdhüdlerin başı Ulukepez'i -onları gözlemlemesi için- karınca diyarına yollar. Ulukepez aylarca karıncalarla yaşar, onların güvenini kazanır. Döndüğünde filler sultanı ona "Bana karıncaların hünerlerini anlat." der. Ulukepez karıncaların çalışkanlıklarını, ülkelerini nasıl imar ettiklerini uzun uzun anlatır. Ülkedeki tüm filleri toplayan sultan, karıncalar üzerine bir sefer başlatır. Haksız yere çıkarılan bu savaş, karıncalar için de bir uyanışın başlangıcı olur. Yıllardır fillere yiyecek taşımış, hizmet etmişlerdir. Sömürüldükleri yetmezmiş gibi şimdi de filler tarafından ezilmekte, ülkeleri yerle bir edilmektedir. Filler karıncaların çoğunu öldürür. Sultan, geriye kalan karıncalardan kendisi için bir saray yapmalarını ister. Onları baskı ve zulümle kontrol ederken kendisine başkaldıran bir karıncayı da unutamaz. Kaçıp dağlara

"Sultan, karınca dilini yasaklar. Çünkü dillerini unutturmak, kimliklerini unutturmaktır."

sığınan kırmızı sakallı topal bir karıncadır bu. Sultan bir yandan kırmızı sakallının kellesine ödül koyar, öte yandan karınca dilini yasaklar. Çünkü dillerini unuttur-mak, kimliklerini unuttur-maktır. Sarıca karıncaları aralarına gönderip onları bölmeye, birbirine düşürmeye çalışır. Çünkü sarıca-lar; en tembel, en çıkarcı, muhbirliğe en uygun grup-tur. En nihayetinde kırmızı sakallı karıncanın uyarıları sayesinde karınca ulusu yok olmaktan kurtulur.

Ünlü İtalyan yazar Dino Buzzati'nin yazdığı Ayıların Meşhur Sicilya Baskını adlı romanı da benzer bir temaya sahiptir. Bu eserde ise ayılarla insanlar arasında bir mücadele söz konusudur. Ayılar kralı Aslanayı'nın oğlu, babasıyla dağda mantar topladıkları sırada avcılar tarafından kaçırılır. Kral, utancından oğlunun uçurumdan yuvarlanıp öldüğünü söyler. Bir süre sonra ayılar, zorlu doğa koşulları ve açlık yüzünden insanların yaşadığı bir ülkeye saldırmaya karar verirler. Kral da bu vesileyle oğlunu burada arayabilecektir. Ülkeyi Grandük isimli gaddar bir hükümdar yönetmektedir. Hükümdar, filler sultanı gibi zalim ve kibirlidir. Grandük'ün Üstat Nektar adında bir de büyücüsü vardır. Büyücü Nektar; tıpkı Ulukepez gibi kime çalıştığı belli olmayan, güvenil-mez bir karakterdir. Başta Grandük için çalışsa da çok geçmeden ayıların tarafına geçer. Aslında her iki karakterin de önceliği kendi çıkarlarıdır. Kanlı bir mücadelenin ardından ayılar iktidarı ele ge-çirir. Kral'ın oğlu Tombik bulunur. Artık ayılarla insanlar bir arada yaşamaya başlar.

Bu iki eserin yazıldıkları dönemin siyasi panoramasına bak-tığımızda seçilen kahramanların alegorik bir özellik taşıdığı ya-dsınamaz. Zira eserlerden biri ülkemizde sağ-sol çatışmasının zirvede olduğu yetmişli yıllarda (1977) diğeri ise dünyanın en kanlı savaşlarından birinin yaşandığı kırklı yıllarda (1945) kaleme alın-mıştır. Elbette dönemin bu karanlık atmosferi, yazılan eserlere de yansımış ve "gelecek güzel günlerin umudu" hep diri tutulmuştur.

"Ayılar yaban olanı, insanlar ise vahşi kapitalist uygarlığı temsil eder."

Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca ve Ayıların Meşhur Sicilya Baskını romanlarındaki bir başka ortak nokta ise karakterlerin düşmanlarına benzemeleri, asimile olmalarıdır. Karıncalar, filler sultanı onlara "Siz de birer filsiniz!" dedi diye kendilerini gerçekten fil zannetmeye başlarlar. Kimliklerinin en önemli özelliği olan çalışkanlıklarını kaybederek bütün gün filler gibi yiyip içer, yan gelip yatarlar. Ayılar ise insanlar gibi gösterişli kıyafetler giyer, sarhoş olup taşkınlık çıkarır, kumar oynarlar. Hem ayıların lideri Aslanayı hem de karıncaların en bilgesi Kızıl Sakallı Topal Karınca halklarının yaşadığı bu dönüşümden oldukça rahatsızdır. İkisi de çarenin eskiye/öze dönüş olduğunu savunur. Bu açıdan her iki eserin de distopik özellik taşıdığı söylenebilir. Savaşın yıkıcılığı, fantastik karakterler ve semboller kullanılarak aktarılır. Ayrıca her iki eserde de insanın doğaya verdiği zararlar üzerinde durulur. Öyle ki filler sultanının bile cümle mahlûkat arasında çekindiği tek canlı insanlardır. Çünkü insanların yapacağı kötülüklerin, vahşetin bir sınırı yoktur.

Eser adlarını incelediğimizde filler, baskı ve otorite figürü olması bakımından diktatör liderleri simgeler. Topal karıncanın sakalının rengi elbette onun devrimci olmasının göstergesidir. Mesleği demircilik olan topal karınca, halkını uyandırmaya çalışan, çok okumuş, aydın biridir. Bir gün bir türkü karıncalara kim olduklarını hatırlatır. Topal karıncanın önderliğinde örgütlenip şehrin etrafını ateşe verirler. Filler sarayı yıkılır. Özgür ve kardeşçe bir yaşama kavuşurlar.

Ayıların Meşhur Sicilya Baskını adı ise tarihî bir olaya göndermedir. İkinci Dünya Savaşı sürerken 1943 yılında Müttefikler, Sicilya'yı işgal eder. Husky Harekâtı olarak bilinen bu çıkarmada amaç, İtalya'yı saf dışı bırakarak doğu cephesinde Almanlarla çarpışan Sovyetler üzerindeki baskıyı azaltmaktır. Bu yüzden eserde Rusları temsilen "ayılar" kullanılmıştır ve Buzzati işgalci ayılara "evinize dönün" çağrısı yapar. Ayılar yaban olanı, insanlar ise vahşi kapitalist uygarlığı temsil eder. Eserin sonunda Aslanayı; işgal sonrası dünyevi zevklerin esiri haline gelen, kendi doğalarını kaybeden, ahlâkî çöküntü içindeki ayılara dağlara dönmelerini, kendisini de oraya gömmelerini vasiyet eder ve son nefesini verir.

Yaşar Kemal ve Dino Buzzati, geleceğin büyüklerine yazdıkları bu iki farklı öyküde aynı değerleri vurguluyorlar. Bu değerler; insanları bir arada tutan birlik, beraberlik ve kimliktir. Ahlâkî bir temele dayanan bu metinlerde her iki yazar da didaktik bir anlatım yerine ucu açık durumlarla okurların sorgulama yapmasını tercih etmişlerdir.

MUSTAFA RUHİ ŞİRİN'İN ŞİİRLERİNDE ÇOCUK

AYŞE ALTINTAŞ

Çocukluk, insan olmayı öğrenmenin en mühim zamanı; çocuk ise insanlığın en önemli cevheridir. Çocuk, geleceği inşa etmenin en önemli yoludur. Çocuğa ve çocukluğa verilen kıymet hâlâ hak ettiği yeri bulmasa da bu konudaki hassasiyetler artmaktadır. Bir çocuğa verilen emek, bir çocuğa ayrılan zaman; dünyaya verilen zaman ve emekle eşdeğerdir. İnsan eğitimi için bu zaman ve emek elzemdir.

Çocukla bağ kurulmasını sağlayan en önemli araçlardan biri edebiyattır. Edebiyat, çocuğun görmediği kapıları ona açar, düşünmediği olaylar ve hisler üzerinde kafa yormasını ve yeni yaşantılar keşfetmesini sağlar. Çocuk edebiyatı en az çocuk kadar kıymetlidir. Çocukların eğitiminde, onlara kazandırılacak değerlerde, çocukları hayata hazırlamada ve onlara hayata dair duyarlıklar kazandırmada etkili araçlardan biridir. Çocuk edebiyatı aslında oldukça zor bir alandır. Zorluğu, bu alanın kolay olduğunun düşünülmesinden kaynaklanmaktadır. Sadece belirli fikirleri veya davranışları dikte etmek, öğretici olmak amacıyla yazılan eserler ele alındığında bu alanın incelikleri daha da belirginleşmektedir. Gerek hayatı gerekse yazdığı kuramsal eserler veya şiir, öykü, masal gibi edebi eserlerle çocuğa ve çocuk edebiyatına önem veren Mustafa Ruhi Şirin bu anlamda oldukça önemlidir.

Şirin'e göre çocuk edebiyatının ana membaı, çocuk ve çocukluktur. Çocuk edebiyatı çocuğun ilgi, algı, düşünce, his ve düş dünyasını

"Mustafa Ruhi Şirin'in eserlerinde basit bir söylem yoktur; yazar, derin bir arka plan üzerine eserlerini kurar."

çocuk bakışıyla yansıtan; çocuk gerçekliğine uygun içerikleri sade bir dil ve içtenlikle oluşturabilen; çocuğun okuma alışkanlığını geliştirerek onu duyarlı yetişkinliğe alıştıran geçiş dönemi edebiyatıdır. Mustafa Ruhi Şirin'in eserleri sade ve akıcı üslubuyla kolay yazılmışlık hissi verir fakat yazar öyle bir cümle kurar ki okuyucuyu şaşırtır. Adeta çocuğu ve çocukluğu küçümseyenleri alt etmek için bilinçli seçilmiş bir üsluptur Şirin'in üslubu, "Bülbül kanatlıdır ağzı çiçek / Çocuk kalbimdeki kuş/ Güzel günler görecek" (Şirin, 2004: 131) dizelerinde olduğu gibi çocuğun, çocukluğun ve çocuğa yazılan eserlerin büyüklüğünü hissettirir.

Şirin'e göre en yaygın anlamı ile çocuk edebiyatı, çocuklar için edebiyat ve çocuksu edebiyat yerine kullanılıyor. Öncelikle çocuk okurları hedefleyen bu edebiyat çocuklar için adlandırılmaya hak kazanmış olur. Çocuksu edebiyata en duyarlı olacak yaklaşım, çocuğa görelik tarafından belirlenir. Çocuğa görelik ise "Beşiğim beyaz gemi/ Kürek yapsam ellerimi" (Şirin, 1983: 21) dizelerinde de okunduğu gibi, çocuk edebiyatının çocuğun psikolojisine, algılama seviyesine, büyüme ve gelişme dönemlerine, kavram ve kelime bilgisine uygun bir duyarlılıkta olmasıdır (Şirin,1998a).

Şirin'e göre çocuk edebiyatı, edebiyatın en incelikli türü olduğu gibi çocuk şiiri de çocuk edebiyatının en incelikli türünü oluşturur. Bu inceliği "Ne çok kuş var/ Dağlar ırmaklar kuş/ Kardeşim/ Nazlı kuş" (Şirin,2004: 78) mısralarında görmek mümkündür. Çocuk şiirinin kaynağı, çocuk dünyası, onun ince ruhu ve duyarlıklarıdır. Şiir için geçerli olan bütün estetik ölçütler çocuk şiiri için de geçerlidir. Çocuğa dair her şey çocuk şiirine yansımalıdır. Çocuk şiirinin var olması için şiir çocuksuluğa açılmalı, şiirde çocuksu çizgiler belirmelidir. İçindeki çocuğu koruyan şair, kendi çocukluğundan yola çıkarak ve onlarla özdeşerek duyarlık dolu şiirler ortaya koyabilir. (Şirin,1998b: 104) Şirin'in çizdiği çocuklar hayatı sorgulayan, merak eden, ailede sıcak ilişkiler yaşayan ve aile tarafından değer verilen, sevilen, okulu, okumayı seven, rüyalarla, hayallerle arkadaş olan, kendi hayatından memnun fakat yoksul ailelere karşı merhametli olan çocuklardır: "Derileri değişik/ Gözleri siyah mavi/ Yeşil kahverengi/ Olsa da/ Doğuştan yoktur/ Hiçbir insanın/ Diğerinden farkı" (Şirin, 2012c: 21) Bu çocukların özellikle doğaya, hayvanlara karşı özel bir ilgisi vardır. "Altın çiçeği her öpüşünden/ Bir kuş doğmuş süslü ve ince/ Atı çağırmış yıldızlar/ Kuşlar çiçeğe gülünce" (Şirin, 2004: 113) şiirinde görüldüğü gibi adeta doğadaki bütün unsurlar ve hayvanlar onların dostlarıdır. Aile bireyleri de sıkça eserlerde yer alır. Anne, baba, dede ile çocuk ilişkisi dikkate değerdir.

Çocuk şiirinde bulunması gereken özellikler iyi şiirde bulunması gereken özelliklerden çok da farklı değildir. Anlam katları çocuğa göre olan şiir, şiiri çocuğa indirgeme ustası olan şairin gerçekleştirebileceği şiirdir. Bir şiirin anlam katlarının çocuğa göre olabilmesini ise "Kayıktan denize bakınca/ Uyurgezer gibi/ Balıklar/ Dolaşıyor çevremde/ Anne ben/ Balıkların uykusu muyum?" (Şirin, 2012b: 66) dizelerinde olduğu gibi şairin çocuk duygusu ve çocuk bakışı belirler. Şair, kendi çocuk bakışından bir felsefe kurabildiği oranda çocuk felsefesi olan bir şair olmayı hak eder. İçindeki çocuğu yaşatmayı başaramayan bir şair çocuk şairi olamaz. (Şirin, 2007: 130)

Mustafa Ruhi Şirin'e göre çocuk şiiri yazmak bir iddiadır ve herkes çocuk şairi de olamaz. Çocuk şairi, içe bakışı gerçekleştirmeli ve ço-

cukla uyum sağlayabilmelidir. (Şirin, 2007: 131-132) "Çocuk şairleri, çocuğu ve çocukluğu, kendine özgü geliştirdikleri çocuk alfabesiyle okurlar." (Şirin, 2006b: 144) "Çocuk şairi şiiri çocuğa göreleştirme iddiasını taşır. Şiirde olan ne varsa çocuğa yazılacak şiirde de olmalıdır. Dağlarca 'bazı şiirler büyümemeyi seçer' derken, çocuklar için yazılacak şiirin boyunu belirlemek yerine, anlamına vurgu yapıyordu." (Şirin, 2006a: 142) "Beni okula götürürken/ En çok kim sevindi?/ Ayakkabılarım" (Şirin, 2012a: 25) "Dünya, güneşin/ Çevresinde dönerken/ Tembellik nedir bilmez/ Yaklaşınca ısınır/ Uzaklaşınca soğur" (Şirin, 2012a: 84) bu dizeler, şairin, çocuğa göreleştirdiği şiirlerine örnektir.

"Şirin'in eserleri çocuğa ve çocukluğa olan duyarlığı çokça hissettirir. Bütün kitapları çocukların duru bakışlarını yansıtır."

Mustafa Ruhi Şirin'in eserlerinde, çocuğu duyarlı kılacak birçok konu vardır: "İkinci payı/ Yoksul kızın/ Kalem kutusuna koydum/ Sevindi kalemler/ Sevindi yirmi üç kuruş" (Şirin, 2012c: 74) Mustafa Ruhi Şirin bunu öyle ustaca yapar ki onun şiirlerinden sadece çocuklar değil, büyükler de okurken büyük bir zevk duyar. Zaten Şirin'e göre çocuk edebiyatı sadece çocuklara hitap eden bir edebiyat değil, çocukları önceleyen bir edebiyattır.

Şirin vermek istediği mesajları hayal ve düş gücünü kullanarak veya sorular sordurarak verir: "Hani anlatmıştın/ İlk Hayat Bilgisi dersinde/ İzinsiz dokunulmayacaktı/ En özgür yurdumuz olan/ Bedenimize" (Şirin, 2012c: 65) Çocukları eğlendirirken öğretir. Ve hâlâ kendini çocuk hisseden okurlarının da yüzünden tebessümü eksik etmez. Bu da Şirin'in yazdığı eserlerdeki amacını ortaya koyar. Şirin salt öğreticiliği amaçlamayan, estetik kaygıyı ön plana çıkaran eserler verir.

Şirin, eserlerini çocuğu anlamaya çalışan dışarıdan bir göz olarak yazmaz. Aksine, "Biraz ninni biraz masal/ Ay uzar beşik olur/ Meleklerle merhamet yarışında/ Annesiz bebekleri öpen kuşlar" (Şirin,2004:37) şiirinde de sezildiği gibi çocuğun hayatı anlamlandırma şeklini yansıtan içerden bir gözle pencere açar. Şirin'in eserlerinde basit bir söylem yoktur, "Her kuş/ Bir ağacı kalbinde saklar" (Şirin 1983: 33) şiirinde sezildiği gibi derin bir arka plan üzerine eserlerini kurar. Özgürlük, kendi olmak, fedakârlık, hak, yönetim ele alınan konulardan bazılarıdır. Şirin, kitapları üzerinden sembollerle aslında çocuklara hayatı tanıtır: Onun eserleri salt bir iyilik- kötülük mücadelesinin çok daha fazlasıdır.

Şirin, şiirlerinde çocukları düşünmeye, sorgulamaya, merak etmeye, olaylar arasında bağlantı kurmaya, neden- sonuç ilişkilerini fark ederek çıkarımda bulunmaya sevk eder, "Anlayamadığım/ Bir şey daha var:/ Niçin gülme hakkı yok/ Fotoğraftaki ağlayan çocuğun" (Şirin, 2012c: 69) mısralarında da okunduğu gibi, verilmek istenen duyarlığa kendilerinin ulaşmalarını sağlamayı amaçlar.

"Gökyüzü Çiçekleri" isimli şiir kitabı çocukların hayal ve düş gücünü geliştirmeye yönelik duyarlıklar taşır. Şiirde kullanılan düşsel ögeler, çocuğu şiir okurken başka bir dünyaya götürür. Teşhis ve intak sanatları bolca kullanılarak doğadaki bütün varlıkları anlamaya yönelik şiirlere yer verilir. Ninni, türkü gibi kültürel ögeler yine şiir kitabında çok yer alır. Bu da kültürel zenginliklere duyarlığı geliştirir.

"Bir Şemsiyem Olsa Kuşlardan" isimli şiir kitabı, çocuklarda en çok hayal ve düş gücüne duyarlığa katkıda bulunur. Anne, şiirlerde karşılaşılan önemli ögelerdendir ve anneye duyarlık şiir kitabında belirgindir.

"Harflerin Kardeşliği" isimli şiir kitabında çocuklarda duyarlığı geliştirecek en önemli konu çocuğa ve çocukluğa duyarlıktır. Kitap çocuk bakışını çok güzel yansıtır ve çocukluğun güzelliklerini, masumiyetini, çocukluğa özlemi okura duyumsatır. Kitapta sorgulamaya sıkça yer verilir. Yine eşitlik vurgusu kitapta hissettirilerek eşitliğe duyarlık geliştirilir. Yoksul insanlara, hakka ve adalete, kardeşliğe duyarlık da kitapta belirgin şekilde hissedilen konulardandır. "Harflerin Kardeşliği" isimli kitap diğer masal ve şiir kitaplarıyla kıyas edildiği zaman sosyal konulara en çok değinilen kitaptır. Eşitliğe duyarlık diğer kitaplardan farklı olarak sadece bu kitapta yer alır.

"Okula Giden Kedi" isimli kitapta çocukları duyarlı kılacak en önemli konu sorgulamaktır. Yalnız bu kitapta yer alan konular ise okula, okumaya, kitaba duyarlılıktır. Adından da anlaşılacağı üzere bol sorulu, bol okuma, okul ve kitap sevgisi barındıran bir şiir kitabıdır.

"Dünyanın En Güzel Yeri" isimli şiir kitabı çocuklarda en çok düş gücüne duyarlığı geliştirir. Kitap duyarlık geliştiren konu çeşitliliğinin en fazla olduğu kitaplardan biridir. İncelenen bu kitaplarda hayal ve düş gücüne olan duyarlık en çok karşımıza çıkan konudur. Çocukluk döneminin vazgeçilmez bir ögesi olan hayal ve düş gücü, Mustafa Ruhi Şirin'in kitaplarında da vazgeçilmez bir unsurdur. Bu durum yazarın çocuk kitabı yazarken çocuğun dünyasından hayata baktığının en önemli işareti de sayılabilir.

Hayalleri ve düşleri elinden alınmış bir çocuğun çocukluğu eksiktir. Hayal ve düş gücü gelişen bir çocuk aynı zamanda yaratıcılığı gelişmiş bir çocuk demektir. Bu anlamda Mustafa Ruhi Şirin kitaplarında hayal ve düş gücüne olması gereken, hak ettiği değeri verir. Şair, bazen rüyalarla, bazen hayvanları ve bitkileri konuşturarak bazen masalsı düşüncelerle düşsel ögeleri bize ulaştırır. Fakat bunu yaparken bir yanı da gerçeklikten ayrılmaz. Gerçekle düş arasındaki dengeyi çocuklara sezdirir. Çocukları düşünen bir birey olarak hayata hazırlar. Şirin sorduğu soruların cevabını çocuklara bırakır ve düşünmeye sevk eder. Bu tavrıyla öğretici olma kaygısı taşımaz. Şirin, çocuklara vermek istediği mesajları sezdirir ve cevapları onların bulmasını sağlar. Bu davranışın daha kalıcı olması açısından da isabetli bir tutumdur. Çocuk ve çocukluk, Mustafa Ruhi Şirin'in şiirlerinde karşımıza çıkan en önemli konulardandır. Şirin'in eserleri çocuğa ve çocukluğa olan duyarlığı çokça hissettirir. Bütün kitapları çocukların duru bakışlarını yansıtır.

Kaynaklar

Şirin, M. R. (1983). Gökyüzü çiçekleri. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
Şirin, M. R. (1998a). Çocuk yüzlü yazılar. İstanbul: İz Yayıncılık.
Şirin, M. R. (1998b). 99 soruda çocuk edebiyatı. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
Şirin, M. R. (2004). Bir şemsiyem olsa kuşlardan. İstanbul: İz Yayıncılık.
Şirin, M. R. (2006a). Çocuğa adanmış konuşmalar. İstanbul: İz Yayınları.
Şirin, M. R. (2006b). Dersimiz çocuk. İstanbul: İz Yayıncılık.
Şirin, M. R. (2007). Çocuk edebiyatına eleştirel bir bakış. Ankara: Kök Yayıncılık.
Şirin, M. R. (2012a). Okula giden kedi. İstanbul: İz Yayıncılık.
Şirin, M. R. (2012b). Dünyanın en güzel yeri. İstanbul: İz Yayıncılık.
Şirin, M. R. (2012c). Harflerin kardeşliği. İstanbul: İz Yayıncılık.

KEKİK KOKUSUNUN İZİNDE

ASYA GÜLAY EMİROĞLU

Evvel zaman içinde,
Kalbur saman içinde,
Kekik kokan bir dağın
Mor dumanı içinde.
Bir oğlan yürürmüş
Rüzgârların izinde,
Bir sır saklıymış meğer
Doğunun ve batının gizinde.
Az giden çok gider,
Çok giden pek bilmezmiş.
İnsanın içindeki sesi
Meğer herkes duymazmış.

Bir varmış, bir yokmuş. Bir dağ eşiğinde, bir köy girişinde başlar masalımız, dinlemek isteyene. Bir oğlan yaşarmış, küçük mü küçük bir köyde. Anasıyla yaşar, günlerini dağlardan kekik toplayarak geçirirmiş. Anası da bu kekiklerden tarhana yapar, evini geçindirirmiş. Oğlan zekiymiş ama biraz da safmış. Bir gün anası oğluna seslenmiş:

-Oğlum, demiş. Bugün de dağlardan kekik topla da tarhanaya katayım. Ama bugün en güzel kekikleri bulmanı istiyorum.

Oğlanın eline bir torba tutuşturup içini en taze kekiklerle doldurmasını tembihlemiş. Oğlan anasının sözünden çıkmazmış. Peki ana, demiş ve yola koyulmuş. Dereyi geçmiş, taşlı yolları aşmış, mor çiçekli yamaçlara varmış. Ama ne gariptir ki ortalıkta tek bir kekik bile yokmuş. Tam geri dönecekken rüzgârın sürüklediği sararmış bir kâğıt ayağına dolanmış. Kâğıtta şöyle yazıyormuş:

"Işık yayıldıkça taşların arasından mor kekikler filizlenmeye başlamış. Bir anda bütün mağara kekik kokusuyla dolmuş."

"Çiçeğin dibinde kekik açmaz,
Her parlayan gönlü ısıtmaz.
Aradığın gözönünde değildir,
Düz yolda yürüyen onu bulamaz.

Az yorulan oraya varamaz,
Çok bakan bazen onu göremez.

Yola çıkanın bahtı bilinmez,
Yorulursun ama umut tükenmez.

Doğuda bir mağara durur,
Batıda bir mağara uyur.
İçini ısıtanı seçme hemen,
İçindeki sesi duyan kurtulur.

Mağaralarda iki kapı var,
Biri yakın görünür, biri uzak diyar.
Seçeceğin kapı içini yoklar,
Kimi altına çıkar, kimi insan arar."

Oğlan bunu görünce ürkmüş. Ama merakı korkusunun önüne geçmiş. Önce batıya gitmeye karar vermiş. Çünkü batıdaki dağın ardından altın sarısı bir ışık yükseliyormuş. "İçimi ısıtan budur," diye düşünmüş. İki saatlik bir yol gitmiş. En sonunda batıdaki mağaraya ulaşmış. Mağara önündeymiş. Bizimki girivermiş. İçinde göz alıcı ışıklar varmış. Çeşitli yemekler, güzel kıyafetler görmüş. Hemen koşmuş yemeklere, giymiş en güzel kıyafetleri. Anasının kekik istediğini unutup etrafı seyre dalmış. Biraz daha yürüyeyim demiş. Yürümüş, yürümüş, sonunda karşısına bir kapı çıkmış. Kapıyı görünce anasının kekik istediğini, dağlarda kekik bulamadığını ve rüzgârın getirdiği sarı kâğıtta yazanları hatırlamış.

Kapıya yaklaşmış. İçeriden fısıltılar geliyormuş:

— Kese kese altın…

— Kırk sandık mücevher…

— Dile benden ne dilersen…

Kapı ağır ağır açılmış.

Kapının ardından yedi desen yedi değil kırk desen kırk değil… Binlerce kese altın, sandıklar dolusu mücevher varmış. Bakmış burada kekik falan yok, o da yanına yedi kese altını alıp doğudaki mağaraya gitmek için yola koyulmuş. "Belki aradığım kekikleri orada bulurum," diye düşünmüş. Yol zorluymuş. Yedi kese altın yolda ona ağırlık yapmış, taşırken zorlanmış. Beş saatlik bir yol gitmiş. En sonunda doğudaki mağaraya ulaşmış. Sevinçle içeri dalmış. Buranın da batıdaki mağara gibi yemeklerle ve ışıklarla süslü olacağını sanmış. İçeri girdiğinde ne görsün? Hiçbir şey… Evet, içeride görünürde hiçbir şey yokmuş. Bomboşmuş. Burası bizim oğlanın hoşuna gitmemiş. Üstelik karanlıkmış. Ne ışık varmış ne de süslü taşlar… İçeriye girince yalnızca boş duvarlar görmüş. İçerisi öylesine sessizmiş ki oğlan kendi nefesinin sesini dinlemiş. Umudu iyice tükenmişken köşede eski, küçük bir sandık fark etmiş. Sandığın üstünde paslı bir kilit varmış. Oğlan kilidi kırıp kapağı kaldırınca içinden yalnızca bir avuç kekik çıkmış. Şaşırmış. Bunca yolu bir avuç kekik için mi geldim, diye geçirmiş içinden.

Tam o anda mağaranın duvarlarında incecik çatlaklar belirmiş. Çatlaklardan gün ışığı sızmış. Işık yayıldıkça taşların arasından mor kekikler filizlenmeye başlamış. Bir anda bütün mağara kekik kokusuyla dolmuş. Oğlan adeta büyülenmiş.

"O gece anası, oğlunun getirdiği kekikleri tarhanaya katmış."

Birden batı mağarasından aldığı altın keseleri aklına gelmiş. Keseleri açmış. İçlerinden altın yerine soğuk taşlar dökülmüş. Oğlan ne düşüneceğini şaşırmış. Sonra elindeki küçücük kekik demetine bakıp gülümsemiş. Bu kekikler tam anama layık, diyerek köyün yolunu tutmuş.

O gece anası, oğlunun getirdiği kekikleri tarhanaya katmış. Kaynayan çorbanın kokusu yalnızca evlerini değil bütün sokağı doldurmuş. Öyle güzel kokmuş ki, komşular kapıya kadar gelmiş. O günden sonra oğlan dağlara her çıktığında kekikleri daha kolay bulmuş. Çünkü artık neyi aradığını biliyormuş.

Gökten üç kekik dalı düşmüş. Biri bu masalı dinleyenlerin, biri dinlediğini anlayanların, diğeri de kekiğin kokusunu alanların başına…

DOSYA

ÇOCUK VE FELSEFE

Hazırlayan:
MELEK DEMİRDÖĞEN

Son yıllarda çocuğun sosyo-kültürel açıdan "merkezî" bir konuma yerleşmesiyle psikoloji, sosyoloji, eğitim, din ve edebiyat alanlarında, çocuk merkezli yaklaşımlar önemli birer araştırma konusu hâline geldi. Çocuk ve felsefe ilişkisi de bu bağlamda ele alınan tartışma alanlarından biridir. Çocuk edebiyatı metinleri gerek görsel tasarımları gerekse yazınsal içerikleriyle birer felsefi uyaran olarak işlev görebilir. Bu durum, çocuk metinlerinin sanatsal ve estetik değerini ortaya koyarken aynı zamanda eleştirel düşünmenin olanaklarını da çocuklar için genişletir. Böylece çocuk, soru sormaya ve sorgulamaya teşvik edilir. Berdücesi'nin bu sayısında çocuk ve felsefe ilişkisine odaklandık. Çocuk edebiyatı ya da çocuk felsefesi alanlarında eser veren yazarlarımız; "Çocuklarda eleştirel düşünme ve felsefi düşüncenin gelişiminde çocuk kitaplarının işlevi ve önemi nedir?", "Resimli çocuk kitapları ya da çocuklar için yazılmış roman ve öyküler aracılığıyla çocukta felsefi bir kapı aralamak mümkün müdür?" gibi sorular etrafında, çocuk ve felsefe ilişkisinin imkânlarını ortaya koydular.

ÇOCUKLARLA FELSEFEDE EVRELER TEORİSİ

Vefa Taşdelen

Eğitim yaşı, önümüzdeki çamura benzer, zamanında şekil verilmezse kurur ve geride şekil alma kabiliyetini yitirmiş bir yığın takoz kalır. Buna göre çocuklara felsefe öğretilebilir, öğretilmelidir de. Zira çocukluk çağı, her türlü bilgi, beceri ve anlayışın olduğu gibi felsefi tutumun da öğrenilebileceği bir çağdır; ancak çabucak geçen bir çağdır.

Çağdaş felsefenin çalışma alanları arasında Çocuklar İçin Felsefe (Philosophy For Children) veya Çocuklarla Felsefe (Philosophy With Cihildren) gibi konular da vardır. 1960'lı yılların ortalarında Amerika'da Matthew Lipman'ın çalışmalarıyla dikkati çeken ve giderek pedagojik bir niteliğe kavuşan bu yaklaşım, kısa zamanda dünyanın çeşitli ülkelerinde teorik ve pratik düzeyde kabul görmüş, konuyla ilgili enstitüler açılmış, akademik çalışmalara başlanmış, sempozyumlar düzenlenmiş, yayınlar yapılmıştır. Lipman; Vietnam savaşının, ekonomik krizlerin, ideolojik kutuplaşmaların yaşandığı bir dönemde, gençlerin ciddi konularla ilgilenme, düşünme, soru sorma, cevap verme becerilerinde ciddi bir yetersizlik olduğunu fark etmiş, ülkesinin ve toplumunun geleceği adına bu durumdan kaygı duymuş; "çocuklar için felsefe", teorik ve pratik düzeyde bu farkındalığın bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. O, her ne kadar çağdaş bir yaklaşım gibi görünse de kökleri eskiye götürülebilir. Öyle ki, onu, haklı olarak Sokratik diyaloglara, Platon'un ve Aristoteles'in eserlerine kadar geri götürenler vardır. Bu yaklaşım, çocukluk ve felsefe, çocuk eğitiminde felsefenin yeri, felsefenin çocuklara nasıl öğretilebileceği, bu eğitimin amacının ve içeriğinin ne olacağı ve hangi yöntemlerle öğretilebileceği konularını içerir. Bu konuda temellendirici, kavramsallaştırıcı açıklamalar ve çözümlemeler yapan kişilerden biri de Montaigne'dir. Onun denemelerinde yukarıdaki soruların cevabı olacak şekilde çocuklar için felsefenin öncü ve kurucu bir ifadesini bulabiliriz.

Peki, çocuklara felsefe öğretmek ne demektir? Çocuklara niçin felsefe öğretmeliyiz? Ne öğretirsek, nasıl öğretirsek, ne kadar öğretirsek çocuklara felsefe öğretmiş oluruz? Dahası felsefe çocuklara öğretilebilen, öğretilebilecek bir şey midir? Bunun yöntemi ve tekniği ne olabilir? Bu soruları cevapladığımızda sadece çocuklarla felsefeyi kuşatacak ve onun temellerini atacak soruları cevaplamış olmayız, bu yaklaşımın çerçevesini de çizmiş oluruz. İşte bu makalede bu ve benzeri soruların peşinde çocuklarla felsefenin Montaigne evresi ele alınacak; bu çerçevede Montaigne'nin felsefeye bakışı, felsefe eğitimine bakışı, çocukluğa bakışı, çocuklarla felsefeyi ele alışı, çocuklarla hangi yöntemlerle felsefe yapılabileceği, bunun işlev ve çıktılarının ne olacağı soruları ele alınacak, felsefi düşüncenin bireyin hayatına katabileceği olası değer üzerinde durulacaktır. Bu sürecin sonunda, Montaigne örneğinde bir çocuklarla felsefe programının amaç, içerik, süreç, yöntem ve tekniklerinin ana hatlarının da ortaya çıkacağı düşünülebilir. Bu çerçevede aşağıdaki yazı şu sorulara cevap vermeye çalışacaktır: (1) Montaigne kimdir? 2. Felsefe anlayışı nedir? 3. Çocuklar için felsefeyi nasıl temellendirir? 4. Yöntem olarak neyi önerir?

Felsefe tarihine bakıldığında çocuğun ve çocukluğun bir özne olarak öne çıkmadığı görülebilir. Felsefe yapan veya felsefi metinleri okuyan çocuklardan söz edilmez. Onlar, bütüncül felsefe resminde ya hiç yer almazlar ya da yan motiflerden biri olarak görünürler. Yine de Sofistlerin büyük paralar karşılığında özel dersler verdiği Atinalı zengin aile çocuklarını, Sokrates'in kendilerine sorular sorarak doğurtma yöntemiyle (maieutic method) bir düşünme yolu oluşturmaya çalıştığı gençleri, Aristoteles'in kendilerine metafizik, etik ve mantık dersleri verdiği Lykeion'un öğrencilerini, aynı şekilde Platon'un kendi ütopyası içinde eğitilmek üzere sahip oldukları yeteneklere göre sınıfladığı "altın", "gümüş" ve "tunç" doğalıları, bütün bunları sayabiliriz. Gerçekten de felsefede hiçbir şey yeni değildir. Her görüşün, her kavramın tarih içinde bir kütüğü ve kökeni vardır. Çocuklarla felsefe de her ne kadar çağdaş dünyanın bir uygulaması gibi görünse ve o şekilde bilinse de tarihi epeyce eskilere gider. Bu konuda özellikle iki istisna evre üzerinde durulabilir. Bunlar, Sokrates-Platon evresi (çocuklarla felsefenin birinci evresi) ve Montaigne evresi (çocuklarla felsefenin ikinci evresi)'dir. Bu evreleri günümüze kadar getirecek olursak: Rousseau-Dewey evresi (çocuklarla felsefenin üçüncü evresi), Lipman evresi (çocuklarla felsefenin dördüncü evresi). Beşinci evreye ise kendine özgü bir ontoloji-

si, epistemolojisi, birey, ahlak ve toplum görünümü olan "dijital evre" aday gibi görünmektedir. Bu evrenin karakterini ve çerçevesini veren bir filozof var mıdır? Şimdilik tek aday, eğer kendini ontolojik bir çerçeve içine alabilirse (tabii söze biraz da ironi katarak söyleyecek olursak) Yapay Zekâ gibi durmaktadır. Her bir evrenin, çocukluk ve felsefe bağlamında "kim", "ne", "kim tarafından", "ne zaman", "nasıl", "niçin" ve "ne kadar" sorularına verdiği cevaplar vardır.

Kendine özgü bir eğitim ve felsefe anlayışı olan Montaigne, çocuğun felsefede ve hayatta bir özne olarak ortaya çıkışını konuşan, çocuklarla felsefenin kurucularından biri, hatta ilklerindendir. Onun denemelerinde bu yönde bir yaklaşımın olduğu açıkça görülebilir. Çocuklarla felsefe anlayışını, kendi felsefe anlayışı üzerine temellendirir. Kendi zamanında yaygın olduğunu düşündüğü, "sevimsiz", "soğuk", "kasıntılı", "kuruntulu" felsefe anlayışının yerine bir yaşama tutumu ve sevgisi olarak felsefeyi koyar. Felsefe bize kazandırdığı bilinçle erdemli yaşamayı öğretir; bunun mutluluğunu, sevincini ve onurunu yaşatır. "Felsefeyi, çocuklar için ulaşılmaz, asık suratlı, çatık kaşlı ve belalı göstermek büyük bir hatadır. Onun yüzüne bu sahte, bu kaskatı bu çirkin maskeyi kim takmış? O ki, hep bayram ve hoş zaman içinde yaşamayı emreder bize. Gamlı ve buz gibi soğuk bir yüz içimizde felsefenin barınmadığına alamettir" (2011, s. 11).

Montaigne, böylece çocuklarla felsefe eğitimine, "yanlış felsefe tasavvuru" olarak adlandırabileceğimiz bir sorunun tashihi ile başlar. Ona göre yanlış ve olumsuz çağrışımları olan geleneksel felsefe imajını doğru bir noktaya çekmek, çocuklarla felsefe anlayışının ilk ve en önemli aşamasını oluşturur. Felsefe kimi zaman ve özellikle de bazı kişiler tarafından "boş konuşma", "spekülasyon", "kuruntu", "gereksiz soyutlama" olarak görülür. Bu tür yargıların oluşmasında, felsefenin, filozoflar tarafından ortaya konan felsefi sistemlerin de etkisi olduğu söylenebilir. Felsefe denildiği zaman insanlarda yersiz bir ciddiyet ve gereksiz bir tereddüt oluşur. Oysa tanımından ve etimolojisinden de anlaşılacağı üzere, bir "bilgelik sevgisi" olarak mütevazı, hoşgörülü, hayatı ve yüce erdem değerlerini öne çıkaran felsefe, ciddi bir hakikat arayışı olarak kabul edildiği durumlarda bile düşünceyi katılaştırmaz, hakikati nihai anlamda kuşatılabilecek ve bitirilebilecek bir şey olarak görmez. Zira varoluş devam etmekte, düşünce farklı bakış açılarıyla zenginleşerek geleceğe doğru evrilmektedir. Bu durumda hakikati kuşatma iddiası yerine bizzat hakikat arayı-

şını, içtenlikle ve alçak gönüllü bir yönelişle sürdürebilmek anlamlıdır. Montaigne, felsefeyi sevinçli, neşeli, güler yüzlü, kişiye sağlık, gençlik ve dinçlik veren bir "mutlu yaşama sanatı" olarak tanımlarken felsefe eğitimini de bu tutumun kazanılmasına yönelik bir çaba olarak görür. Bu nedenle çocuklarla felsefeye çocukluğu sorgulayarak değil, felsefeyi sorgulayarak ve kendi bakış açısından eksik-kusurlu gördüğü noktaları eleştirerek giriş yapar:

"Çağımızda olguların bu noktaya gelmiş olması, felsefenin zeki insanlar için bile hiçbir yararı olmayan boş bir sözcük haline gelmesi, ne halkın vicdanında ne de gerçekte hiçbir değer taşımayışı gariptir. Sanırım ki, bunun nedeni ortalığın boş tartışmalar tarafından işgal edilmiş olmasıdır. Felsefeyi çocuklara erişilmez bir şeymiş gibi betimlemekle ve onlara asık yüzlü, çatık kaşlı, korkunç bir varlık yaratmakla büyük bir hataya düşülüyor; ona soluk benizli ve korkunç maskesini kim taktı? Felsefeden daha keyifli, daha canlı, daha sevimli, hatta biraz da delişmen diyeceğim hiçbir şey yoktur. O, şenlik ve güzel zaman diler sadece. Mahzun ve asık bir yüz, onun orada durmadığını iyice gösterir. […] Onların [filozofların] alınlarını kırıştır[maları], ilimlerin üzerinde tartıştıkları zaman görülür. Oysa felsefi konular, sıradan zamanlarda onları işleyenleri neşelendirir ve canlandırır; hüzünlendirmez ve asık çehre yaratmaz" (2019: 211).

Eğitimciler, eğitim filozofları-psikologları, eğitim-öğretimin yaşı ve zamanı üzerinde de durmuşlardır. Buna göre çocukluk, eğitim öğretim açısından, davranış ve huy kazandırma konusunda, en uygun evredir. Bu eğitim zamanında verilmez de ertelenirse, gecikeceği için istenen sonuç elde edilemeyecektir. "Şekil vermek", "form kazandırmak", "biçimlendirmek" gibi ifadeler, eğitimi anlatmak için kullanılan etkili ifadelerdir. Çocukluğun bir eğitim ve öğrenme yaşı olduğu hususu, çok önceleri Platon tarafından "Çocuk açığı, gizli kapaklıyı ayırt edemez. Bu yaşta duyduklarımız da akıldan çıkmaz, olduğu gibi kalır. İşte bunun için çocukların duydukları ilk sözlerin, iyilik yolunu gösterecek güzel masallar olmasına çok önem vermeliyiz" şeklinde dile getirilmişti (Platon, 2005, 378d-e). Bu yaklaşıma göre felsefe öncelikle yaşamayı öğretir insana; hayata ilişkin anlayış, alışkanlık ve tutumları öğretir. Bu durum, Divanü Lûgat-it-Türk'te yer alan bir atasözünde kuruğ yıgaç egilmes (kuru ağaç eğilmez) diye dile gelir (Kaşgarlı, 1999, s. 198). Bir başka denemeci-filozof Francis Bacon da "Ana Babalarla Çocuklar Üstüne" başlıklı yazısında

konuyu çocuk eğitimi bağlamında, “Bir çocuğa en iyi küçükken yön verilebilir” diyerek dile getirir (2013, s. 29). Düşünme, değerlendirme, karar verme, seçme, soru sorma, cevap verme, bir bakış açısı oluşturma gibi davranış biçimleri küçük yaşlarda daha etkili, daha kolay ve daha kalıcı şekilde kazandırılabilir.

Platon için felsefe ile ilgilenme yaşı “delikanlılık çağı”dır, Bu çaba ile delikanlı, bilgiye ilgi duyar, bilgi edinmenin yoluna girer; öğrenilen bilgileri özümseme, onlardan yeni bilgiler ve düşünceler üretme yanında bir merak ve ilgi de oluşturur. Platon’a göre, gencin, bilgi edinmeyi sağlayacak kadar felsefe yapması onun bütün hayatı açısından önem taşır. Gorgias diyaloğunda, genç bir adamın felsefe ile ilgilendiğini görür ve onun başarılı olduğunu anlarsam bu delikanlıya saygı gösteririm, der (2016: (485a-b), s. 104-105).

Montaigne de felsefe eğitiminin çok küçük yaşlardan itibaren başlaması gerektiğini düşünür. Hayata ilişkin bir anlayış, bakış ve bilinç oluşturması anlamında çocuklarla felsefenin pedagojik, mantıksal ve varoluşsal bir değeri vardır. Felsefenin öğretilmesi hayatın da öğretilmesidir. Eğitim, herhangi bir zamanda değil, kendi zamanında olmalıdır. Oysa hayat çocuklara çok geç öğretilmektedir (2019: 213). Eğitim yaşı, önümüzdeki çamura benzer, zamanında şekil verilmezse kurur ve geride şekil alma kabiliyetini yitirmiş bir yığın takoz kalır. Buna göre çocuklara felsefe öğretilebilir, hatta öğretilmelidir de. Zira çocukluk çağı, her türlü bilgi, beceri ve anlayışın olduğu gibi felsefenin, daha doğrusu felsefi tutumun da öğrenilebileceği bir çağdır; ancak çabucak geçen bir çağdır. Montaigne bunu Persius’tan alıntıladığı “Çamur yumuşak ve ıslak; çabuk, çabuk olalım. Durmadan dönen çark biçim versin ona.” ifadeleri ile örnekler. Felsefe ve çocukluğu bir araya getirmekte tereddüt yaşayanlara da şöyle seslenir: “Mademki felsefe, diğer yaşlarda olduğu kadar çocuklukta da bize yaşamayı öğreten bir şeydir, ondan alınacak dersler vardır, çocuğa neden öğretilmesin?” (2011, s. 12-13).

Sonuç olarak şöyle bir değerlendirme yapabiliriz: Montaigne, çocuklarla felsefeyi, yukarıda verilen “ne”, “kim”, “kim tarafından”, “niçin”, “neye yönelik”, “ne kadar” gibi sorular etrafında temellendirir. Burada sözünü etmediğimiz, fakat ayrıca, uzun bir değerlendirmeyi gerekli kılan “ne şekilde” veya “nasıl” sorusu, yani çocuklarla felsefe yapmanın ya da çocuklara felsefe öğretmenin yönteminin ne olabileceği sorusu bu evrede (Montaigne evresinde) kendisinden önceki ilk evrede yer alan “diyalog yön-

temi"ni de içerecek şekilde (çünkü her evrenin ortaya koyduğu yeni bir teknik vardır ve bu teknik kendisinden öncekileri içerir) "okuma yöntemi" olarak ortaya çıkar. Bu yöntem kendi içinde şöyle bir süreç izler: (1) Metinlerin öğretmen veya konun uzmanı bir kişi tarafından seçilmesi, (2) metnin bizzat öğrenci tarafından okunması, özümsenmesi, anlaşılması (okuma ve anlama, sadece metinde geçen bilgilerin öğrenilmesi şeklinde değil, geniş anlamda çocuğun metin hakkındaki görüşünü ve yorumunu da içerir), (3) öğrencinin metinden okuyup anladığını kendi yorumlarıyla birlikte öğretmenine ayrıntılı bir şekilde anlatması, (4) ve nihayet öğrencinin metni bir de öğretmeni birlikte etüt etmesi, değerlendirmesi Montaigne'nin çocuklarla felsefe anlayışının yöntem fikrini oluşturur. Onun bu yaklaşımı bugün bize bir bütün olarak çocuklarla felsefe konuşunda önemli bir anlayış sunar.

Görüleceği üzere öncelikle çocuklarla felsefenin ya da çocuklara öğretilecek felsefenin, hayatla, hayatın somut gerçekliği ile güçlü bir bağının olması, hayatın somut koşulları ile kolaylıkla ilişkilendirilebilir olması gerekir. Bu "somut temel", "çocuk" ve "felsefe" kavramlarını havada bir şey olmaktan çıkararak birbirine oldukça yaklaştırır. Çocuklarla felsefe somut yaşam deneyimlerinin sergilendiği bir platform üzerinde gerçekleşir, çocuklar için seçilen metinler hayatın bu nesnel gerçekliği ile bağlantılı olmalıdır. Pedagojik ilkeler ve gelişim kuramları dikkate alınarak yapılacak konu ve metin seçimleri, çocuklarla felsefe öğretmenin en uygun yöntemi olacaktır.

Kaynakça

Aristoteles (1975) Politika. Çev. Mete Tuncay. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aristoteles. (1995). Retorik. Çev. Mehmet H. Doğan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bacon, F. (2023). Denemeler. Çev. Akşit Göktürk. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kaşgarlı Mahmut (1999). Divanü Lûgat-it-Türk I. Çev. Besim Atalay. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Montaigne (2011). Denemeler. Çev. Sabahattin Eyüboğlu. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Montaigne (2019). Denemeler 1-4). Çev. Engin Sunar. İstanbul. Say Yayınları.

Platon (2013). Menon. Çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları.

Platon (2016). Gorgias. Çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları.

Taşdelen, V. (2020-2024). Deneme Boyunca Felsefe, Felsefe Boyunca Deneme. Hece Dergisi Deneme Özel Sayısı, 272-284, ss. 205-222, Söz Durumları'nda. Ankara: Hece Yayınları.

Taşdelen, V. (2022). Dijital Çağda Çocuk ve Felsefe. RTB2 Eğitim Bilimleri Kongresi: Van. Eğitimde Yeni Sorunlar ve Cevaplar'da. Palme Yayınları, ss. 17-24.

ÇOCUK VE FELSEFE

Sema Bayar

"Beşerden insana çıkan yokuşun başını hikmet bekler. Elbette çocuklarımız hikmetle yoğrulmuş bir hayat yolunda insanlığın rahle-i tedrisinden geçip yetişkinliğe adım atmalı. Onlar için hazırlanan metinlerin, masal ve hikâyelerin de hikmetin birer taşıyıcısı olması gerektiği aşikâr."

20. yüzyıla kadar Orta Avrupa'da çocuk üzerine düşünüldüğünü, onun fizyolojik, psikolojik ve zihinsel süreçlerinin göz önünde bulundurularak eğitiminden sağlığına kadar çocuk haklarının korunduğunu söylemek maalesef güç. Hâlbuki bu topraklarda, Türk İslam medeniyetinin hüküm sürdüğü coğrafyalarda âmin alayları, bedi-i besmele törenleriyle eğitim hayatına başlayan çocuk, ailenin göz bebeği, Yüce Allah'ın bir emanetiydi. Gün geldi Amerikan tipi pedagojiye ram olduk ve uzak topraklardan ithal kuramların Anadolu'da yetişecek filizlere iyi geleceği zehabına kapıldık. Hâlbuki bir doku uyuşmazlığı vardı. Bu doku uymazlığı en çok da hikmetin tecelli etmesi gereken edebiyatta ve onun alt cüzü çocuk edebiyatında kendini gösterdi. Gayet pedagojik (?) fakat kuru metinlerle karşılaştık.

Miguel de Unamuno'nun Sis romanında bir cümle kazınmıştır zihnime. Roman karakterlerinden bir baba çocukları felsefenin elinden aldık, diyerek serzenişte bulunur. Sahi ne oldu da biz çocukları felsefenin ya da bu toprakların diliyle ifade edelim, hikmetin elinden aldık? Burada bir yanlış yok mu?

Beşerden insana çıkan yokuşun başını hikmet bekler. Elbette çocuklarımız hikmetle yoğrulmuş bir hayat yolunda insanlığın rahle-i tedrisinden geçip yetişkinliğe adım atmalı. Onlar için hazırlanan metinlerin, masal ve hikâyelerin de hikmetin birer taşıyıcısı olması gerekliliği aşikâr. Çocuk edebiyatının çok yeni bir edebiyat türü olduğunu biliyoruz. Eskiden çocuksu olan kâfi görülüyordu. Ya da tam tersi kahramanı bir çocuk diye okurun zihnini altüst edebilecek metinler çocuk edebiyatından kabul ediliyordu. Şimdiler de pedagoji Demokles'in kılıcı gibi ediplerin üzerinde. Çocukların yaşı, zihinsel süreçleri, hazır bulunuşluk seviyeleri, duygusal gelişim düzeyleri göz ardı edilsin demiyoruz el-

bette. Sadece eğitimden edebiyata bize ait olmayan söylemlerle çocukları muhatap almamızı doğru bulmuyorum. Bu toprakların ruhuyla uyumlu bir sanat ve edebiyat, özelde çocuk edebiyatı, anlayışının inşa edilmesi gerekiyor.

Bir çocuk kitabı kapağından başlayan işmarla, içerdiği hikâyeyle, hikâyeyi destekleyen görselleriyle elbette çocukta eleştirel düşüncenin, felsefi bakış açısının mimarlarından biri olabilir. Benim gözümde çocuk edebiyatı edebiyatın bir alt cüzü değildir, o matematikteki evrensel kümedir. Sahip olduğu anlam katmanlarıyla yediden yetmişe tüm okurlara hitap eder. Kreatif düşünceyi kışkırtır, hayal gücünü zenginleştirir. Dil evini inşa eder ki felsefenin de düşüncenin de temelinde dil zenginliği yatar. Bir iki örnekle iktifa etmek niyetindeyim. İlki romanları ve öyküleriyle Türk edebiyatı için bir kıymet olarak gördüğümüz Hasan Ali Toptaş'ın Ben Bir Gürgen Dalıyım kitabı. Bir ağacın gözünden insanların dünyasına bakan kitap, bir yandan canlı bir varlıktan nesneye dönüşümün sancılı süreçlerini aktarır, bir yandan umudun anlam kattığı onurlu bekleyişleri. Anmak istediğim diğer kitap çocuk edebiyatının mümbit kalemi Miyase Sertbarut'tan Yuan Huan'ın Kulübesi. Hikâyelerin ölümsüzlüğünü anlatan, sadece çocukların değil tüm okurların kendini bulacağı büyülü bir kitap.

ÇOCUKLARLA FELSEFE YAP-MA-MAK MÜMKÜN MÜ?

Abdullah Harmancı

"Çocuklarla felsefe yapılmayacaksa kiminle yapılacak? Büyüklerle mi? Onlar arsa alıp bahçe satadursunlar, çocuklar, yağan karın tanelerini dilleriyle yakalamaya çalışırlar. Birden bir soru parlar gözlerinde… 'Karları tepemizden kim atıyor?' 'Kar neden şeker gibi de yağmur gazoz gibi?' 'Melekler neden bu kadar utangaç? Ortaya çıkmıyorlar?"

Bir dağın yamacında üç köy vardı. Üç köyün sakinleri de dünyanın en tatlı suyuna sahip olmakla övünç duyuyordu. Üç köy de sık sık kendi suyunun çok kıymetli olduğunu dile getirirdi. Çocuk yazarının muziplik düşünmesi gerekir. Hemen bir muziplik düşündüm. Genç bir gazeteci, köylerden birine gitti ve köyün

pınarından su içerken, “o değilden” konuşmaya başladı. Yolda gelirken bir köyün meydanından geçmiş ve suyundan içmişti. O su, bu sudan daha “hoş gibi”ydi. Köylülere bunu duymaları yetti. Gazeteciyi kovalamaya başladılar. Gazeteci kaça kaça, tarlaların sonunda bir ağaç buldu ve o ağaca çıkıp beklemeye başladı. Az sonra ağaçtaki gazeteci sayısı üç olmuştu. Üç gazeteci, ortalığı karıştırmak istemiş ve köylüleri provoke etmişlerdi. Şimdi üç köyün sakinleri de ağacın altında durmuş gazetecilere bakıyorlardı. Siz misiniz bizim köyün suyuna şöyle böyle diyen? Madem öyle, denildi, üç ayrı bilim heyeti oluşturalım ve üç köyün suyunu da incelettirelim. Bakalım bu işe bilim ne diyecek? Üç heyet de pınarların aktığı yerden suyun kaynağına doğru yürümeye başladılar. Yürüdüler, yürüdüler, yürüdüler… En sonunda ne mi oldu? Üç köyün suyunun da aynı mağaradan çıktığı anlaşıldı. Kavgaya gerek kalmadı. Övünce de…

İşte bu uzun öyküyü işlediğimiz bir okulda, sanırım Ankara’da idi, ön sıralarda oturan bir çocuğumuz ayağa fırladı ve sabırsızlıkla “Hocam siz ırkçılığı mı eleştiriyorsunuz?” deyiverdi. Su, bir yandan da “sülb”… Neden olmasın? Her şeyin özü bir… Kibir, gurur, övünmek çoğunlukla anlamsız…

Türkçe öğretmenleri çok iyi bilir. Türkçe dersi zaman zaman, grup olarak bir deneme yazma uygulamasına dönüşür. Yani birçok akıl, birçok beyin, birçok ağız, aynı konuda düşünür ve mesele gittikçe çatallanır ve derinleşir. Aslında Türkçe öğretmenleri, o dersteki edebî metinden yola çıkarak düpedüz felsefe yaparlar ve yaptırırlar.

Mevlanamız ne buyurmuş? “Sözün şerhine nihayet yoktur.” Bir şeyi birçok şeye dönüştürebiliriz. Zira çocuk, dünyayı günden güne, yıldan yıla, insandan insana, olaydan olaya, oyundan oyuna tanır. Keşfeder. Fark eder. Hisseder. Tefekkür eder. Hayret eder. Hayret, düşüncenin anahtarı sayılır. Hayret aynı zamanda kulluğun zirvesi sayılır.

Küçük Prens, tren pencerelerinden sadece çocukların bakıyor olmalarına şaşırır. Büyükler, dünyadan vazgeçmiş, yılmış, yorulmuş, sıkılmış, hedefe kilitlenmiş, hayreti ve tefekkürü pratik nedenlerle ihmal etmiş kişilerdir. Fil yutmuş boğa yılanına şapka diyecek kadar büyümüş ve paslanmışlardır.

Cemal Süreya, “Neden kimse pencereden bakmıyor?” diye sorar. Pencereden bakmak, bize sunulan hayat dışında bir hayatın imkân dahilinde olduğuna inanmak ve sapanındaki taşı gizlemeye/tutmaya devam etmektir. Sapanımda taş kalmadı, diyenlerse… Onlar zaten büyümüşlerdir. Onlarla futbol, arsa fiyatları, siyaset, araba modelleri konuşulabilir.

Çocuklarla felsefe yapılmayacaksa kiminle yapılacak? Büyüklerle mi? Onlar arsa alıp bahçe satadursunlar, çocuklar, yağan karın tanelerini dilleriyle yakalamaya çalışırlar. Birden bir soru parlar gözlerinde… "Karları tepemizden kim atıyor?" "Kar neden şeker gibi de yağmur gazoz gibi?" "Melekler neden bu kadar utangaç? Ortaya çıkmıyorlar?" "Neden bütün kitap sayfalarının tekli rakamları sağda oluyor?" "Bir koltuğa iki karpuz neden sığmasın? Bizim evdeki koltuklara ne kadar çok karpuz sığıyor?" "Neden bu meyvelere neşe palamudu denilmiş?"

Örneği değiştirelim: Râci, Aynalı Baba'nın neyini üflenmesiyle birlikte bilinmezler diyarına gidiyor ve her seferinde birbirinden ilginç maceralar yaşıyor. Hiçlik dağındaki imtihanı neden kaybediyor? Çocuklar, bu soruyu bana çok fazla sordular. Başarısız olmak, bir işin sonunda -alışıldığının tersine- mutlu, gururlu bir duyguya ulaşılmaması onları çok şaşırttı. "Nasıl olur? Neden başarısız oldu?" Hepimiz, her gün, defalarca başarısız olup gene de başarmanın yollarını aramaz mıyız? Çıkmaz sokağa girip sonra doğru sokağı bulmak için çabalamaz mıyız? Hayatın özünde başarısızlık o kadar doğal bir biçimde var ki… Gene Raci, gene Aynalı Baba'nın neyine üflemesiyle karıncalar diyarına gitti ve karınca şehrindeki büyük doğa felaketinin sebebini anlamaya çalıştı. Acaba belli aralıklarla neden karıncaların tepesinden aşağı pis kokulu sular dökülmekteydi? Karıncalar şöyle dursun, biz insanlar her gün her zaman binlerce doğal engelle karşılaşmaz mıyız? Onları aşmak için neler neler yapmadık mı? Bütün bir medeniyet yoksa bunun için mi var oldu? Karınca bir bahane mi yoksa? Yoksa anlattıklarımız çift katmanlı şeyler mi? Yazar bize su derken sülbü, karınca derken insanı mı anlatmakta? Gene Raci, yedi sene yolculuk yaptıktan sonra, bir kollu olmaktan iki kollu olmaya, bir gözlü olmaktan iki gözlü olmaya doğru yükselir. Yükseltilir. Acaba bunun sebebi sabır mı? Yedi senelik yolculuk mu? Arayış mı? Emek verenlerin ödüllendirilmesi mi? Emek vermeden hiçbir şeye ulaşamayacak oluşumuz mu? İnsan, ikinci kolu, ikinci gözü, ikinci kulağı ne zaman hak eder? Yedinci senenin sonunda mı?

Son bir örnek daha verelim: Bir kuş yavrusu, yumurtasından çıkar ve o sırada duyduğu kanarya gibi güzel güzel öten bir kuş olmaya karar verir. Bir müddet sonra guguk kuşunu duyar ve bu defa guguk kuşuna benzer şekilde ötmeye karar verir. Derken başka bir ötücü kuşu duyar ve hep onun gibi olmaya çalışır. Ama bir gün kendi annesinin sesini duyar ve hayatında duyduğu en güzel sesin bu olduğunu fark eder. Annesi bir bülbüldür. Ne var ki yavrusu, annesinin kim olduğunu pek de merak etmemiştir. Gerçek hayatta da böyledir. İnsan çok yakından tanıdığı kişilerin değerini anlamakta zorlanır. Onları küçümser. Başkalarının onlara

verdiği değeri belki de abartılı bulur. Ama bir gün gerçeği anlayacaktır. Kişi, kendisini tanımadan yola koyulmamalıdır. Kişi kendisini bilmek için de başkalarına ihtiyaç duyar. Yoksa bunun için mi Aynalı Baba'nın üzerinde aynalar vardır?

Okul ziyaretlerimde, birkaç cümlelik küçük kıssalar anlatmayı çok severim. Kısadırlar ama kışkırtıcıdırlar. Beş cümlelik bir masal için belki yarım saat konuşuruz. Beşinci sınıf öğrencileri konuşmak için büyük çaba sarf ederler. Oyuna katılmak isterler. Katkı sunmak veya soru sormak isterler. Ergenlik çağı girdiğinde ise bütün bu güzellikler azalır, yavaşlar. Yedinci, sekizinci sınıf öğrencileri, yazarın oyununa katılmakta isteksiz davranırlar. Beşinci sınıfların muhteşem enerjisi ile önceden okunan bir kitabın kılcal damarlarında uzun süre dolaşabiliriz. Sorular soruları açar. Örnekler örnekleri çoğaltır. Ağacın kalın ve sabit gövdesinden ayrılmamak şartıyla, bütün dallarında hoplaşılır, zıplaşılır.

Çocuklarla felsefe yap-ma-mak mümkün değil.
Büyüklerle ise felsefe yapmak pek mümkün değil.
Zira onların bir şeylere şaşırmaya niyetleri yok.

KÜÇÜK PRENS'İN FELSEFESİ: GÖRMENİN ÖTESİNDE BİR HAKİKAT ARAYIŞI

Ayşegül Sözen Dağ

Çocuk ve felsefe arasındaki bağ, bir eğitim başlığından ibaret değildir. Bir bakış meselesidir. Küçük Prens ise bu bakışı incelikle kurar. Çocuğun dünyasını küçültmeden, onu derinlikli bir düşüncenin öznesi hâline getirir. Felsefe, yalnızca büyüklerin işi değildir. Bazen en sahici sorular, en küçük yüreklerden çıkar.

Antoine de Saint-Exupéry küçük bir çocukken resim defterine çizdiği fil yutmuş boğanın yetişkinler tarafından şapka olarak görülmesini eleştirerek başlar anlatısına. Çocukların imgelem dünyasının yetişkinlerden daha velut ve zengin olduğunu, çocuğa görelik bağlamında vurgular ve Küçük Prens'in gezegeninden inerek koyun çizme talebinde bulunmasıyla yani yine bir resim/çizim metaforu ile başlar asıl hikâye.

Küçük Prens uçsuz bucaksız kızgın çöl kumlarının ortasında bir yetişkine yaklaşır ve ondan bir koyun çizmesini ister. Bu sahne bir hikâyenin başlangıcı olmakla birlikte düşünmenin, sorgulamanın ve dünyayı yeniden kurmanın kapısını aralayan bir davettir aslında. Küçük Prens, ilk bakışta bir çocuk kitabı gibi görünse de her satırında insanın kendine, hayata ve varoluşa dair sorduğu soruların izini taşır. Bu nedenle eser, çocuk ve genç okurla felsefenin buluştuğu nadir metinlerden biridir.

Çocuk, dünyaya geldiğinde henüz kalıplarla tanışmamıştır. Ona öğretilen her şey zamanla bir kabuk gibi zihnini sarar. Yetişkinlik, çoğu zaman bu kabuğun kalınlaşmasından başka bir şey değildir. Küçük Prens ise tam da bu noktada sarsıcıdır. Oylumlu bir yetişkin eleştirisi vardır kitapta. Büyüdükçe unuttuğumuz, ihmal ettiğimiz, gözümüzün önünde olduğu hâlde göremediğimiz hakikatleri yeniden görünür kılar. Çünkü onun dünyasında mesele görmekten ziyade anlamaktır. Hikâyede karşılaştığımız her gezegen, aslında insanın iç dünyasının bir parçasını temsil eder. Kendini beğenmiş adam, alkole sığınan, yıldızları dahi sayıp hesap yaparak yaşayan, sürekli emir veren ya da hiç durmadan çalışan karakterler… Bunların her biri modern insanın parçalanmış ruh hâlinin farklı tezahürleridir. Bireyselleşen insan yığınlarının kendilerini yargılamayı unuttukları bir çağı bütün çıplaklığıyla önümüze serer kitap. Küçük Prens bütün o gezegenleri dolaşırken insanın kendine nasıl yabancılaştığını da anlatmayı ihmal etmez tabii. Fakat bunu üstten bir dille değil sorarak/merak ederek yapar. Onun soruları keskin bir eleştiriden ziyade çok katmanlı bir arayıştır.

Çocukların sorduğu soruların yetişkinleri neden huzursuz ettiğini düşündünüz mü? Çünkü o sorular, alışkanlıklarımızı sarsar, kendimizle yüzleşmemize neden olur. Bizi, kabullendiğimiz düzenin/konforun dışına çıkarır. Küçük Prens'in "Büyükler sayıları sever" diyerek kurduğu cümle, aslında modern çağın özetidir. Sosyal medya takipçi sayılarına göre statü kazananlar tam da burada karşımıza çıkar. Değerin ve niteliğin yerini ölçülebilir olanın aldığı, anlamın yerini rakamların doldurduğu bir dünyada, insanın iç sesi giderek kaybolur. Niteliğin yerini nicelik alır. Acımasızca kurulur bu düzen. Halbuki çocuk, böyle midir? O hâlâ hayret eder, hisseder, merak eder, duygusal ilişki kurar. İşte felsefe tam da burada başlar: Hayret etmekle.

Hayret, düşünmenin/üretmenin ilk adımıdır. Küçük Prens'in yolculuğu da bir hayret yolculuğudur. Gördüklerini olduğu gibi kabul etmez, sorular sorar ve anlamaya çalışır. Tilkiyle kurduğu ünsiyet, bu anlam arayışının en güçlü örneklerinden biridir. Tilki ona "Evcil olmak bağ kurmaktır" derken aslında bir ontoloji ku-

rar; var olmanın, sevgi bağıyla mümkün olduğunu anlatır. İnsan, ancak ünsiyet kurarak anlam kazanır. Sevmek, bir şeyi diğerlerinden ayırmak, ona emek vermek, onunla vakit geçirmek demektir. Bu bakış açısı, günümüzün hız ve tüketim merkezli yaşamına karşı güçlü bir itirazdır. Çünkü çağımızda duygusal bağlar zayıflamış, ilişkiler yüzeysel bir hâl almıştır. İnsanlar birbirine temas eder gibi yapar ama çoğu zaman kibrine yenik düşer. Küçük Prens'in gülüne duyduğu bağlılık ise takdire şayandır. O gül, evrendeki milyonlarca gülden biridir. Nitekim Küçük Prens için nadidedir, biriciktir. Çünkü ona zaman ayırmıştır, onu sulamıştır, onun için fedakârlık yapmıştır, onunla ilgilenmiştir. Bu noktada eser, çocuk ve genç okura bir farkındalık açar. Sevginin ne olduğu, nasıl yaşandığı, neye dönüştüğü üzerine düşündürür. Hikâye ilerler, karakterler konuşur, okur ise bu konuşmaların içinde kendi sorularını bulur. İşte çocuklarla felsefe yapmanın en güçlü yönü burada ortaya çıkar. Öğretmeden düşündürmek.

Küçük Prens'in çölde pilotla kurduğu ilişki de dikkat çekicidir. İki farklı dünyanın insanı, bir noktada buluşur. Biri yetişkinliğin yükünü taşıyan, diğeri çocukluğun masumiyetini koruyan iki karakter… Bu karşılaşma, aslında insanın kendi içindeki iki hâlin karşılaşmasıdır. Her yetişkinin içinde bir çocuk vardır ve o çocuk çoğu zaman susturulmuştur. Küçük Prens, o sesi yeniden duyurur. Gülünden sorumlu olma imgesinde bir ebeveynin çocuğundan ne derece sorumlu olduğunu da görürüz hikâyenin alt metninde.

Eserde ölüm teması da incelikle işlenir. Yılanla olan karşılaşma bir dönüşüm olarak sunulur. Bu yaklaşım, çocukların ölümle kurduğu ilişkiyi de kayıpla baş etme bağlamında kurar. Korkulacak bir son yerine, anlaşılması gereken bir geçiş olarak ele alır. Böylece çocuk, hayatın bütünlüğünü daha erken yaşta kavramaya başlar.

Küçük Prens'in felsefesi, küçük cümlelerle derin felsefi düşünce pencerelerini aralar.

"Hoşça git," der tilki.

"Vereceğim sır çok basit: İnsan ancak yüreğiyle baktığı zaman doğruyu görebilir. Gerçeğin mayası gözle görülmez."

Küçük Prens unutmamak için tekrarlar: "Gerçeğin mayası gözle görülmez."

Bu düşünce metnin merkezinde yer alır. Tilki ile Küçük Prens'in bu meşhur diyaloğu aslında epistemolojik bir öneridir. Bilmenin yalnızca görmekle sınırlı olmadığını, hakikatin farklı yollarla da anlaşılabileceğini söyler. Bu, çocuğun dünyayı çok katmanlı biçimde algılamasına imkân tanır.

Bugünün çocukları hızın, tüketimin ve sürekli uyarının için-

de büyüyor. Dikkatleri parçalanıyor, sabırları zorlanıyor. Böyle bir çağda Küçük Prens gibi metinler, çocuğa durmayı, yavaşlamayı, kendine dönmeyi, yüreğindeki merhameti hatırlamayı, düşünmeyi ve derinleşmeyi salık veriyor. Elbette tüm bunlar salt çocuk için değil her yaştan okur için de geçerlidir. Çünkü bu metin bir çocuk kitabı değildir. Muhatabının entelektüel ve okuma birikimine göre her yaş grubundan insana seslenir.

Bir edebiyat metni yalnızca hikâye anlatmak için yazılmaz. Düşündürmek, dönüştürmek ve bazen de hatırlatmak için yazılır. Küçük Prens, tam da bunu yapar. Okura kendi hayatını yeniden sorgulama imkânı sunar.

Çocuk ve felsefe yan yana geldiğinde ortaya çıkan şey ağır bir düşünce yelpazesi değil zihin açan bir perspektiftir. Küçük Prens'in bize sunduğu da budur esasında. Dünyayı yeniden görme ve yorumlama cesareti. Alışkanlıklarımızın, kabullerimizin ve unutmalarımızın ötesine geçme çağrısı.

Belki de en önemlisi çocuğun sesine daha çok kulak vermektir. Bu metin çocuğu ciddiye alır. Onun sorularını, merakını ve anlam arayışını değerli görür. Çocuğun yanında durur. Çocuğu dinler. Çocuğu anlar. Bu yüzdendir kitabın özellikle yetişkinler için yazıldığını sık sık tekrar etmemin nedeni. Çocuk, ebeveynin sorumluğundadır. Zira çocuk, yalnızca büyüyecek bir varlık değil aynı zamanda düşünebilen, sorgulayabilen ve ailesinin kontrolünde kendi hakikatini kurabilen bir özne olarak kabul edilmelidir.

Küçük Prens, çocuklar için felsefenin en sahici metinlerinden biri olarak bu imkânı görünür kılar. Çünkü bu metin, çocuğa salt düşünmeyi öğretmez. Onun zaten sahip olduğu düşünme biçimini ciddiye alır. Küçük Prens'in sorduğu sorular, hazır cevaplar aramaz, bilakis yeni sorular doğurur. Bu yönüyle eser, çocuklar için felsefenin temel yaklaşımıyla örtüşür. Kesin yargılar vermek yerine düşünceyi çoğaltmak.

Amaç, çocuğun kendi düşüncesini kurmasına alan açmaktır. Küçük Prens'in tilkiyle, gülüyle, pilotla kurduğu diyaloglar tam da bu alanı oluşturur. Okur, bu diyalogların içinde kendi sorularını bulur, kendi cevaplarını aramaya başlar. Bu süreç, çocuğun yalnızca zihinsel gelişimine değil, aynı zamanda duygusal ve ahlaki dünyasına da dokunur.

Bugünün dünyasında çocukların zihni çoğu zaman hızlı tüketilen bilgilerle doluyor. Fakat bu bilgi yığını, anlam üretmeye her zaman yetmiyor. Oysa felsefe, bilgiyi anlamla buluşturur. Küçük Prens gibi metinler, çocuğun yalnızca ne bildiğini değil, nasıl düşündüğünü de şekillendirir. Ona durmayı, bakmayı, ilişki kurmayı ve sorgulamayı teklif eder.

Bu nedenle çocuk ve felsefe arasındaki bağ, bir eğitim başlığından ibaret değildir. Bir bakış meselesidir. Küçük Prens ise bu bakışı incelikle kurar. Çocuğun dünyasını küçültmeden, onu derinlikli bir düşüncenin öznesi hâline getirir. Felsefe, yalnızca büyüklerin işi değildir. Bazen en sahici sorular, en küçük yüreklerden çıkar.

Küçük Prens'in felsefesi okurun zihninde çoğalır, kalbinde yer eder ve hayatında iz bırakır. Bir gün bir çocuğun sorduğu beklenmedik bir soruda, bir gülün karşısında durup düşünürken ya da bir dostluk kurarken yeniden ortaya çıkar.

Ve insan, o an fark eder. Asıl mesele büyümek değildir. Büyürken kaybettiğini yeniden bulabilmektir.

ÇOCUK, FELSEFE ARTI MATEMATİK

Merve Uygun

"Matematik, sadece sayılarla işlem yapmak değil; evrendeki kaos içindeki o gizli örüntüyü bulup çıkarmaktır. Benim çocuk kitaplarımın matematik merkezli olması da bu felsefi zemine dayanıyor. Çocuk, bir hikayedeki geometrik bir formun veya sayısal bir dengenin peşine düştüğünde, aslında nesnelerin ötesindeki o değişmez yasayı (özü) arıyordur."

Akıl, anlama ve hayal yetisinin ona sağladığı kavramlarla edimselleşir; yoksa akla kimi girdiler, veriler sağlanmadıkça çalışmaz. Gözlem, deney, hipotez gibi çalışmaların sağladığı verileri hayal yetisi surete büründürürken, anlama yetisi de onları anlamlandırıp akla emanet eder. Akıl da bu verilerden kavramlar üretir. Kavramlar bir şeyi başka şeyle kıyaslayarak onu analiz etmemizi, sonuçta anlamamızı sağlar.

Kavram, şeyi soyutlayıp onun özünü açığa çıkarır. Kavram sayesinde şeyin gerçeğini/hakikatini biliriz. Deneysel bilimin yanında felsefe soyutlayarak düşünmek demektir. Eleştiri de elemek, ayıklamak demek olduğuna göre nihayetinde samanla buğdayı birbirinden ayırır ve bu ayırmayla elimizde gerçek olan kalır. Buradan hareketle düşünmenin özünün elemek, ayıklamak demek olduğuna hükmedebiliriz. Çocuk kitaplarından böyle bir fayda

umuyorsak yapılması gereken çocuklara öncelikle soyutlamayı, soyut düşünmeyi öğretmemiz gerekir. Meselenin önümüzdeki masa olmayıp masalık olduğunu çocuklara aktarabilmemiz gerekir. Çeşitli niteliklerde masalar vardır, önemli olan onu niteliklerinden soyup soyutlayarak "masa"lığı düşünmelerini sağlamaktır.

Çocuk kitaplarında hedeflediğimiz felsefi kapı, çocuğa sadece "önündeki masayı" değil, o masanın özündeki "masalık" fikrini kavratabilmektir. Bu, nesneyi renginden, malzemesinden ve konumundan soyup çıkarmaktır. Matematik tam olarak budur: Önündeki üç elmayı, üç kalemi veya üç masayı gördüğünde; onların rengini ve kokusunu bir kenara bırakıp hepsindeki ortak olan "3" çokluğunu, yani sayı kavramını algılamak, çocuğun hayatındaki ilk büyük soyutlamadır.

Benim çocuk kitaplarımın matematik merkezli olması da bu felsefi zemine dayanıyor. Matematik, sadece sayılarla işlem yapmak değil; evrendeki kaos içindeki o gizli örüntüyü bulup çıkarmaktır. Çocuk, bir hikayedeki geometrik bir formun veya sayısal bir dengenin peşine düştüğünde, aslında nesnelerin ötesindeki o değişmez yasayı (özü) arıyordur.

ÇOCUKLAR VE FİLOZOFLAR: ÇOCUKLAR FELSEFE YAPABİLİR Mİ?

Sanem Karaman

P4C uygulamalarının temelinde yer alan "soruşturan topluluk" çemberinde bir araya gelen çocuklar, nitelikli bir edebiyat metninin açtığı kapıdan içeri girerek birbirlerinin fikirlerini sabırla dinlemeyi, farklı bakış açılarına saygı duymayı ve kendi düşüncelerini estetik bir dille ifade etmeyi tecrübe ederler.

Felsefe tarihini incelediğimizde, bu disiplinin özünde insanın dünyayı anlama isteği ve merak duygusunun yattığını görürüz. İnsanoğlu, var olduğu günden bu yana dert edindiği bilinmezleri sorular sorarak aydınlatmaya çalışır. Dünyayı keşfetme, durmaksızın soru sorma ve merak etme gibi özellikler sadece filozoflara özgü değildir. Çocuklarda da en saf haliyle bulunur bu özellikler.

Çocuklar, dünyayı keşfetmeye ve anlamaya doğuştan gelen bir merakla başlarlar. Küçük yaşlardan itibaren, etraflarındaki olayları anlamlandırmak ve neden-sonuç ilişkilerini kavramak için sürekli sorular sorarlar. Tıpkı dünyayı anlama çabası içinde olan filozoflar gibi, çocuklar da çevrelerini büyük bir cesaretle merak eder ve etraflarında olup bitenleri anlayabilmek için çeşitli sorular sorarlar.

Matthew Lipman tarafından 1960'lı yıllarda geliştirilen P4C (Çocuklar İçin Felsefe) yönteminin temel amacı, çocukların düşünsel yeteneklerini geliştirmek ve mantıksal akıl yürütme becerilerini desteklemektir. Klasik eğitim modelleri bilgiyi pasif bir şekilde zihne yerleştirmeyi hedeflerken, P4C süreci 'bilgiyi anlamlandırma ve yeniden yapılandırma' üzerine kurgular. Bu yöntemin en özgün yanı, katılımcıların konu hakkında hiçbir ön bilgisi olmadığını varsayan bir başlangıç noktası sunmasıdır. Sürecin merkezindeki "Nedir?" sorusu, günlük yaşamdaki sıradan nesne tanımlamalarından farklı olarak, Grekçe kökenindeki felsefi derinliğiyle evrensel kavramların özüne yönelir.

Çocukların sorduğu sorular ile felsefe tarihinin büyük problemleri arasındaki benzerlik dikkat çekicidir. Örneğin, sıradan bir çocuğun "Dünya nasıl oluşmuştur?" diye sorması ile Doğa filozoflarının evrenin ana maddesini "arkhe" arayışı arasında büyük bir paralellik bulunmaktadır. Filozof Gareth B. Matthews'un da ifade ettiği gibi, "Felsefe, çocuğun karmaşık sorularına yetişkince yanıtlar arama çabasıdır". Matthews, bu tespitiyle felsefi düşünme etkinliğinin çocuklar tarafından tamamen doğal ve kendiliğinden yapılan bir eylem olduğunu tanımlar.

Düşünsel becerileri geliştiren bu sistemin en etkili uygulama alanı ise kuşkusuz çocuk edebiyatının zengin dünyasıdır. Çocuk edebiyatı eserleri masallar, resimli kitaplar, şiirler ve hikâyeler, P4C oturumlarında felsefi diyalogları başlatmak için güçlü birer "uyaran" görevi görür. Matthews'un da önerdiği gibi, edebi eserler, temelinde yatan felsefi problemleri keşfetmek amacıyla kullanılır. Örneğin bir hikâyedeki karakterin fiziksel değişimi üzerinden kimlik tartışmaları yapılabilir veya bir masal kahramanının eylemleri üzerinden adalet, eşitlik, özgürlük gibi kavramlar sorgulanabilir. Çocuk edebiyatı, felsefi tartışmalar için güvenli bir alan yaratır. Çocuklar soyut ve karmaşık felsefi problemleri, edebiyatın sunduğu hikâyeler ve karakterlerin yaşadığı ikilemler üzerinden somutlaştırarak tartışırlar.

Bu somutlaştırma eylemi, ortak bir anlam inşa etme sürecidir. P4C uygulamalarının temelinde yer alan "soruşturan topluluk" çemberinde bir araya gelen çocuklar, nitelikli bir edebiyat metninin açtığı kapıdan içeri girerek birbirlerinin fikirlerini sabırla dinlemeyi, farklı bakış açılarına saygı duymayı ve kendi

düşüncelerini estetik bir dille ifade etmeyi tecrübe ederler. Bu uygulamalar, çocuğu temel düzey düşünmeden (bilgi toplama), üst bilişsel becerilere (bilgiyi analiz etme ve sentezleme) taşır.

Ebeveynler ve eğitimciler olarak bizlere düşen asıl görev ise, çocuklara ne düşüneceklerini ezberleten otoriteler olmak yerine, onların bu düşünme süreçlerini kolaylaştıran birer yol arkadaşı olmaktır. Çocukluk döneminde felsefi sorularla tanışan bireyler, gelecekte belirsizliklerle baş edebilen, esnek ve etkin düşünme kapasitesine sahip yetişkinlere dönüşme potansiyeli taşırlar. Toplumsal düşünsel zenginliğimizin artması, çocuklarımızın merakını felsefi bir disiplinle korumamıza bağlıdır. Düşünen, sorgulayan, anlam arayışını edebiyatın rehberliğinde sürdüren bir çocuk, gelecekte erdemi, iyiliği ve bilgeliği yeryüzünde yeniden yeşertecektir.

ÇOCUK VE FELSEFE İLİŞKİSİNDE KİTAPLARIN ROLÜ

Gurbet Lüy

"Çocuk edebiyatı söz konusu olduğunda okura her şeyi tek tek açıklamayan, onu hiçbir şey bilmeyen bir cahil yerine koymayan kitapları seçmemiz gerek. Yaptığı espriyi dahi açıklayan bir yazar okurun zekasına güvenmiyor demektir. Böyle bir kitapla da sorgulama yapma şansınız olmaz. Sorulabilecek herhangi bir sorusu yoktur çünkü."

Genel kabule göre felsefe, entelektüel seçkinlerin ulaşabildiği soyutlama pratiği olarak görülüyordu. Ama günümüzde bu bakış açısı kırılmaya başlamış felsefenin herkesi kapsayan bir disiplin olduğu fikri ağırlık kazanmıştır. Özellikle Çocuklar için Felsefe (P4C) yaklaşımı, çocukların da soruşturma yürütebileceğini ve yetişkin rehberliğinde özgün düşünme becerileri edinebileceğini ortaya koymuştur. Bu çalışmalarda yetişkinlerin en büyük yardımcısı ise kitaplardır.

Edebiyat çocuklara hayal kurma imkânı verir. Çocuklar kitaplarla çeşitli yolculuklara çıkar, hayal dünyalarını genişletir ve yaratıcı düşünme becerilerini artırırlar. Bir çocuk nitelikli bir kurgu okuduğunda karakter, mekân tasarımını zihninde canlandırmaya

çalışır. Karakterle birlikte gittiği her yere gider, onun yaşadıklarını kendisi yaşıyor gibi yaşar. Bir taraftan da kendi yaşadıklarıyla ya da etrafındaki insanlarla bağ kurmaya çalışır. Kitapta olanlar onun hayatında farklı çağrışımlara vesile olur.

Çocuklarda eleştirel ve felsefi düşünmenin geliştirilmesi için yukarıdaki sebepler dolayısıyla kitaplar en büyük yardımcılarımızdır. Henüz soyut düşünemeyen yaş grubunda dahi kitaplar aracılığıyla zor konuları konuşabilir onların farklı açılardan bakmasını sağlayabiliriz. Eleştirel düşünme, karşılaştığımız durumlarda arka plana, sebebe odaklanmayı gerektirir. Neden? Sorusunun peşine düşmeyi, cevap aramayı gerektirir. Felsefede de çeşitli soruların peşine düşmek cevaplar aramak esastır. Kitaplar vesilesiyle çocukla tartışacağımız onlarca sorumuz olur. Karakterin başına gelen/gelmeyen, yaptığı/yapmadığı her şey bir soruya dönüşebilir ve cevapların peşine düşebiliriz. Buradaki en önemli nokta nitelikli kitaplarla çocuğu tanıştırmak ve süreci iyi edebiyat eserleriyle yürütmektir. Nitelikli kitaptan kastımız ne? Özellikle çocuk edebiyatı söz konusu olduğunda okura her şeyi tek tek açıklamayan, onu hiçbir şey bilmeyen bir cahil yerine koymayan kitapları seçmemiz gerek. Yaptığı espriyi dahi açıklayan bir yazar okurun zekasına güvenmiyor demektir. Böyle bir kitapla da sorgulama yapma şansınız olmaz. Sorulabilecek herhangi bir sorusu yoktur çünkü. Ayrıca kitaptaki karakterin mükemmelize edilmemiş olması gerekir. Okurun karakterle bağ kurması için onun kendisi gibi hata yapan, bazen olumsuz davranabilen biri olduğunu görmesi gerekir. İdealize edilmiş bir karakterin sebep olacağı tek şey, okurla kitap arasına mesafe koymaktır. Okur böyle bir karakterle karşılaştığında yazarın onu nereye çekmek istediğini ona ne öğretmek istediğini anlar. Ancak bizim edebiyattan beklentimiz direk verilen mesajlar ya da öğretiler yerine dolaylı anlatımla sonucu/alınacak dersi okura bırakmasıdır. Nitelikli bir kitabın okura düşünme alanı açması gerekir. Çocuk edebiyatında bu alan yaşanacak onlarca gerçek ya da gerçeküstü macerayla açılır. Karakter kitabın başından sonuna çıktığı yolculukta değişir, dönüşür, bazen de yerinde sayar. Çocuk okur da onun değişimi, dönüşümü ya da yerinde sayması üzerine düşünür. İyi bir edebiyat eseri bu olayların içinde tek bir noktaya değil de farklı alt metinlere de odaklanarak çocuğun hayatının her anına dokunmaya ona farklı açılardan bakması için rehberlik etmeye çalışır. Bu şekilde alt metinleri güçlü, çocuğu hafife almayan eserlerle çocukların eleştirel düşünce ve felsefi bir bakış açısı kazanmasına yardımcı olabiliriz. Kitaplar üzerine sorulacak açık uçlu, çocuğu düşündürecek, onun yorum yapmasını sağlayacak sorular sorabilmek önemlidir. Yoksa karakterin nereye gittiği ne yaptığı gibi sorular çocuğun zihninde farklı bir pencere açmaz.

Sadece P4c etkinlikleri değil çocuklarla kitap tahlilleri ya da farklı kitap etkinlikleri yapmak da bu konuda bize destek olacaktır. Odaklanmamız gereken çocuğun farklı pencerelerden bakmasını sağlayacak her türlü etkinlik, soru, alıştırma olmalıdır. Kaliteli eserlerden yola çıkarak yapılacak sorgulama çocukların eleştirel düşünme becerisini geliştirecektir. İçinde bulunduğumuz çağda çocuklarımızın kendi kararlarını verebilecek, manipüle edilmesi zor bireyler olabilmesi için yollarını kitaplarla kesiştirmeye ve kitaplar üzerinden sorgulama yapmalarına vesile olmaya çalışmak zorundayız. Üzerine düşünülen iyi kitaplar iyi birer yol arkadaşıdır.

DÜŞÜNCE KİTAPLARI VE ÇOCUK EDEBİYATINDA KAVRAMSAL DENEYİM

Ayşe Nur Biçer

"Çocuk edebiyatının yalnızca 'anlatan' değil, aynı zamanda 'soru açan' bir alan olduğunu vurgulamak gerekir. Çünkü çocuk, hazır cevaplardan çok, dünyayı anlamlandırabileceği açıklıklar arar. Felsefi içerik tam da bu noktada devreye girer: Kesinlik sunmak yerine düşünme alanı açar."

Son üç çocuk kitabım, düşünce kitapları denilebilecek felsefi içerikli kitaplardı. Bunun üzerine eğilmemin nedenlerinden biri, yerli edebiyatımızda bu içerikteki kitapların nicelik ve nitelik bakımından eksikliğini fark etmemdi. Günlük hayatımda da yanlış düşünme biçimlerinden çok muzdarip olduğum için bunlar hep etrafında döndüğüm konulardı. Bilirsiniz, düşünmek, çekirdek beceri olarak tüm insanlara bahşedilmiştir fakat aynı zamanda bitimsiz bir şey olduğu için daima geliştirilebilir. Bizim felsefe ile öğrendiğimiz şey ise eleştirel düşünme becerisi hatta buna gidimli düşünme desek daha doğru olur. Bu, parçaları birleştirip bütünlüklü sonuçlar çıkarmamızı sağlarken, bizi etik ve hukuk bakımından da koruyan bir şeydir. Çünkü yanlış düşünme biçimleri aile, iş ve dostluk ilişkilerimizi sandığımızdan çok etkiler. İnsan kelimelerle değil kavramlarla düşünür, yani herhangi bir şeye verdiğimiz isimler değişebilir, önemli olan kavramın bilgisine sahip olmamızdır.

Sosyal medyanın her şeyi çabucak tükettiği ve dejenere ettiği günümüzde "kavram" deyince de akla doğru şeyler gelmediğini görüyorum ben. Kavramların kitaplardan edinilen, hayatla teması olmayan birtakım bilgiler olduğu zannediliyor. Oysa bilim dalları gibi bunlar da insan yaşamından türediler ve ihtiyaç duyulduğu için adlandırıldılar. Şöyle düşünelim, hasta olursunuz mesela, ameliyat olmanız gerekir, hastanede vakit geçirirsiniz. Tıp sizin için bir bilim olmaktan çıkar. Anlamını bilmediğiniz binlerce terimi kapsayan kitabi bilgiler yığını olarak görmezsiniz artık onu. Yaşamdan bir şey olduğunu deneyimlersiniz. Hayata dönük yüzüyle karşılaşırsınız. Bir doktor o sırada tıbbın başka bir versiyonunu deneyimlerken siz hastanın bakışından bir deneyim yaşarsınız. Yani kavramlardan, "kavram" sözcüğünden korkmamak gerekir. Bunun yanında çocuk edebiyatının yalnızca "anlatan" değil, aynı zamanda "soru açan" bir alan olduğunu vurgulamak gerekir. Çünkü çocuk, hazır cevaplardan çok, dünyayı anlamlandırabileceği açıklıklar arar. Felsefi içerik tam da bu noktada devreye girer: Kesinlik sunmak yerine düşünme alanı açar. Bu nedenle çocuklar için yazılan metinlerde felsefi boyut, doğrudan kavram öğretmekten ziyade, o kavramların etrafında dolaşmayı, onları farklı bağlamlarda sezebilmeyi mümkün kılar.

Düşünce kitaplarının çocuk edebiyatına dönük yönünde ise çocukların okuma zevkini geliştiren, eğlendirmesinin yanında estetik bir haz veren kitapların çoğalmasını arzuluyoruz. Çokanlamlılığı sağlayan, herhangi bir cevabı idealize etmeyen, çocukların anlama ve düşünme becerilerini dikkate alan, sormaya ve sorgulamaya özendirecek kitaplar olmalı. Burada çocuğun yalnızca düşünmeye yönlendirilen değil, düşüncenin kurucu öznesi olarak da konumlandırılması gerekir. Çünkü çocuk, dünyayı ilk kez adlandıran, kavramları hazır hâlde almak yerine onları kendi deneyimi içinde yeniden kuran bir varlıktır. Felsefi yaklaşım da tam olarak burada çocuğun görünürlüğünü mümkün kılar; çocuğun sorusunu ciddiye alır, onunla düşünür. Böylece metin, tek yönlü bir anlatım olmaktan çıkar; çocuğun zihninde tamamlanan, her okunuşta yeniden kurulan bir düşünce alanına dönüşür. Bu nedenle çocuk edebiyatında felsefe, içerikten çok, bir ilişki biçimi olarak düşünülmeli; metin ile çocuk arasında dönüştürücü bir karşılaşma yaratmalıdır.

FELSEFİ VE ELEŞTİREL DÜŞÜNCENİN İNŞASINDA ÇOCUK EDEBİYATI

Feyza Nur Emiroğlu

Rodari'nin Masal İçinde Masal adlı eserinde yazarın her masala üç farklı son yazması, anlatının tek ve mutlak bir sonuca indirgenemeyeceğini gösterir. Bu durum çocuğun "tek doğru" fikrinden uzaklaşarak olasılıklar üzerine düşünmesini sağlar. İyi, kötü, mizahi ve açık uçlu sonların bir arada sunulması, yaşamın tek boyutlu olmadığını; olayların farklı bakış açılarına göre anlam kazanabileceğini okura sezdirir.

Çocukta eleştirel düşüncenin gelişiminde sanat ve edebiyat, yalnızca estetik bir deneyim sunmakla kalmayıp aynı zamanda bilişsel ve düşünsel süreçleri yapılandıran temel araçlar olarak işlev görür. Pedagojik ve estetik kabul ölçütleri gözetilerek kaleme alınan nitelikli çocuk edebiyatı ürünleri; çocuğun okuma, yazma ve anlama becerilerini geliştirmenin ötesinde, onun düşünme süreçlerini etkinleştiren ve eleştirel düşünme becerisini destekleyen çok katmanlı uyaranlar sunar. Bu bağlamda çocuk edebiyatı, okur merkezli yaklaşımın da etkisiyle çocuğu pasif bir alıcı olmaktan çıkararak anlamlandırma ve yorumlama sürecinin aktif bir öznesi konumuna yerleştirir.

Geleneksel çocuk edebiyatı örneklerinde sıklıkla karşılaşılan didaktik ve otoriter yazar tutumu, çocuğu edilgen bir konumda kurgularken; çağdaş çocuk edebiyatı anlayışı, çocuğun özne oluşunu merkeze alır. Bu yaklaşım, çocukluk kavramını sabit ve homojen bir yapı olarak değil; toplumsal, kültürel ve bireysel dinamikler içinde şekillenen çok boyutlu bir olgu olarak ele alır. Dolayısıyla çocuğun dünyasını, algı biçimlerini ve anlam kurma süreçlerini doğru kavrayabilmek, çocukla sağlıklı bir iletişim kurmanın ön koşuludur. Bu kavrayıştan yoksun olarak üretilen metinler, çocuk okur nezdinde karşılık bulmakta yetersiz kalır.

Çocuk edebiyatında bilginin doğrudan aktarımı yerine çocuğun sorgulama becerisini harekete geçiren, çoklu anlam katmanları barındıran ve yorumlamaya açık metinlerin ön plana çıkması; eleştirel düşüncenin gelişimini destekleyen temel unsurlardan biridir. Bu noktada felsefi düşünce, çocuğun salt bilgi aldığı değil; "neden" ve "nasıl"ı da sorgulamasına olanak tanıyarak onun düşünce derinliğini artıran bir alan oluşturur.

Çoğul bakış açıları sunan, soru sorma yetisini teşvik eden, empati becerisini geliştiren ve önyargıları sorgulayan metinler; çocuğun dünyayı ikili karşıtlıklar üzerinden algılama eğilimini dönüştürerek daha esnek, çok yönlü ve eleştirel bir düşünme biçimi geliştirmesine katkı sağlar. Bu yönüyle nitelikli çocuk edebiyatı ürünleri, yalnızca estetik haz sunan metinler değil, aynı zamanda çocuğun zihnen özgürleşme sürecine eşlik eden önemli birer düşünme alanıdır. Nitekim çocuklar için kaleme alınan bu tür eserler, çocuğa felsefi düşünmenin kapılarını aralamanın en etkili yollarından biri olarak değerlendirilebilir. Üstelik nitelikli bir çocuk edebiyatı, bu işlevi didaktik bir yönlendirmeye ve nihai hegemonik söyleme başvurmadan doğal ve estetik bir bütünlük içerisinde gerçekleştirebilir.

Felsefi kavramların doğrudan aktarımı çocuk okur üzerinde sınırlı bir etki yaratırken; anlatı içerisinde imgeler, metaforlar ve sembolik kurgular aracılığıyla sunulan düşünceye dayalı bir içerik, çocuğun anlam kurma sürecini harekete geçirir. Bu bağlamda özellikle resimli çocuk kitapları, soyut kavramların somutlaştırılmasında işlevsel araçlar olarak öne çıkar. Soyut düşünme becerisinin henüz gelişim aşamasında olduğu erken yaş grupları için görsel ve metinsel bütünlük, kavrayışı destekleyen önemli bir unsur hâline gelir.

Nitelikli bir çocuk metni, çocuğa doğrudan felsefe öğretmeyi amaçlamaz; zira kurmacanın temel işlevi öğretmekten ziyade düşündürmektir. Kurmaca metin, oluşturduğu atmosfer ve anlam katmanları aracılığıyla çocuğu düşünmeye davet eder ve onu felsefi sorgulama sürecine dâhil eder. Bu süreçte çocuk okur, edilgen bir alıcı konumundan çıkarak anlam üreten bir özneye dönüşür.

Özellikle açık uçlu yapıya sahip metinler, kesin yargılar sunmak yerine boşluklar bırakarak çocuğun yorum yapma, sorgulama ve çıkarımda bulunma becerilerini geliştirir. Bu tür metinlerde anlam, yazar tarafından tamamlanmış bir bütün olarak sunulmaz; aksine okur tarafından yeniden inşa edilir. Bu durum okur merkezli yaklaşımın çocuk edebiyatındaki yansıması olarak değerlendirilebilir.

Ayrıca nitelikli çocuk kitapları, çocuğa doğrudan nasihat verme ya da bilgiyi dayatma eğiliminden uzak durur. Bu tür metinlerde yazar, nihai hegemonik söylemden kaçınır. Çocuğun metindeki karakterler, olaylar ve çatışmalar üzerinden muhakeme yapmasına olanak tanır. Böylece felsefi kavramlar soyut bir bilgi olarak sunulmak yerine, çocuğun deneyime ve düşünceye dayalı yaşam süreci içerisinde anlam kazanır. Sonuç olarak çocuk edebiyatı, çocuğa felsefi düşünceyi öğretmekten çok onun bu düşünceyi kendi zihninde kurmasına imkân tanıyan bir düşünme alanı oluşturur.

Nitelik ve nicelik açısından son yüzyılda hem dünyada hem de Türkiye'de çocuk edebiyatı önemli bir gelişme göstermiş, eleştirel ve felsefi düşünceyi destekleyen pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu bağlamda çok sayıda örnek vermek mümkün olsa da burada ilk akla gelen metinlerle sınırlı bir değerlendirme yapılabilir.

Okul öncesi düzeyden başlayarak yetişkin okura da hitap edebilen resimli çocuk kitapları, felsefi düşüncenin erken yaşta gelişimi açısından özel bir önem taşır. Bu doğrultuda Elli Woollard tarafından kaleme alınan ve Steven Lenton tarafından resimlenen Dinozorlar Resim Yapmaz! adlı eser dikkat çekici bir örnek sunar. Eserde, Picassaur adlı küçük bir dinozorun ressam olma arzusu etrafında gelişen bir anlatı kurulmuştur. Picassaur, resim yapma konusunda son derece yetenekli olmasına rağmen ailesi ve çevresi tarafından bu ilgisinden vazgeçmesi yönünde baskı görür. Çünkü hâkim düşünceye göre dinozorlar avcıdır, ressam olmak bu kimlikle bağdaşmaz. Fakat Picassaur, bu kabulleri sorgular. Ayrıca metin, çocuk okuru "Ben ne olmak istiyorum?" sorusuyla yüzleştirirken bu sorunun tek bir doğru cevabı olmadığını da sezdirir. Böylece çocuk, kendi varoluşunu düşünmeye ve temellendirmeye yönelir.

Gianni Rodari'nin Masal İçinde Masal adlı eseri, çocuk edebiyatının felsefi düşünceyi nasıl geliştirebileceğine dair özgün bir örnek olarak değerlendirilebilir. Yazarın her masala üç farklı son yazması, anlatının tek ve mutlak bir sonuca indirgenemeyeceğini gösterir. Bu durum çocuğun "tek doğru" fikrinden uzaklaşarak olasılıklar üzerine düşünmesini sağlar. İyi, kötü, mizahi ve açık uçlu sonların bir arada sunulması, yaşamın tek boyutlu olmadığını; olayların farklı bakış açılarına göre anlam kazanabileceğini okura sezdirir. Benzer bir anlatı yaklaşımı, Türk çocuk edebiyatında Şermin Yaşar'ın Biri Daha Var adlı eserinde de görülür. Eser, görünür olanın ardında başka ihtimallerin de

var olabileceği fikri üzerine kuruludur. Metin, çocuğu anlatının dışında kalan ihtimalleri de düşünmeye davet eder. Her iki eser de gerçekliğin tek bir biçimde kurulamayacağı ve her anlatının alternatif yorumlara açık olduğu fikrini sezdirir.

Bu örneklere ek olarak Michael Ende'nin eserlerini de anmak mümkündür. Ayrıca Exupéry'nin Küçük Prens'i, ontolojik derinliği ve varoluşsal sorgulamalarıyla çocuk edebiyatı içinde felsefi metinlerin en güçlü örneklerinden biri olarak öne çıkar. Charlie Mackesy tarafından kaleme alınan Çocuk, Köstebek, Tilki ve At ise ilişkilerde kabul, şefkat, dayanışma gibi değerleri öne çıkaran, kesin cevaplardan kaçınarak okuru düşünmeye sevk eden, felsefi derinliği bulunan metinlerden bir diğeridir. Türk çocuk edebiyatında ise Cahit Zarifoğlu'nun Ağaçkakanlar ve Serçekuş adlı eserlerinde dikkat çeken sembolik anlatım ve derinlikli düşünce, okurun sezgiye dayalı ve felsefi kavrayışını destekler. Bunun yanı sıra Mevlâna İdris Zengin'in Mavi Çocuk ve Küçükken Dinlemediğim Masallar gibi eserleri de çocuk okuru farklı düşünme biçimlerine yönlendiren metinler arasında değerlendirilebilir. Erken çocukluk dönemi için Antoinette Portis'in Kutu Değil adlı eseri, nesnelerin sabit anlamlara indirgenemeyeceğini göstererek çocuğun hayal gücünü ve yorumlama becerisini geliştirir. Benzer şekilde Doreen Cronin'in Yazı Yazan İnekler adlı eseri mizahi bir kurgu içinde hak, talep ve iletişim gibi kavramları sorgulatarak eleştirel düşünmenin erken örneklerini sunar.

Bunun yanı sıra günümüzde yaygınlaşan ve hiçbir metne yer vermeden yalnızca resimlerden oluşan "sessiz kitaplar" da çocuğun etkin düşünmesine katkı sağlayacak önemli kaynaklardandır. Bu kitaplar çocuğun görselleri yorumlamasına ve çıkarımlarda bulunmasına olanak tanır. Bu tür eserlerde tek bir doğru yoktur, resimlerden yola çıkarak her çocuk farklı bir bakış geliştirebilir ve hazır anlamlarla yetinmeyerek anlamı kendisi kurar.

Elbette hem dünya edebiyatında hem de Türk çocuk edebiyatında bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Sanat ve edebiyat, eleştirel ve felsefi düşüncenin gelişiminde belirleyici bir işleve sahiptir. Bu bağlamda çocuk edebiyatı, çocuğun söz konusu üst düzey bilişsel becerilerle erken yaşta tanışmasına ve esnek, çok yönlü bir düşünce yapısı geliştirmesine önemli ölçüde katkı sağlar.

FARELERİN KEŞFİ

HÜMEYRA YAĞMUR AKGÜN

Eski bir kütüphanenin karanlık tavan arasında yaşayan yedi fare kuzen, hayatlarını dar köşelerde geçiriyordu. Dış dünyayı hiç görmemişlerdi. Onlar için dünya, birkaç tahta parçası, eski gazeteler ve küçük peynir kırıntılarından ibaretti. Çekingendiler ve dünyanın bilinmezliğinden korkuyorlardı.

Bir gün tavan arasına yaşlı bir fare geldi. İnce bıyıkları ve yavaş adımlarıyla etrafı inceleyip gülümsedi. "Bütün hayatınızı burada mı geçiriyorsunuz?" dedi. "Oysa dışarıda keşfedilmeyi bekleyen kocaman bir dünya var."

Kuzenler şaşkınlıkla birbirlerine baktı. İçlerinden biri korkuyla sordu:

"Ama dışarısı tehlikeli değil mi?"

Yaşlı fare hafifçe güldü. "Biraz cesaret ister," dedi. "Ama dışarıda harika şeyler var. Özellikle de peynirler, daha önce tatmadığınız yüzlerce çeşit peynir."

Bu sözler kuzenlerin merakını uyandırdı. Korkuları sürüyordu ama artık içlerinde yeni bir heyecan vardı. O gece küçük eşyalarını topladılar. İlk kez tavan arasından çıkacaklardı. Tam yola koyulacakları sırada yaşlı fare telaşla seslendi:

"Durun! Fotoğraf makinemi unutmuşum!"

Bir süre sonra, neredeyse kendi boyunda eski bir fotoğraf makinesiyle geri döndü.

"Bu anıyı sonsuza dek saklamalıyız," dedi.

Sekiz fare yan yana dizildi. Kimi heyecanlıydı, kimi korkusunu gizlemeye çalışıyordu. Makinenin flaşı parladığında maceralarının ilk hatırası da ölümsüzleşmiş oldu.

İlk durakları ünlü bir peynir dükkânıydı. Raflar sarı, beyaz, yuvarlak ve delikli peynirlerle doluydu. Kokular bütün dükkânı sarmıştı. Ancak içeri girmek kolay değildi. İnsanlar fareleri görünce onları kovalamaya çalışıyordu. Yaşlı fare sakin kaldı.

"Her sorunun bir çözümü vardır," dedi.

Akıllıca bir plan yaparak insanların dikkatini başka yöne çekti ve kuzenleri güvenle peynir raflarına ulaştırdı. Her biri farklı

peynirler tattı. Bazıları yumuşak peynirleri sevdi, bazıları keskin kokulu olanları. Özellikle eski Boulogne peyniri unutulmaz bir deneyim oldu.

Az gittiler uz gittiler, dere tepe düz gittiler, gittikçe gördüler, gördükçe merak ettiler, merak ettikçe sorular sordular. Yolculuk devam ettikçe kuzenler yeni yerler gördü, yeni sesler duydu. Dünyayı tanıdıkça korkuları azaldı, cesaretleri arttı. Yaşlı farenin anlattığı gibi, bilgi insanı değiştiriyordu.

Bir gün yaşlı fare durup şöyle dedi:

"Sadece görmek yetmez. Öğrendiklerinizi anlamalı ve başkalarıyla da paylaşmalısınız."

Bu sözlerden sonra yedi kuzen okumayı ve yazmayı öğrenmeye karar verdi. Başta zorlandılar; harfleri karıştırıyor, uzun kelimeleri okuyamıyorlardı. Ama pes etmediler. Gün geçtikçe hem öğreniyor hem de kendi maceralarını yazıya döküyorlardı. Zamanla artık eski korkak fareler değillerdi. Meraklı, cesur ve bilgili farelere dönüşmüşlerdi.

"Onlar için dünya, birkaç tahta parçası, eski gazeteler ve küçük peynir kırıntılarından ibaretti."

Yıllar sonra eski şehirlerine geri döndüler. Eskiden korkutucu görünen sokaklar şimdi onlara keşfedilecek yollar gibi geliyordu. Küçük tavan arası bile artık yalnızca dar bir yer değil, anılarla dolu sıcak bir yuva olmuştu.

Bir akşamüstü, eski bir kitaplığın yanında dinlenirken ilginç bir haber aldılar. Şehrin arka sokaklarında yaşayan iki küçük farenin dünyayı yalnızca yaşadıkları delikten ibaret sandığı söyleniyordu. Yedi kuzen birbirine baktı. Yıllar önce yaşlı, bilge farenin kendilerine yaptığı iyiliği şimdi başkalarına yapma zamanı gelmişti. Hemen çantalarını hazırlayıp yola çıktılar. Dar sokakların sonunda, eski bir duvarın içindeki küçük delikten iki minik fare korkuyla dışarı bakıyordu. Dünyayı hiç görmemişlerdi. Yedi kuzen onlara gülümseyerek yaklaştı.

"Merak etmeyin," dedi içlerinden biri. "Dünya sandığınızdan çok daha büyük. İçinde ise keşfedilecek harika şeyler var."

İşte o anda yeni bir macera başladı. Çünkü artık sadece yedi kuzenin değil, o iki küçük farenin de hikâyesi yazılacaktı.

YEŞİLGÖZ'ÜN MASALI

YAĞMUR ATAY

Uzun uzun gecelerde, kısa kısa gündüzlerde, çok eski zamanlarda yaşayan bir dev varmış. Bu devin evi Ahır Dağı'ndaymış. Yönünü batıya dönse Ceyhan Nehri'ni, güneye dönse Maraş Ovası'nı, kuzeyde ise Bertiz Çayı'nı görürmüş. Manzarası güzelmiş güzel olmaya ama bazı zamanlarda dağın tepesinde tek başına çok sıkılırmış. Bir gün etrafı gezinmeye karar vermiş ve yola koyulmuş. Gövdesi çok büyük olduğu için yolda yürürken etrafına zarar vermekten çekiniyormuş. Bu nedenle de büyük bir dikkatle yoluna devam ediyormuş.

Etrafı seyrede seyrede yürürken karşısına kocaman bir kaya çıkmış. Şu kayayı itekleyeyim de yolu genişleteyim, diye düşünmüş. Kayayı yerinden oynatmasıyla açılan boşluk doğal suyla dolmaya başlamış. Bir süre sonra oluşan obruğun dibinde bir oyuk görmüş. Bu oyuğun ucu bucağı yok gibiymiş. Merakına yenik düşüp eğilmiş ve oyuğu incelemeye başlamış. Gözünün alabildiği hiçbir yerde sonunu görememiş. Zaten suyun içinde de uzun süre nefes alamamış. Elini uzatıp kontrol etmiş yine de ucu yokmuş. Şaşırıp kalmış. Tam o sırada suyun içinde yüzen bir balık görmüş. İlk kez bir balık görüyormuş. Onunla arkadaş olmuş. Balığın suyun içinde nefes alabiliyor olmasını hayretle izlemiş. Bir gün balığa "Bu gölün sırrını ancak sen çözebilirsin, çünkü sen gölün neresine gidersen git nefes alabilirsin. Üstelik incecik ve esneksin. Dar yerlere bile rahatlıkla girebilirsin," demiş. "Haydi dostum. Gir şu oyuğun içine. Çöz bu sırrı," diye devam etmiş. Balık da merak ediyormuş zaten yaşadığı suyun kaynağını. Devin teklifini kabul etmiş ve oyuktan aşağı süzülüp gitmiş. Orada küçük küçük canlılar, istiridyeler, inciler görmüş. İlerlemiş, ilerlemiş ama bir türlü kaynağı bulamamış. Karnı da çok acıkmış. Biraz durup dinlenmiş. Karnını güzelce doyurmuş ve yoluna devam etmiş. Az gitmiş, uz gitmiş, oyuğun derinlerine inmiş. Karşısına çıkan engelleri aşmış. Büyük balıklardan bile kaçmış. Ama sonunda pes etmiş. Bu yolculuğa daha fazla dayanamayacağım, diyerek geri dönmüş. Yeniden evine döndüğünde dev büyük bir merakla onu bekliyormuş. "Hadi anlat bakalım balık kardeş," diyormuş. "Neler gördün, neler keşfettin?" Balık, hızlı hızlı solungaçlarını açıp kapamış. "Bekle

dev kardeş, çok yoruldum. İzin ver de biraz soluklanayım," demiş. Dev ona hak vermiş ve dinlenmesi için sabırla beklemiş. Sonra da balık, yaptığı yolculuğu bire bin katarak anlatmış. Dev bazen korkuyla gözlerini açmış, bazen heyecanla yerinden zıplamış, bazen de "Ah keşke ben de oraları görebilseydim," diye iç çekmiş. Üzülme, demiş balık. "Bundan sonra biz seninle arkadaşız. Ben sana her gün yeni hikâyeler anlatırım. Sen de oraları görmüş gibi olursun," demiş. Dev buna çok sevinmiş. Peki, demiş dev. "Ben bir kayayı kaldırdım ve bu göl oluştu. Şimdi bu göle bir isim vermeliyiz." Düşünmüşler, taşınmışlar. Suyun rengi biraz da yeşile çalan bir mavi olduğu için Yeşilgöl adını vermişler. Ama sonra suyun derinliğini yansıtan bir isim vermeyi daha uygun bulmuşlar. Dev, balığın gözlerine bakmış. Balık da devin gözlerine bakmış. İkisi de derin derin birbirlerini seyrederken aynı anda bağırmışlar. Buldum, demişler sevinçle. Buranın adı Yeşilgöz olsun. O günden sonra o gölün adı Yeşilgöz olarak anılmış. Suyun etrafında büyüyen ardıç ağaçları ile burası, çok güzel bir yer hâline gelmiş.

Günümüzde Kahramanmaraş'tan yola çıkanlar Edebiyat Yolu'nu geçip az ileriden sağa dönünce Yeşilgöz'e ulaşırlar. Bizim devin arkadaşı olan balığın torunları hâlâ gölü korumaya devam ediyorlar. Dev ise ölümsüz olduğu için Yeşilgöz'ün nasıl oluştuğunu hatırlayan tek kişi olarak Ahır Dağı'nda yaşamaya devam ediyor.

"Yönünü batıya dönse Ceyhan Nehri'ni, güneye dönse Maraş Ovası'nı, kuzeyde ise Bertiz Çayı'nı görürmüş."

AYI ZORBİ'NİN BALONLARI

SEVDE GÖZÜKARA

Ayı Zorbi, evinde yuvarlanıp duruyormuş. Durmadan karnı acıkıyor, ne bulursa yiyormuş. Bir sabah dolabı açmış, o da ne? Hiç yiyecek kalmamış. Hemen dışarı çıkmış, tavşanın kapısını çalmış:

-Biraz yiyecek bir şey verir misin bana? Hava çok soğuk, yürüyemem ormanda. Tavşan:

- Peki,

demiş ve birkaç havuç vermiş. Ayı Zorbi, havuçları oracıkta mideye indirmiş.

-Havuç karnımı doyurmadı, başka bir şey yok muydu?

Tavşan:

-Biraz kendime ayırmalıyım, bütün verebileceğim bu.

Ayı Zorbi, kızmış:

- Fakat sen küçüksün, az yesen de büyürsün.

Almış kalan havuçları, midesine indirmiş. Fakat hâlâ açmış, bu kez tilkinin kapısını çalmış:

- Biraz yiyecek verir misin bana? Hava çok soğuk yürüyemem ormanda.

Tilki biraz yiyecek vermiş ayıya:

- Biraz kendime ayırmalıyım, bütün verebileceğim bu.

demiş. Ayı almış kalan yiyecekleri, yine doymamış karnı. Homurdanmaya başlamış:

-Sen tilkisin, bulursun. Tilkileri üşütmez tüylü kuyruğu. Şimdilik biraz doydum fakat üşüdü fındık burnum.

Bakmış maymun kırık dalları topluyor, evinin önüne yığıyor:

-Evimde kalmadı yakacak odunum, üşüdü fındık burnum. Biraz yakacak odun verir misin bana? Hava çok soğuk, odun arayamam ormanda.

Maymun birkaç dal parçası uzatmış ayıya. Ayı:

- Benim evim kocaman, ısınmaz ki bununla. Sen yeniden odun toplarsın, atlarsın daldan dala,

demiş ve almış maymunun odunlarını.

Eve dönerken, yolda kurbağaları görmüş, mavi başlı kurbağa kitap okuyor, diğer kurbağalar heyecanla dinliyormuş.

-Evde çok sıkılıyorum, ne yapsam, bilemiyorum?

Mavi başlı kurbağa:

-Bize katılmak istersen hemen otur yerine, yeni sayfaya geçiyorum. Zorbi, yine öfkelenmiş:

-Ver şu kitabı bana, ben oturamam burada, hava çok soğuk

ormanda!

Ayı Zorbi, kışı böyle geçirmiş, ormandaki hayvanlarsa Zorbi'den bezmiş.

Nihayet bahar gelmiş, açmış çiçekler heyecanla. Tavşan, tilki, maymun ve kurbağa bir şenlik düzenlemiş ormanda. Şekerlemeler, uçurtmalar, balonlar... Eğlenmekteymiş tüm hayvanlar.

Ayı Zorbi, dışarıdan gelen seslerle uyanmış. Karnı yine zil çalıyor, buzdolabı ise yine boşmuş. Hemen kalkıp tavşanın kapısına koşmuş, kapıyı art arda çalmış fakat açan yokmuş. Tilkiye gitmiş sonra, o da açmamış kapıyı. Maymun da mı yok evde? Aç bıraktınız ayıyı! Kurbağalar da yokmuş her zamanki yerinde, yeni bir kitap almak için bakmalıymış başka yere. Ayı Zorbi yürüdükçe sesler yükselmekteymiş. Yürümüş yürümüş...

"Maymun da mı yok evde? Aç bıraktınız ayıyı! Kurbağalar da yokmuş her zamanki yerinde."

Ormanın ortasına gelmiş. Bir de ne görsün? Ormandaki herkes şenlikteymiş. Ayı:

-Beni neden çağırmadınız?

diye kükremiş. Hepsi korkup kaçışırken fare hiç telaş etmemiş:

- Sevgili Bay Koca Ayı Zorbi, afedersiniz. Sizin uykunuzu bölmeyi istemedik. Şu ileride kurulan sofrayı hazır ettik, üstelik hepimiz size hediyeler aldık. Tüm orman halkı burada. Bakın ne kadar kalabalık!

Hayvanlar çok şaşkınmış, bu fare neler söylüyormuş?

Fare arkadaşlarına seslenmiş:

- Getirin balonları!

Ayı bir sürü balonu görünce:

- Yaşasın, sonunda buldum eğlenceyi!

Her hayvan bir balon hediye etmiş ayıya.

Kalan balonlar da duruyormuş sofranın yanında. Ayı Zorbi, kocaman adımlarıyla koşuyor. Diğer hayvanlarsa kızıyorlarmış fareye:

- Hem yiyeceklerimiz gitti hem balonlarımız.

Farecik gülmüş, söylenenlere aldırmadan koşmuş ayının ardından:

- Buyurun efendim,

demiş, işaret etmiş balonları. Zorbi, heyecanla yakalamış kalanları. O sırada kesilmesin mi yerden ayakları?

Yüzlerce balon ayıyı uçuruvermiş uzaklara. Bağırmış yükseklerden:

- Yardım edin ayıya!

Hayvanlar şaşkın şaşkın el sallamışlar ardından. Şaşkınlık yerini sevince bırakmış sonradan. En sonunda bu güzel orman kurtulmuş bir zorbadan.

KALANDAR LALESİ

FATMA NUR KAYIKÇI

Yayla evinde sabahlayan kızlar, neşelerini aralarında bölüştürüp çarpıyor, boylarından büyük gülüşlere ulaşıyorlardı. Kalandar zamanı geldiğini bildikleri hâlde bu konu hakkında konuşmadılar. Onları dış dünyadan uzaklaştıran her şey gibi bu da kapının dışındaydı. Yaylaya erkenden çöken sis, hayatı yavaşlatıyordu. Bir tek kızların sonsuz neşesine dokunamıyordu.

Her şey yolunda görünürken kapı aniden açıldı. Uzun boylu gölgeler süzüldü içeri. Bakışları sert, adımları aceleciydi. Selam vermediler. Mâni söylemeyi unuttular. Bir an önce görevlerini ta-

"Yaylaya erkenden çöken sis, hayatı yavaşlatıyordu."

mamlayıp gitmek istiyor gibiydiler. Yan yana dizilip horon tepmeye başladılar. Eğilip kalkarken yaptıkları tepinme hareketleriyle selamlığın içinde dönüp durdular.

Koyun postu giyinmiş olan iri yarı adam, horonu durdurdu. Niyetini belli etmek için o kadar acele ediyordu ki yanındakiler koluna girip heyecanını bastırma konusunda onu dizginlemeye çalıştılar. Koyun postlu Kalandarcı bir adım ileri atıldı, boğazını temizlemek için kocaman öksürdü ve kızlardan birini kendine istedi. Kızlar gözlerini kaçırdılar. Hiçbirinin Kalandar armağanı olmaya niyeti yoktu.

Evde onlara verebilecekleri ne para ne de yiyecek vardı. İnek bu yıl buzağı vermemiş, arpa hasadı gecikmiş, babaları gurbetten dönmemişti. Kızların en büyüğü küpelerini teklif etti. "Bu sadece birimize yeter" dediler. "Renkli entarilerimiz var," dedi ortanca kız. Burun kıvırdılar.

Kızların evde yalnız olduğunu fırsat bilen horoncular armağanlarını almadan gitmeyeceklerini söylediler. "O kadar oynadık, mâniler söyledik," dediler. Rüzgâr şiddetini arttırdı. Lambalar sağa sola çarptı durdu.

Tam o anda, kızların büyüğü, kardeşlerinin ellerinden tutarak geriye çekildi. Gözlerini kapattı, nefesini tuttu. Toprağın kokusunu içine çekti. Kalbi yerinden sökülüyormuş gibi çarpıyor ama korkmuyordu.

Ayaklarının altındaki toprak yumuşamaya başladı, parmak uçlarından vücuduna doğru bir dalgalanma yayıldı. Kırılan pencereden içeriye sis bulutları girdi ve göz gözü görmez oldu. Kızları bir titreme aldı. Küçük bir zelzele vurmuş gibi sarsıldılar ve saniyeler içinde yeryüzüne karıştılar. Kalandarcılar ne olduğunu anlayamadı, elleri boş kalmıştı.

Sis, kızların sesini örtü gibi sakladı. Yayla tam sessizliğe bürünecekken rüzgârın içinden bir kahkaha geçti. Armağanlarını alamadıkları için öfkelenen Kalandarcılar boş evi sahiplenip oraya yerleştiler. Kızların geri döneceği günü beklerken hiddetlerinden eğlenmeyi unuttular. O günden sonra her yıl kalandar vakti geldiğinde yaylada kahkaha atan çiçeklerin sesini duyduklarına dair yeminler ettiler.

Kimse onlara inanmadı.

"Yaylaya erkenden çöken sis, hayatı yavaşlatıyordu."

SESİN ÇÜRÜTTÜĞÜ

Ayşegül Sözen Dağ

Masmavi şeyler çiziyorum
Kendimce şiirler öyküler konduruyorum
Dalına budağına dünyanın
Akrebin peşi sıra çalımlı
Televizyonlar bangır bangır
Bir mide spazmı
Çocukların kanına ekmek doğranıyor
Bir siyon yıldızı gelip alev konduruyor saçlarıma
Bin yıl birden yaşlandırdı
Yaşamayı ah yıldızları çok severim oysa

Göğümü kapattım, birdenbire yıkıntı evler
Göçmüş yerle bir olmuş manzarası çocukların
Ve sellerinde sürüklendim utancımı gizledim
Ar damarları çatlamış canavarlar ülkesinde
Yalnızlık ayıklıyorum akşama cinnet var
Sabaha ölümler vadisi
Bakakaldım hayret çitinden

Geceleri donup kalışımı sızlıyorum
Gazze'nin gözleri, Ay'ın bıçağıyla oyulmuş gibi
Sus destanı yüzyılın soracaklar sana bana
Kan ve baruttan soracaklar
Çiçekleri soracaklar, meyvesiz ağaçları
Mevsim geçişlerini ve göç eden kırlangıçları
Kendi grafiğinde boğulsun cürm
Tuz sıvalı aynalar değil, kırılmış oyuncaklar yutar
Sesin çürüttüğü harfleri

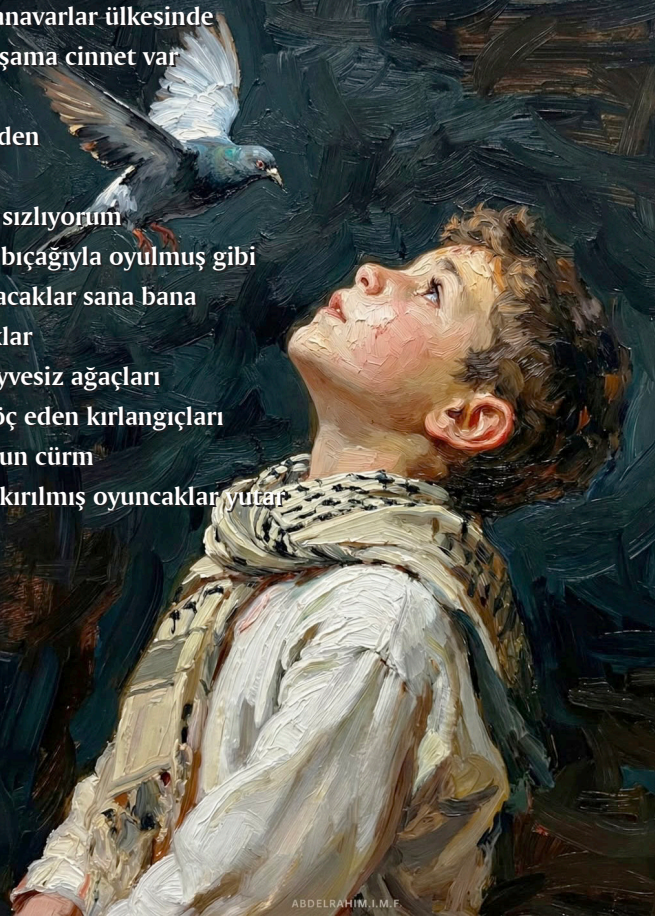

AİLESİZ TOPLUM: MODERN BİR GURBETTEN "YUVA"YA DÖNÜŞÜN YENİDEN TANIMI

DERYA KURTOĞLU

Ivan Illich, *Okulsuz Toplum* adlı eserinde eğitimi binaların soğuk koridorlarından kurtarıp hak ettiği canlılığı ona iade etmeyi teklif ederken, aslında bir özgürleşme manifestosu kaleme alıyordu. Bugün Illich'in o keskin neşterini toplumun en küçük ama en karmaşık birimi olan aileye vurduğumuzda karşımıza çıkan manzara oldukça düşündürücüdür: Modernite, aileyi bir "yuva" olmaktan çıkarıp, fiziksel ve duygusal çıktıları olan bir performans makinesine dönüştürmektedir.

"Ailesiz toplum" kavramıyla kastettiğimiz, biyolojik bağların yokluğu değil; ruhun, samimiyetin ve sahici bağın tahliye edildiği bir yapının iflasıdır. Bu bağlamda ailesiz toplum, "senaryo fabrikası" haline gelmiş mevcut aile formunun reddidir. Doğan Cüceloğlu'nun (2021) sıklıkla vurguladığı gibi; "İnsan, insanın sığınağıdır." Eğer bir çocuk hata yaptığında sığınabileceği bir kucak yerine karşısında yargılayan bir mahkeme heyeti buluyorsa, o evde "aile" kavramı çoktan yitirilmiş, geriye sadece biyolojik bir birliktelik kalmıştır.

Illich, okulların öğrenmeyi tekelleştirmesine karşı çıkmıştı. Benzer bir perspektifle bakıldığında modern aile de sevgiyi ve aidiyeti kurumsallaştırmış; onu belirli ritüellere, hediyelere ve toplumsal statü göstergelerine hapsetmiştir. Illich bugün aramızda olsaydı muhtemelen şu yakıcı soruyu sorardı: "Çocuğunuzu sevmek için bir uzmana, bir pedagog onayına ya da pahalı oyuncaklarla dolu bir odaya mı ihtiyacınız var? Yoksa aile, piyasanın müdahale edemediği son özerk ve mahrem bölge mi olmalıdır?" Günümüzde ebeveynler artık birer "eşlikçi" değil, başarı ve performans yöneten birer "proje müdürü" gibi hareket etmektedir. Oysa aile, çocuğun dünyaya fırlatılmışlığına karşı takınılan ilk ve en güçlü tavırdır. Ebeveynler, kendi köken ailelerinden devraldıkları kısıtlayıcı komutları fark etmelidir. Kendi "yaralı çocuk" ego durumunu şifalandırmayan bir ebeveyn, evladına sadece bu yaraları miras bırakır.

"Günümüzde ebeveynler artık birer 'eşlikçi' değil, başarı ve performans yöneten birer 'proje müdürü' gibi hareket etmektedir."

Modern aile yapısında çocuk, sıklıkla "Ben Tamam Değilim" *(I'm Not OK)* pozisyonuna hapsedilmektedir. Eğer anne ve baba sadece başarıyı ödüllendiren birer "denetçi" ise, çocuk da kendi değerini dışsal onaylarda aramaya başlar. Bu durum, bireyin tüm hayatını etkileyecek trajik bir yaşam pozisyonu oluşturmasına neden olur. Ailenin ruhsal felci, genellikle rollerin çarpık dağılımıyla başlar. Eğer anne-baba, çocuğun "yetişkin" ve "ebeveyn" ego durumlarını da üstlenerek onun büyümesine izin vermezse; çocuk, düşünemeyen, karar veremeyen ve sorumluluk alamayan ama her şeye hakkı olduğunu düşünen bir "çocuk" olarak kalır. Eğer aile, bireyin özerkliğini -yani farkındalık, kendiliğindenlik ve samimiyet kapasitesini- yok ediyorsa, o yapı toplumsal bir yük haline gelir.

Alfred Adler, insanın en büyük trajedisinin kendini bir yere ait hissedememesi olduğunu ifade eder. Bir çocuğun dünyasındaki en temel ihtiyaç ve ona verilebilecek en kıymetli hediye, anne-baba arasındaki sağlıklı ve güçlü ilişkidir. Eş olmaya ve çocuk yetiştirmeye dair tutarlılık ve kararlılık ile kurulan pozitif ve sağlıklı aile yapısıdır bu. Pozitif bir aile yapısı hiyerarşinin değil, yatay bir saygının hüküm sürdüğü yerdir. Illichvari bir eleştiriyle birleştirdiğimizde; eğer aile çocuğun üzerinde bir iktidar alanı kuruyorsa, orası bir yuva değil, bir hapishanedir. Demokratik yaklaşım, çocuğun sesinin yankılandığı ve iradesinin yaşayan bir gerçeklik olarak kabul gördüğü bir zemini şart koşar. Cüceloğlu'nun tabiriyle "korku kültürü"nden "değerler kültürü"ne geçilmediği sürece, evlerin içindeki odalar birbirine kilometrelerce uzak kalacaktır. Ebeveynin görevi çocuğa bir kariyer planı çizmek değil; ona "Seni görüyorum, seni duyuyorum, varlığın benim için değerlidir" diyebilme cesaretiyle gerçek saygı ve sevgiyi göstermektir. Bu da kendini ve diğerini tüm varlığıyla, olduğu gibi kabul edebilme olgunluğudur.

Aileyi yeniden tanımlama süreci; onu bir performans alanı değil, bir sığınak olarak görmeyi gerektirir. Bu süreç, ebeveynliği "mükemmeliyetçi bir görev" den, "birlikte büyüme yolculuğuna" çevirmektir. Aile bizim "yerçekimimizdir"; bu güç kaybolursa insan boşlukta savrulur.

Bert Hellinger'in (2015) belirttiği gibi anne ve babanın vermesi, çocukların alması sıradan bir alışveriş değildir; burada alınıp verilen şey hayatın ta kendisidir. Sevgi, sahip olunabilecek bir nesne değil, üretken bir etkinliktir. Temelinde sevgi olan her değer, sağlam bir biçimde inşa edilebilir. Yeniden tanımlanmış, demokratik ve "oyunsuz" bir aile, sadece bireyin değil, toplumun da yegâne kurtuluşudur. Çünkü günün sonunda hepimiz, akşam olduğunda ışığı yanan ve bizi olduğumuz gibi kabul eden o "yuva"ya dönmek isteriz.

Kaynakça

Cüceloğlu, D. (2021). *Var mısın? Güçlü Bir Yaşam İçin Öneriler.* Kronik Kitap.

Hellinger, B. (2015). *Sevgiyle Yükselmek* (s. 73). Kaknüs Psikoloji.

Illich, I. (1971). *Okulsuz Toplum.* (Çev. Mehmet Özay). Şule Yayınları.

ÇOCUKLUK MASUMİYET VE TRAVMA: DOĞU VE BATI PERSPEKTİFLERİ

EBRU ÖZDEMİR

Çocukluk, insanın en kırılgan ve en masum dönemidir. Çocuklar her olayı safiyane bir bilinçle anlamlandırır. Bir çocuk dünyanın sandığı kadar masum olmadığını ne zaman anlar? Çocukların dünyaya duydukları o sonsuz güvenin kırıldığı ilk an… Bu an çocuklar için bir keşif fakat aynı zamanda geri döndürülemez bir kayıp ânıdır. Çünkü artık dünya onlar için güven dolu bir yaşam alanı olmaktan çıkmıştır. Bu kırılma ânı çocuğun kimliğinin şekillendiği ve ahlaki değerlerinin oluştuğu kritik bir dönemeçtir.

Birçok İslam âlimi ve Batılı düşünür çocuklukla ilgili farklı fikirler öne sürmüştür. İslam düşüncesinde çocukluk, insanın yaratılış fıtratına en yakın ve en saf dönemlerinden birisi kabul edilir. İslam âlimlerinin nerdeyse çoğu çocuğun kalbini saf ve korunmaya muhtaç bir cevher olarak görür. Çocuğun ahlaki gelişiminde aile, eğitim ve çevrenin etkisini önemli kabul eder. İslam âlimleri, masumiyetin kaybedilişini tek bir olguya indirgemez. Batılı düşünür John Locke ise çocukluğu insan karakterinin deneyim ve eğitim yoluyla şekillendiği bir dönem olarak ele alır. Locke'un *Tabula rasa* kavramına göre insan zihni doğuştan boş bir levhadır. Deneyimler, algılar ve eğitim yoluyla öğrenilenler bu boş levhaya yazılır. Bu nedenle çocukluk, yalnızca zihinsel gelişimin değil, aynı zamanda ahlaki eğitimin de temelinin atıldığı önemli bir süreç olarak değerlendirilir. Deneyimler ve anılar çocuğun karakterini ve dünyayı algılayış biçimini yavaş yavaş şekillendirir.

Dünya sinemasından birçok yönetmen de bu düşünceye uygun filmler çekmiştir. Jafar Panahi'nin **Beyaz Balon** *(The White Balloon, 1995)* filmi küçük bir kızın mazgallara düşürdüğü paraya ulaşmaya çalışması üzerine kuruludur. Bu uğraşı küçük bir olay gibi görülse de İran'ın o dönemde çocuğa bakışını ve toplum yapısını gözler önüne serer. Satyajit Ray'ın Apu üçlemesinden **Yol Türküsü** *(Pather Panchali, 1955)* de yoksulluğun içinde büyüyen küçük Apu'nun kalbinin doğa ve hayallerle nasıl şekillendiğini gösterir. Türk sinemasından **Uçurtmayı Vurmasınlar** *(1989)* filmi de hapishanede büyüyen Barış'ın hayal gücü ve masumiyetinin adeta bir belgesidir.

"Çocukluk, insanın dünyayla kurduğu saf ve savunmasız ilişkinin adıdır."

Batılı düşünürler çocuğa bakış konusunda daha karanlık bir tablo çizer. Freud'a göre içsel çatışmalar ile doğan çocuk dürtülerini bastırır. İstemek ve yapamamak arasında içsel bölünme yaşanır. İslam âlimleri çocukluğu ahlaki bir süreç olarak değerlendirirken Batılı düşünürler psikolojik ve varoluşsal kırılma dönemi olarak değerlendirir. Bu görüşe uygun örneklerden birisi de **Kefernahum** *(Capernaum, 2018)* filmidir. Yaşadıklarından ötürü ailesine "Beni neden dünyaya getirdiniz?" diye dava açan Zain, beyaz perdede belki de an ağır varoluşsal yıkımlardan birisini yaşar. **Gel Ve Gör** *(Come And See, 1985)* filmindeki çocuk ise savaşın dehşetiyle ruhunda ve yüzünde gerçekleşen değişime izleyicileri tanık eder. Burada masumiyet savaşla birlikte hiç varolmamışçasına yok olur. Tarkovsky'nin **İvan'ın Çocukluğu** *(İvanovo Detstvo, 1962)* filmi de İkinci Dünya Savaşı sırasında partizanlara katılan ve intikam duygusu ile çocuk tarafını bastıran İvan'ın masumiyetinin tahribatını gözler önüne serer.

Bazı filmler, bir yandan çocukları işlenmemiş bir cevher olarak gösterirken diğer yandan dünyanın bu cevher üzerindeki psikolojik yıkımını da betimler. Ken Loach'un **Kerkenez** *(Kes, 1969)* filmi bu görüşe uygun örneklerden birisidir. Billy'nin beslediği yırtıcı kuşu Kes ile kurduğu sevgi bağı, içindeki cevheri beslerken; kuşun ölümü, eğitim sistemi ve ekonomik durum gibi etmenler çocuğun karakterini ve hayata bakışını sonsuza dek değiştirir. Yine Guillermo Del Toro'nun **Pan'in Labirenti** *(Pan's Labyrinth, 2006)* de bu duruma uygun bir filmdir. Ofelia'nın masalsı dünyasındaki canavarlarla olan arkadaşlığı İkinci Dünya Savaşı'nın karanlık tablosuyla çakışır ve varoluşsal trajedi ile son bulur. François Truffaut'un belki de en çok sevilen filmi **400 Darbe** *(The 400 Blows, 1959)* filmidir. Bu film, yönetmenin kendi hayatından izler taşır. Antoine Doinel adlı küçük çocuğun içindeki özgürlük tutkusu, onun en saf cevheridir. Fakat annesinin ihaneti, okul disiplini ve toplumsal baskılar arasında sıkışıp kalması, bu masumiyetin adım adım yok oluşuna tanıklık etmemize neden olur.

Çocuklara yönelik çizgi filmler onların masum dünyasına hizmet eder. Fakat başrollerin çocuk karakter olduğu filmler yetişkinlerin çocukluğuna duyduğu özlemi anlatan bir manifesto olarak nitelendirilebilir. Buna örnek olarak yönetmenlerin çocukluk anılarından oluşan filmler gösterilebilir: **Elveda Çocuklar** *(Au Revoir Les Enfants, 1987),* **Arı Kovanının Ruhu** *(El Espiritu De La Colmena, 1973*), **Ateş Böceklerinin Mezarı** *(Grave Of The Fireflies,1988)* gibi…

Sonuç olarak çocukluk, sadece hayatın ilk evresi değil; insanın dünyayla kurduğu saf ve savunmasız ilişkinin adıdır. Doğu'nun ahlaki yaklaşımı veya Batı'nın psikolojik çözümlemeleri çocukluğun karakteri şekillendirdiği düşüncesinde birleşir. Sinema ise bu süreci görünür kılarak seyirciyi kendi çocukluğunun izleriyle yüzleştirir. Bu tarz filmler yalnızca bir çocuğun değil, içimizde hâlâ sessizce varlığını sürdüren o kayıp masumiyetin hikâyesidir.

VURAL KAYA İLE SÖYLEŞİ: HIZIN BİTTİĞİ YERDE ŞİİR BAŞLAR

Hazırlayan: AYŞEGÜL SÖZEN DAĞ

Yazar, şair ve editör Vural Kaya çocuklar için kaleme aldığı şiir, hikâye, deneme ve masallarla tanınır. Edebiyat, kültür ve sanat dergilerinde de düzenli olarak yazılar yayımlayan Kaya'nın, büyük bölümü çocuklara yönelik olmak üzere yirmiye yakın eseri bulunmaktadır. Bir Kardeşlik Bildirisi Yaz Yıldızlara adlı kitabıyla 2023 ESKADER Çocuk Edebiyatı Ödülü'ne layık görülen yazarın eserlerine, çocuk gerçekliğiyle örülmüş içten ve duyarlı bir dil hâkimdir. Vural Kaya; çocuk ve edebiyat ilişkisi, çocuk ve düş gücü, günümüz çocuk edebiyatı ve bu alana dair güncel sorunlara yönelik sorularımıza cevap verdi.

Çocuk edebiyatı dediğimiz alan, çoğu zaman basit anlaşılıyor. Hem yetişkinlerin hem çocukların dünyasında kelimelerden bir koza örüyorsunuz. Çocuğun felsefi ve sanatsal duyarlılığı bağlamında sizce çocuk için yazmak, insanın en büyük hakikatine yaklaşmak mıdır, yoksa en zor sınavlarından biri mi?

Çocuk da çocuğa yazmak da basit değildir. "Basit"in türevleri ile kesinlikle ilişkilendirilemez kanımca. Hakikatin, estetik ve iyinin peşine düşmeden çocuğa yazamayız. Sanatsal sonuçlar varsa, bu ancak çocuk düşüncesinden ileri gelir. Çocuğun düşüncesi aslında çocuk yerindeliği dediğimiz hakikatle açıklanabilir bir derinliktir. Zordur, zorun zorudur çocuğa seslenmek de çocukça seslenmek de… Çocuk, dünyayı kavramlar üzerinden değil, saf bir duygu

"Çocuğu merkeze almak, onun hayretine ortak olmak, onunla birlikte yıldızlara bakıp 'neden?' diye sormaktır. Bunu çocuğa aktarırken de çocukla el ele tutuşarak çıkabilmektir."

ve merakla algılar. Çocuğun algısının, düşünce itkisinin belirli hâli yani görünüşteki yansıması, felsefesidir. Sanat ve düşüncenin/felsefenin, birbirinin mütemmim cüzü olmadan ilerlemesi, hakikatli bir çocuk edebiyatı metninde asla göremeyeceğimiz bir şey.

Zorun zoru olan bu tür için şimdilerde yaşadığımız irtifa kaybı da bununla ters orantılı olup; açmazların ve çıkmazların nirengi noktası tam da burası sanırım.

Bir metnin "çocuk edebiyatı" sayılması sizce yaşa göre mi belirlenir, yoksa metnin kurduğu dil ve dünya mı bunu tayin eder? Çocuğu merkeze almakla çocuğa göre yazmak arasında nasıl bir fark görüyorsunuz?

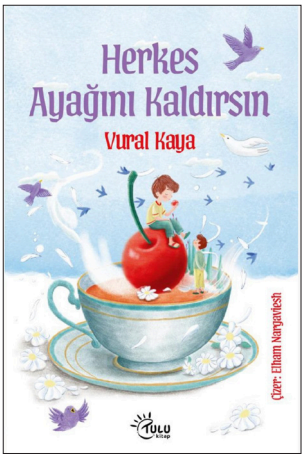

Çocuk edebiyatına sanatsal metin penceresinden bakıyorsak; bir metni çocuk kılan, kurduğu o gizemli ve aydınlık dünyasıdır. Onun metne dönüşümünün hikâyesidir daha doğrusu. Kelimeler birer oyuncak gibi değil, birer uçurtma gibi olmalı; çocuğu kendi göğüne yükseltmeli. Yaş, sadece bedenin bir ölçüsüdür; oysa şiir, deneme, masal ve hikâye, ruhun o hiç yaşlanmayan çocuk yanına hitap eder. Kurulan dünya, çocuğun hayretini diri tutabiliyorsa menziline varmış demektir.

Çocuğa "göre" yazmak, çoğu zaman onu küçümsemek, ona tepeden bakıp basitleştirilmiş bir dilin hapishanesine kapatmak gibi algılanıyor. Sığ bakışlı yazınsal zevata bakarsanız yazmak çocuk işi. Çocuk metnini herkes yazabilir. Onların bu bakışı ancak kapitalizmi körüklemiştir. Ki yaşadığımız sorunsalın kıvılcımı da burasıdır. Çocuğu sanatçı duyarlığıyla merkeze almak başka, bambaşka bir olay. Çocuğu merkeze almak, onunla aynı diz hizasına çökmektir. Onun hayretine ortak olmak, onunla birlikte yıldızlara bakıp "neden?" diye sormaktır. Bunu tekrar çocuğa aktarırken de hayret makamından gerisin geri çocukla el ele tutuşarak çıkabilmektir.

Bugünün çocukları hızın, ekranın ve sürekli uyarılmanın içinde büyüyor. Böyle bir çağda edebiyat, çocuğun iç dünyasında nasıl bir karşılık bulabilir? Edebiyat hâlâ bir sığınak mıdır?

Edebiyat hâlâ bir sığınaktır; hem de kaleleri, surları olmayan, sadece kelimelerden örülmüş en güvenli sığınak. Mustafa Ruhi Bey'in ifadesiyle çocukluk bir anı sığınağıdır. Anılar en yıkılmaz kalelerimiz değil mi?

Çocuğun iç dünyası, o hızın ve gürültünün altında aslında hâlâ bir kırılgan kuş kadar tedirgin. Edebiyat ve sanat dediğimiz, düşünceyi ve karakter oluşumunu da kapsayan değerleri kapsar. Bir çocuk, bir kitabı açtığında, o ekranların "uyaran" kalabalığından kurtulur ve kendi sessizliğinin içine, yani asıl vatanına döner. Biz yeni dünyada sürekli olarak çocuğu o esas yurdundan, vatanından uzak tuttuğumuzun farkında bile değiliz maalesef.

"Sanatsal niteliği önceleyen yazar bir öğretici değil, çocuğun hayal arkadaşıdır. Onunla hayal kurma derslerine katılır."

Sanatsal bir okuma eylemi, çocuğa sadece bir hikâye anlatmaz; ona "durmayı", "bakmayı" ve en önemlisi "hissetmeyi" öğretir. Hızın bittiği yerde şiir başlar. Ve çocuk, o şiirin yani -şiir dediğimiz bütün okuma eylemleridir burada- içine girdiğinde artık bir rakam ya da bir kullanıcı değil; ayın şavkına hayranlıkla bakıp kalan, bulutları pamuk şeker sanarak gülümsemesini ve düşünmesini öğrenen o hakiki insandır.

Sizin metinlerinizde sezilen bir taraf var: Didaktik olmadan yön gösterme hâli. Bir yazar, çocuğa değerleri aktarmadan, sadece metnin içinden hissettirmeyi nasıl başarır?

Didaktizm çocuğun önünde bir duvar gibi. Onu aslında çepeçevre kuşatır ve onun sanatsal bakışını yerle bir eder. Sanat ise sonsuzluğa açılan bir kapı kadar kıymetli.

Didaktik unsur metnin içerisinden çocuğa sürekli parmak sallar ve çocuk o sayfayı hemen çevirir. Kaçar o sayfadan, o metinden uzaklaşır. Dolayısıyla kitaptan da uzaklaşmaya başlar bir süre sonra. Sanatsal niteliği önceleyen yazar ise bir öğretici değil, çocuğun hayal arkadaşıdır. Onunla hayal kurma derslerine katılır. Birlikte düşsel bir dünya kurarlar. Değerler; metnin dekoru değil, ruhu olmalı. Karıncanın adımlarına hürmet eden bir karakteri yazarken, "merhametli olmalısın" demezsiniz; sadece o karıncanın yükünün ne kadar ağır olduğunu ve yolunun ne kadar uzun olduğunu hissettirirsiniz. Çocuk kalbi bunu ömrü boyunca hatırlar ve ruhuna incelik katar. O an, bu güzellik eyleminin farkına varamaz belki ama bunu mutlaka edinim olarak kendi kalbinde saklamaya başlayacaktır.

Çocukluk, insanın en sahici zamanıdır, denir. Sizce çocukluk korunması gereken bir alan mı, yoksa dönüştürülmesi gereken bir imkân mı?

Korunması gereken bir alan mıdır? Yoksa özgürce eğitilmesi mi gerekli? Özgürlükle eğitim arasındaki ince çizginin yok edilmeden ama… Eğer korumaktan kastın onu bir cam fanusa koyup tozlanmasını izlemekse, hayır. Ama onu o hoyrat, o köşeli, o "hesaplı kitaplı" yetişkinlik dünyasından sakınmak dersen, işte orada durmalı. Çünkü dünya, üzerine takım elbiseler giydirilmiş, kravatları boğazını sıkan o mutsuz adamların dünyasıdır. Ya da kadınların… Çocukluk ise, o kravatı söküp atan, ayakkabılarını

çıkarıp denize fırlatan o muazzam başkaldırıdır. Peki, başkaldırı orada öylece kalması gereken bir tablo mu? Hayır, buna da hayır demeli. O özgürlük alanını eğitimli ve insan ruhunun da göklere açılan kapısından içeri girebilmiş bir değer üretimiyle edinimler sağlanabilir. Yani bıçak sırtı bir şey bu dediğimiz. İpin ucunun kaçırılmasına fırsat verilmemeli.

Bir çocuğun okuduğu ilk güçlü metnin, onun hayatındaki etkisini nasıl tarif edersiniz? Bir kitap gerçekten bir çocuğun kaderine dokunabilir mi?

Bir çocuğun okuduğu ilk güçlü metin, onun ruhuna atılan bir tohum gibi; ne büyük bir güzelliğin filizlenişine sebeptir anlatılamaz. Bu aynı zamanda bir hikmet, hakikatin yeşerme mucizesidir.

Bir kitap, bir çocuğun kaderine sadece dokunmakla kalmaz; o kaderin yönünü tayin eden bir pusulaya dönüşebilir.

Bugün kitap fuarlarında ve yayınevlerinde görünürlük çoğu zaman nitelikten önce geliyor. Sizce çocuk edebiyatında "iyi kitap" nasıl ayakta kalır? Okurla sahici bir bağ kurmanın yolu nedir?

Yayınevleri, sözüm ona proje kitaplarla, okurun seviyesini de giderek düşürme pahasına da olsa, büyük bir nitelikli kitap düşmanlığı hususunda birbirleriyle yarış hâlinde tabiri caizse. Bunu çoğu yayınevi bile isteye yapmaktadır. Kimse Küçük Prens gibi bir kitap olsun arayışında değil. Herkes düz metinlerle kuşatılır bir yazı yığını olsun, görselle dikkat çekici metinler bulalım ve iyi satışlar yapalım hevesine kapılmış durumda. Bu durum da fuarları ve sözüm ona kültürel organizasyonları etkiliyor. Suçlu sadece organizatörler değil, birinci dereceden eğitimcilerimizin nitelikten yana tavır koyamaması, ebeveynin nitelikten yana bir bilgisi ve hevesi olmaması ve neticede de yayıncıların aç gözlülüğü… Birbiri ile sıkı sıkıya etkileşim hâlinde olan bu geriye gidişin önüne set çekecek kurum, kuruluş ya da diğer taraftan kanonik bir yapı yok. Hâl böyle olunca kim ne kadar işi çığırından çıkartabilirim acaba diye oturup üzerinde düşünüyor. Niteliğin günden güne yerle yeksan olması kaçınılmaz oluyor hâliyle.

Okurla sahici bağ kurma endişesi dün neyse bugün de o. Belirli bir yüzdelik kısım kalıyor geriye. İyi, nitelikli önerileri olan eğitimci ile nitelikli okuma aşısı yapılmış çocuk okurun buluş-

ması ile mümkün olabilecek ortam oluşmuşsa ne ala. Bu hâlâ bir baht işi aslına bakılırsa. Ben bahtlı çocuklardandım; ebeveynime ve öğretmenime, öğretmenlerime müteşekkirim. Yazma ödevimde de hâlâ bu yüzdeliği az kısımda durmak istiyorum Ömrümce de duracağım sanırım. Popüler kitap bir cinayet, çocuğa, çocuğun aklına ve ruhuna bir saygısızlık… Saygısızlar yeterince fazla, biz saygılı olmak durumundayız.

"Dünya, üzerine takım elbiseler giydirilmiş, kravatları boğazını sıkan mutsuz adamların dünyasıdır. Çocukluk ise o kravatı söküp atan, ayakkabılarını çıkarıp denize fırlatan muazzam başkaldırıdır."

Sizin yazarlık yolculuğunuza baktığımızda, metinlerinizde bir iç süreklilik hissediliyor. Yazarken sizi diri tutan şey nedir? Yazıyı bir meslekten öte bir varoluş biçimine dönüştüren o damar nereden beslenir?

Pek çok yazar için en derinlikli damar, çocukluğun o saf ve bozulmamış algısıdır. O hissediş, o duyuş. Yazar bunu her an kalbinde taşır ve nasıl söyleyeceğini zamanın penceresinden bakarak okuruna iletir.

Yaşadığımız dünyayı bir çocuğun merakı ve hayretiyle görebilmek, yazarı bütün ömrü boyunca diri tutar. Geçmişin hatıraları, aile büyüklerinden devralınan sözlü miras ve çocuklukta kurulan hayaller, metinlerin altına serilen o sarsılmaz zemini oluşturur. Bu zemin, yazarın sesi değişse bile ruhunun aynı kalmasını sağlar. O zaman nasıl söyleyeceğini bilemeyen yazar; o duyuşu, o hissiyatı nasıl söyleyeceğini günden güne olgunlaştırır.

Yazmak, sadece kelimeleri dizmek değil; bir derdi, bir sızıyı veya bir güzelliği paylaşma ustalığıdır. Eğer yazarın "insana, dünyaya veya eşyaya" dair bir meselesi varsa, o metinler kendiliğinden bir süreklilik kazanır.

Yazar neyi nasıl söylemesini gerektiği hususunu iyice erdirdikçe bir yandan da kadim mirasın ülkesinde gezinmeye başlar. Hiçbir yazar, boşluktan, bir değeri sanatsal metin hâline getiremez. Büyük bir boşluktan ancak büyük bir boşluk doğar. Sebepsizlik ve hiçlik değildir sanatçıyı erdiren şey. Aksine kendinden önceki ustalardan, şairlerden ve anlatıcılardan gelen o büyük mirasa eklemlenme bilinci yüklenir yazar; gelenekten beslenip geleceğe bir ses bırakma gayreti edinir. Yazarlığı sadece bugüne ait bir iş olmaktan çıkarıp zamansız bir varoluş çabasına dönüştürür tabiri caizse.

Çocukluğum, yetişme ortamım, okumalarım, gelenekle kurmaya çabaladığım sıcak ve samimi bağlar, sahicilik, sanatla hakikat arasında kurmak istediğim eşsiz bağlar, kalıcı metinler için hevesle çalışmak istidadım….

Böyle şeyler sayıp dökebilirim. Umarım bu büyük sözlerin altında kalmam. Umarım daha çok daha çok çalışma imkânlarım ve aşkım devam eder.

Bana bu fırsatı verdiğiniz için teşekkür ederim. Sürçü lisan ettimse çocukluk ola!

AŞK VE KÖPEKLİK HAKKINDA MUHTEMEL SENARYOLAR III

TUĞÇE GÖK

(15. sayıda aynı adla yayımlanan öykünün devamıdır.)

O günün sıradan bir gün olmadığını bilseydim dışarı çıkar mıydım bilmiyorum. Ama çıkmıştım işte. Yapmak istediğim, daha doğrusu yapmaya çalıştığım tek şey, çöpü sokağın karşısındaki konteynere atıp eve dönmekti. Her gün aynı saatlerde sokağın nöbetini tutan kediler, o gün nedense ortada görünmüyorlardı. Hava ayazdı. Hem biraz ısınmak hem de yorgunluğumu atmak için belimi sağa sola çevirip gerinmeye başladım. Esnedikçe rahatlıyordum, içimdeki garabet hafifliyordu. Yeterince ısınınca çöpü yerden aldım ve konteynere attım. Tam eve dönecekken sokağın başında onu gördüm. Topal ayağıyla bana doğru geliyordu. Bir an durdum. O olamazdı. Ama hayır, oydu!

Nabzım hızlandı. Göğsümden yukarı doğru yayılan o tanıdık soğukluk, sanki içimde bir kapıyı araladı. Kaçmam gerekiyordu. Kaçmadım. Korkuyordum. Neden korktuğumu bilmiyordum. Bana daha fazla yaklaşmasını beklemeden eve koştum. İçeri girip vestiyerden evin anahtarını aldım ve karıma kısa bir not bırakıp sokağa çıktım. Konteynerin yanına uzanmış beni bekliyordu. Çıktığımı görünce yaklaştı. Yüzündeki o alaycı ifade… Aynıydı. Tiksiniyordum on-

"Evimi ne çok özlemiştim, karımı ve kokusunu ne çok... Yalnız onun kokusunu alıp yalnız onun sesini duymak istiyordum."

dan, içimde bir şey ayağa kalkıyordu. Ama korkudan değil; daha kötü bir şeydi bu. Sanki çoktan başlamış bir şeyin sonunda gelip beni bulması gibi bir şey.

Hançeri sordu, beklerse alıp geleceğimi söyledim. "Olur" nâmına başını salladıktan sonra pirelerini döker gibi kaşınmaya başladı. Karım olan biteni görüyor mu diye arkamı dönüp eve baktım. Kıpırtı yoktu. Hemen garaja koşup hançeri aldım. Kontrol etmek için açıp baktım, ilk günkü gibiydi. Derin bir oh çekip manipülatif pire torbasının peşine düştüm. O önde ben arkada, yürüdük, yürüdük… Nihayet bir çıkmaz sokağın başına vardık. Yalnız Amerikan polisiyelerinde karşılaşacağınız cinsten, berbat bir yerdi burası. Şehrin ortasında nezih bir mahalleden çok süprüntüler ve lağım kokuları arasında izbe bir gecekondu deryasıydı.

Asıl tuhaflık insanlardaydı. Hepsi bir şeyle meşguldü ama hiçbiri ne yaptığını bilmiyordu. Koşturuyorlardı; durmadan. Sanki çok eskiden verilmiş bir emri yerine getiriyorlardı. Biri sırtındaki çuvaldan çıkardığı kadın giysilerini ateşe veriyordu. Etekler, bluzlar, ipek çoraplar… Diğeri aynı giysileri ipe asmış, kurutmaya çalışıyordu. Islak şeyleri kurutuyordu. Yanı başında yanan şeylerin aynısını. Bir başkası, duvara asılı bir fotoğrafa bakıyordu. Fotoğraftaki kadın ona gülümsüyordu. O bakıyordu; hiç kıpırdamadan. Yüzünde bir ifade vardı. Ama o ifade ona ait değildi. Hepsi böyleydi. Eller hareket ediyordu, gözler bakıyordu. Ama içlerinde kimse yoktu. Hiçbirine anlam veremedim; anlam arayışı benim için mazide kalmış bir safsatadan ibaretti artık.

Bunca garabetin arasında yürüdük ve yürüdük. Yürüdükçe manzara tuhaflaştı. Tuhaflaştıkça yürüdük ve nihayet; iki katlı, müstakil bir evin önünde durduk. Bulanık Mahallesi'nde yine aynı hislerle o kadını beklediğim evin kopyasıydı bu. Demek varmıştık, az sonra onu görecektim. İçimde bir sıcaklık hissettim. Normal bir sıcaklık değildi. İçimde yanan soğuk bir ateşti. Evin devasa portasından içeri girdiğim an her şey değişti. Gördüklerim karşısında dehşete kapıldım. Ya ayakta uyuyordum ya da birileri bana fena bir oyun oynuyordu. Her halükârda yaşıyordum ve gördüklerim gerçekti.

Hepsi oradaydı. Köpek başlı, insan gövdeli adamlar… Sıra hâlinde dizilmişlerdi. Kıpırdamıyorlardı. Ama canlıydılar. Yukarı bakıyorlardı, balkona. Hepsi aynı yere, aynı anda. İnliyorlardı. Sesleri zayıf ve hastalıklıydı. Sanki içlerinden değil de içlerinde çürüyen bir yerden geliyordu. Saymaya çalıştım; elliydiler, belki altmış. Fark etmezdi. Hepsi aynıydı. "Bunlar ne?" dedim, "Nereye

"Tek bir şey eksikti; içimde, kaburgalarımın altında, küçük bir boşluk... Sanki orada bir şey sökülmüş, yerinde ince, karanlık bir delik kalmıştı."

getirdin beni?" Cevap vermedi. Aralarından geçtik. Çok yakından. Yüzlerine baktım. Bakmamalıydım. Ağızları mühürlüydü. Dudakları iki yana çekilmişti. Sanki bir daha açılmasın diye dikilmişlerdi. Göğüsleri açıktı. Sol yanlarında küçük bir delik vardı. Çok küçük ama derindi. İçine baktım. Bakmamalıydım. İçerisi boş değildi. Dışardaki manzaradan daha kötüydü; çürüyordu. Koku o an vurdu; lağım gibi ama daha eski, daha içeriden. O koku onların içinden geliyordu; o küçük delikten. İçleri çürümüştü ama ayaktaydılar. Bekliyorlardı. Ne için?

Biliyordum.

Söylemedim.

Düşünürken ayağım bir taşa takıldı. Sendeleyip düştüm. Hançer cebimden fırlayıp eve çıkan merdivenin ilk basamağına düştü. İkinci basamakta nabzımı kesen o manzarayı gördüm; ipek çorapların üzerine giyilmiş kırmızı stilettolar, ince ayak bileklerini açıkta bırakan kloş bir etek, en fazla iki avuçluk beli saran kruvaze yaka bir bluz, bir çift sallantılı küpenin dokunuşuyla kıvrılıp şahlanan incecik boyun ve üzerinde o gözleri taşıyan vakur baş…

Toparlanmam ne kadar sürdü bilmiyorum. Bana elini uzatıp yerdeki hançeri işaret etti. Eğilip aldım ve ona verdim. Üzerindeki poşeti açtı, hançeri yokladı, sonra arkasını dönüp merdivenleri çıkmaya başladı. Ne yapacağımı bilmiyordum, sanırım onu takip etmemi istiyordu. Karşılaştığımız ilk andan beri ağzından tek kelime çıkmamıştı. Neden konuşmadığını bilmiyordum ama bu suskunluğun içinde beni çeken bir kara delik vardı. Az önceki adamların göğsünde gördüğüm cinsten bir kara delik…

Evin kapısını eteğinin cebinden çıkardığı büyük bir anahtarla açıp içeri girdi. Oldukça uzun bir holden geçip geniş bir salona vardık. Duvarlar farklı büyüklüklerde kanvas tablolarla doluydu ve hepsinde topal köpeklerle irili ufaklı kemik resimleri vardı. İstasyonda gördüğüm o acayip düşü hatırladım, bana kemik uzatan kadını. Aynı düşü tekrar görüyordum; aynı kadın bana aynı kemiği uzatıyordu. Normal şartlarda kemiği bu küstah kadının başına fırlatıp evime dönerdim ama normal şartlar diye bir şey yoktu artık ve ben bir sarmalın içinde dönüp duruyordum. Sarmalın içinde dönen adamın başı da döner ve başı dönen adam o kemiği alıp ağzına koyar. Kemiği alıp ağzına koyan adam yere eğilip o küstah kadının önünde diz çöker. O küstah kadının önünde diz çöken başı dönmüş adam bir de üstüne havlamaya başlar.

- Hav hav hav!

- İşte tam böyle köpekçik, seni tatlı yaratık… Sonunda kim olduğunu, kime hizmet ettiğini öğrendiğine göre, dilimin mührünü çözüp sesimi duymaya da hak kazandın demektir. Bundan böyle sen de diğerleri gibi beni duyabilecek, kokumu her an üzerinde hissedebileceksin. Ama yalnız benim sesimi duyup yalnız benim kokumu hissetmek şartıyla. Zaten isteğin de bu değil miydi?

- Hav hav hav!

- İşte tam böyle köpekçik, işte tam böyle!...

Ben havlarken, evet; ben havlarken, dışarıda bekleyen lağım kokulu yaratıkların da havladığını duydum. Bir zaferi kutlar gibi aynı anda kesik iniltilerle havlıyorlardı. Hani yalnız onun sesini duyacaktım, diye geçirdim içimden.

- Bir kadın olarak yalnız benim sesim ve benim kokum, dedi; dışarıdaki ahmaklar hemcinslerindir.

Beni nasıl duyabiliyordu, neden havlıyordum, neden hâlâ evime dönmemiştim ve tüm bunların anlamı neydi? Merakımı giderecek bir işaret ararken beni buraya getiren topal köpeğin sesini duydum. Haydi gel, yapacak işlerimiz var, dedi. Birlikte bahçeye indik ve bir çukurun önünde durduk. Ağzımdaki kemiği buraya bırakmamı, yenisini alana kadar da onu unutmamı istedi. Çukurun içi kemik doluydu. O an anladım; bir hayali ve kokusundan ufak bir esintiyle peşine düştüğüm kadın aslında bir kara gölgeydi. Peşine benim gibi nicelerini katıp sürüklemiş, sonra hepsini bir kemiğe tamah eden aşağılık yaratıklar olarak emrine bende kılmıştı. Bu ev ve bu bahçe, hatta içinden geçip geldiğimiz bu mahalle onun hüküm sahasıydı. Burada yalnız o ve onun sadık bendeleri vardı. Dünyanın geri kalanı onun için bir avdan ibaretti. Avlarını ağına düşürmek için bizi kullanıyor, sonra bir şekilde izini kaybettiriyordu. Artık ben de diğerleri gibi oltanın ucundaki yemdim. Sabah gün ışırken uyanıp en yakın tren istasyonuna gidiyor, onun tarif ettiği adamları gözüme kestirip avın başlaması için gerekli ortamı sağlıyordum. Her şey bittiğinde başarılı olursam yine bir kemikle ödüllendiriliyor, başaramazsam; yani avı avcıya ulaştıramazsam günlerce aç bırakılıyor ve mahallenin dışına atılıyordum. Böyle zamanlarda kendimi nispeten özgür hissetsem de elimden hiçbir şey gelmiyordu çünkü artık bir köpektim; işe yaramaz, zavallı bir pire torbası…

Evimi ne çok özlemiştim, karımı ve kokusunu ne çok… Yalnız onun kokusunu alıp yalnız onun sesini duymak istiyordum. Artık bir köpek olarak bile evime giremezdim, karım köpekleri

sevmezdi. Sesini duyabilmek için aklıma gelen tüm yolları denesem de ona verecek bir cevabım yoktu. Yapabildiğim tek şey köpekçe solumak ve havlamaktı. Yine böyle bir gün, aklımda karımın hayaliyle mahalleye dönerken, bir çay bahçesinde onu gördüm. Evet, oydu! İş arkadaşlarıyla oturmuş sohbet ediyordu. Yolun üstündeki çitten atlayıp ona doğru koşmaya başladım. Yüreğim ağzımın içinde çırpınıyordu. Ne olur dedim içimden, ne olur şu lanet üzerimden kalksın da hiç olmazsa sesini duyabileyim… O an ne kadar hızlı koşabildiğimi fark ettim. İki ayaklı değil dört ayaklı oluşuma sevindiğim ilk andı sanırım.

Yanlarına yaklaşınca yavaşladım ve oturdukları masanın yanında durup sohbetlerini dinlemeye başladım. Benden hiç bahsetmiyordu, belki de çoktan unutulmuştum. Ekmek alma bahanesiyle evden çıkıp sırra kadem basan hayırsız bir herifi kim hatırlardı ki zaten… Tam umudumu kesmişken gruptan biri bu hafta vizyona giren güzel bir filmden bahsedip elindeki broşürü masanın ortasına bıraktı. Karım elini uzatıp almaya çalışırken broşür masadan kaydı ve aşağı, ayaklarının dibine düştü. İşte dedim; işte sana şans, hemen atla ve kap broşürü! Arka ayaklarımın üzerinde yay gibi gerildim, gözlerimi hedefe kilitledim ve ok gibi fırladım broşürün üstüne. Tam ağzıma aldığım anda karımın sesini duydum.

- Eren…

Bir an durdum. Dişlerimin arasındaki kâğıt yumuşayıp ezildi.

- Ereeeen, sana diyorum, ver şunu artık!

Çekip aldı broşürü elimden. Ağzımdan değil; elimden. Donup kaldım. Aşağı baktım; iki elim ve iki ayağım vardı. Dizlerim titredi. Ağzımı açtım, havlamıyordum.

- Ne oldu sana? Dedi.

Yüzüne baktım. Gün ışığında, olması gerektiği gibiydi. Ama kokusu… Kokusu yoktu. Etrafıma baktım. İnsanlar konuşuyordu, gülüyordu. Her şey yerli yerindeydi. Tek bir şey eksikti; içimde, kaburgalarımın altında, küçük bir boşluk… Sanki orada bir şey sökülmüş, yerinde ince, karanlık bir delik kalmıştı. Elimi göğsüme götürdüm. Uzaktan bir havlama sesi geldi. Başımı kaldırdım, sokağın başında topal bir köpek bana bakıyordu. Gülümsedim. Elimin altındaki boşluk sızlıyordu.

“Hadi şu filme gidelim” dedim, “Neydi adı?..”

- Aşk ve Köpeklik Hakkında Muhtemel Senaryolar.

ÇANAKKALE HARBİNDE TÜRK HEMŞİRELİĞİNİN ÖNCÜSÜ BİR KAHRAMAN: SAFİYE HÜSEYİN

FATMA GÜLŞEN KOÇAK

Türk tarihinde kadınlar, yalnızca aile ve toplum hayatında değil; savaş, direniş ve toplumsal dayanışma alanlarında da önemli roller üstlenmiştir. Anadolu'nun pek çok şehrinde, cesaretleri ve fedakârlıklarıyla halkın hafızasında yer eden kadın kahramanlar bulunmaktadır. Özellikle işgal yıllarında ve savaş dönemlerinin kahramanı bu kadınlar, yaşadıkları şehirlerin direniş sembolleri hâline gelmiş ve nesiller boyunca anlatılan örnek şahsiyetler olmuştur.

Bu kahramanlar arasında cephede savaşanlar, cephe gerisinde yaralılara şifa dağıtanlar da vardır. Safiye Hüseyin Elbi de Çanakkale Savaşı sırasında yaralı askerlerin bakımında gösterdiği fedakârlıkla tanınan kadınlardandır. Safiye Hüseyin, Türk hemşirelik tarihinin öncülerinden biri olarak kabul edilmekte ve savaş yıllarında gösterdiği hizmetlerle unutulmaz bir iz bırakmaktadır.

Çanakkale Savaşı, Türk tarihinin zorlu fakat destansı mücadelelerinden biridir. Bu cephede yalnızca silahlı askerler değil, cephe gerisinde yaralı askerlere şifa dağıtan sağlık personeli de büyük fedakârlıklar göstermiştir. Bu isimlerin başında, Türkiye'de modern hemşireliğin öncülerinden biri kabul edilen ve ilk gönüllü Türk hemşirelerden biri olan Safiye Hüseyin Elbi

"Çanakkale'de görev yapan sağlık çalışanlarından olan Safiye Hüseyin, Türk kadınının toplumsal sorumluluğunu ve fedakârlığını temsil eden bir isimdir."

(1882–1964) gelir. Safiye Hüseyin, Çanakkale Cephesi'nde Reşit Paşa Hastane Gemisi'nde başhemşire olarak görev yapmış; yaralı askerlerin bakımında gösterdiği üstün gayret ve cesaretle hem savaş tarihinde hem de Türk hemşireliğinin gelişiminde önemli bir iz bırakmıştır.

Erken Yaşamı ve Hemşirelik Eğitimine Girişi

Safiye Hüseyin, 29 Haziran 1882'de İstanbul'da doğdu. Babası Ahmet Paşa, Osmanlı Devleti'nin İngiltere'de deniz ateşesi olarak görev yapan bir diplomattı. Annesinin İngiliz kökenli bir aileden geldiği bilinmektedir.[1] Bu çok kültürlü aile ortamı, Safiye Hüseyin'in küçük yaşlardan itibaren Batı kültürüyle tanışmasına ve Avrupa'da eğitim almasına imkân sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nde modern hemşirelik eğitimi, Besim Ömer Akalın'ın öncülüğünde, Hilal-i Ahmer Cemiyeti bünyesinde 1911 yılında başlatılmıştır. Safiye Hüseyin de altı aylık yoğun bir eğitim programından oluşan bu kursun ilk mezunları arasında yer alır.[2] Balkan Savaşları sırasında Asar-ı Atika Hastanesi'nde gönüllü hemşire olarak görev yapan Safiye, ağır yaralı askerlerin bakımında önemli tecrübeler kazanmıştır. Bu süreçte tetanos ve gazlı kangren gibi savaş yaralanmalarına karşı pratik bilgi edinmiş, hemşirelik mesleğine olan bağlılığını güçlendirmiştir.[3]

Çanakkale Cephesi ve Reşit Paşa Hastane Gemisi

Çanakkale Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Gelibolu Yarımadası'ndaki yaralı askerlerin İstanbul'a taşınması büyük bir sorun hâline gelmişti. Bu nedenle bazı vapurlar hastane gemilerine dönüştürülerek yaralı nakli için kullanılmaya başlandı. Bunlardan biri de Reşit Paşa Vapuru idi. Safiye Hüseyin, gönüllü olarak bu gemide görev aldı. Gemide Alman ve Avusturyalı hemşireler de bulunmasına rağmen Safiye Hüseyin, tek Türk hemşire ve aynı zamanda başhemşire olarak görev yapıyordu.[4] Bu durum hem mesleki yetkinliğini hem de Osmanlı kadınının cephedeki temsil gücünü göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Reşit Paşa Hastane Gemisi, Gelibolu'dan İstanbul'a yaralı askerleri taşıyan en önemli sağlık araçlarından biriydi. Gemideki şartlar oldukça zordu. Sınırlı tıbbi malzeme, yetersiz yatak

1 Wikipedia, "Safiye Elbi", erişim: Mart 2026.

2 Atatürk Ansiklopedisi, "Safiye Hüseyin Elbi (1880-1964)", Atatürk Araştırma Merkezi.

3 Nuran Yıldırım, Savaşlardan Modern Hastanelere Türkiye'de Hemşirelik, Koç Üniversitesi Yayınları, 2014.

4 Kızılay Tarihi Arşivi, "Hilal-i Ahmer Tarihinde İz Bırakan Kadınlar".

kapasitesi, sürekli top atışı tehdidi ve salgın hastalık riski sağlık personelini zorlayan başlıca unsurlardı. Safiye Hüseyin bu ortamda yaralıların öncelik sırasına göre ayrılması (triyaj), yara bakımı, amputasyon sonrası pansuman, şok tedavisi ve psikolojik destek gibi pek çok görev üstlenmiştir. Özellikle gazlı kangren ve tetanos vakalarında gösterdiği dikkatli müdahaleler birçok askerin hayatının kurtulmasına katkı sağlamıştır.[5]

Onun varlığı yalnızca tıbbi destek değil, aynı zamanda moral kaynağı olmuştur. Yaralı Mehmetçikler Safiye Hüseyin'i bir anne şefkatiyle yanlarında hissediyor, bu durum askerlerin psikolojik dayanıklılığını güçlendiriyordu. Farklı milletlerden hemşirelerle birlikte çalışması da savaş ortamında uluslararası bir dayanışma örneği olarak görülmektedir.[6]

Savaş Sonrası Hayatı ve Hizmetleri

Çanakkale'de gösterdiği üstün hizmetler nedeniyle Safiye Hüseyin'e kırmızı şeritli harp madalyası verilmiştir. Bu madalya, savaş sırasında gösterilen kahramanlık ve fedakârlığın önemli bir nişanesi kabul edilmektedir. 1923 yılında ise hemşirelik mesleğine yaptığı katkılar dolayısıyla uluslararası hemşirelik dünyasının en prestijli ödüllerinden biri olan Florence Nightingale Madalyası ile ödüllendirilmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra da çalışmalarını sürdüren Safiye Hüseyin, Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi'nin kurucuları arasında yer almıştır. Ayrıca Kızılay Hemşire Okulu'nda öğretmenlik ve idarecilik yaparak yeni hemşirelerin yetişmesine katkı sağladı. Kadınların sosyal hayata katılımı konusunda da çeşitli hayır kurumlarında aktif görev üstlenmiştir. Safiye Hüseyin Elbi, 6 Temmuz 1964 tarihinde İstanbul'da 82 yaşında vefat etmiştir.[7]

Çanakkale ruhu anıldığında akla gelen kahramanlar arasında yalnızca silah taşıyan askerler değil, yaraları saran elleriyle vatan savunmasına katkı sağlayan kadınlar da vardır. Safiye Hüseyin Elbi bu kahramanların en unutulmazlarından biridir. Safiye Hüseyin Elbi, Çanakkale'de görev yapan bir sağlık çalışanı olmanın ötesinde, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreçte Türk kadınının toplumsal sorumluluğunu ve fedakârlığını temsil eden önemli bir isimdir. Onun cesareti, mesleki disiplini ve insan hayatına verdiği değer, Türkiye'de hemşirelik mesleğinin gelişiminde temel bir rol oynamıştır. Bugün akademik çalışmalar, anma programları ve yayınlar sayesinde onun adı yeniden hatırlanmakta; özellikle genç hemşireler için ilham kaynağı olmaya devam etmektedir.

---

5 Nuran Yıldırım, a.g.e. s.151-154.

6 İsmail Bilgin, Safiye Hüseyin: Çanakkale'nin Kadın Kahramanı.

7 Fikriyat Gazetesi, "Çanakkale'nin Kadın Kahramanı: Safiye Hüseyin", 18 Mart 2019.

ULYSSES'İN YUVASI: SHAKESPEARE&CO, PARİS

HATİCE MERT YUNAK

Dublin'in tutkulu oğlu, James Joyce. Kendi ülkesinin dar sokaklarına sığmayan, zihni coğrafyalardan da geniş bir yazar. Londra bir hayal kırıklığıydı onun için. Puslu caddelerinde dolaşırken zihni hep başka bir ihtimalin peşindeydi. Joyce, İngiltere'de uzun yıllar, nüktedan, cesur ve tabuları yıkan kalemini yayınlayacak ve en az onun kadar cesur bir yayınevi bulamadı. Woolf kendisine kapıyı kapattığında ve henüz birkaç sene içinde yayınlanan Ulysses'in dünyayı sarsan büyük ve yenilikçi bir eser olduğunu fark ettiğinde artık çok geçti.

Joyce'un Paris'e ilk geldiği günlerde dünya henüz yazılmamış bir cümleydi onun için ve kaosun içindeki çılgın cümleler ordusunda kaybolmuş tek bir kelimeydi kendisi. James, hayatının o döneminde ne yazdıklarının tam olarak anlaşılacağına ne de ya-

yımlanabileceğine inanıyordu. Zihninin labirentinde dolaşan bir gezgindi ve her çıkış yeni bir başlangıç, her başlangıç daha derin bir kayboluştu genç yazar için.

Ulysses onun zihninde süratle büyüyen bir uğultuydu. Onu yazmak, yalnızca bir eser yaratmak değil aynı zamanda o güne dek bildiği, sahip olduğu dili parçalamak; zamanı eğip bükmek ve insan zihninin en çıplak hâlini kâğıda dökmekti. Fakat böyle bir metin, çağın alışkanlıklarına yöneltilen bir tehditti. Dosyasını gönderdiği bütün yayınevleri bu esere bir çılgınlık, maceraperest bir yazarın deneyimi olarak baktı. Joyce, her red cevabıyla eserinin yetersiz oluşunu değil aksine edebiyat dünyasının çırpınıp durduğu kısır döngüyü düşünüyordu ama yine de içine sızan o şüpheyi inkâr edemiyordu. "Gerçekten anlaşılmazsam?"

Sabahları Seine Nehri'nin üstüne çöken ince sisle uyanan, akşamları sokak lambalarının soluk ışığında yeniden kurulan bir şehir. Kaldırımları yalnızca taş değil her köşe başında bir şairin gölgesi, her kafede yarım kalmış bir cümle vardı. Notre Dame'ın çanları uzaklardan duyulurken, sokak aralarında eski kitap kokusuna karışan kahve buharı insanın zihnini yavaşça başka bir zamana çeker.

Ve Sylvia Beach, Shakespeare & Company…

Dışarıdan bakıldığında dar bir cephe, mütevazı bir vitrin fakat içeri girildiğinde zamanın katman katman açıldığı bir evren. Ahşap raflar tavana kadar yükselir, kitaplar üst üste, yan yana birbirlerine yaslanarak ayakta kalırlar. Eski kâğıdın keskin kokusu içeride bulunan herkesin üzerine siner. Küçük odalar birbirine geçit verir, dar merdivenler yukarıya doğru kıvrılırken sanki başka bir yüzyıla çıkıyormuş hissi yaratır. Duvarlarda mektuplar, karalanmış yazılar ve şiirler, siyah beyaz fotoğraflar… Birçok yazara merhem olan bu mekân Joyce'un kelimelerinin sürgünden dönüp sığındığı limandı.

Sylvia, yazarı anlayan, hisseden aynı zamanda eleştiren güçlü ve yapıcı bir personaydı. Ulysses'i ilk okuyuşunda eserin karmaşık, parçalı ve yer yer baş döndürücü kimliğini inkâr etmedi. Aksine, o karmaşanın içindeki düzeni, uğultunun içindeki ritmi duydu. Çoğu insanın korkup geri çekilmesine rağmen Sylvia tereddütsüz ileri adım attı. Joyce'a inandı hatta belki yazarın kendisinden bile çok inandı ona. Metnin taşıdığı potansiyeli hızla görmüştü. Belki de bu yüzden Joyce'un cümleleri onun ellerinde korundu, büyütüldü ve dünyaya karşı savunuldu. Shakespeare&Co, bir kitabın dünyaya açılan kapısı, Ulysses'in yuvasıydı.

"Shakespeare& Company'nin dar rafları arasında, bir yazarın iç dünyası ilk kez dış dünyanın soğuk gerçekliğiyle temas edecekti."

Sylvia, Ulysses'i yayınlama fikrini ilk dile getirdiğinde Joyce bunun yalnızca bir tekliften ziyade dünya edebiyatına bir meydan okuma olduğunu düşündü. Yasakların, sansürün, dar kalıpların hüküm sürdüğü bir dünyada, bir kadının küçük bir kitapçıdan kalkıp böyle bir riski üstlenmesi o zamana kadar eşi görülmemiş bir

"Sylvia için önemli olan bir edebi eserin yeniliğe bakan yüzünün cesaretiydi."

meydan okumaydı. Yalnızca bir kitabı basmak değil, edebiyatın kaderine müdahale etmekti.

Joyce metni Sylvia'ya teslim ettiğinde içinde garip bir sessizlik vardı. Yıllardır zihninde yankılanan o uğultu, ilk kez bir başkasının ellerine bırakılmıştı. Hırçınlığından eser kalmayan genç Dublinli artık yalnız değildi. Ama yine de savunmasız hissediyordu. Çünkü metni yayımlandıktan sonra artık yazara ait olmaktan çıkarak dünyanın malı olacaktı. Shakespeare&Company'nin dar rafları arasında, bir yazarın iç dünyası ilk kez dış dünyanın soğuk gerçekliğiyle temas edecekti.

Kimileri müstehcen buldu, kimileri anlaşılmaz, kimisi günahkar dedi, kimisi zihin bulandırıcı… Ama hiç kimse onu yok sayamadı. Ve Joyce şunu fark etti ki, bir metnin değeri herkes tarafından anlaşılmasında değil kimseyi kayıtsız bırakmamasındaydı. Paris'in entelektüel çevrelerinde yankılanan bu kitap, kısa sürede bir tartışma nesnesi olmaktan çıkıp devasa bir kırılmaya dönüştü.

Ne yazık ki o dönemde, maddi sıkıntılarının yanı sıra Joyce'un sağlık sorunları da giderek artıyordu. Gözleri dünyayı daha bulanık görmeye başladı. Ama Sylvia hep oradaydı. Bazen bir dost çoğu zaman bir muhafız gibi. Joyce'un karanlıkta kaybolan cümlelerine pusula olarak, yalnızlığını paylaştı. Şunu net bir şekilde söyleyebiliriz ki eğer Ulysses bugün varsa bu yalnızca Joyce'un yaratmasından değil. Can verip onu ayağa kaldıran asıl güç, Sylvia'nın inadı ve Shakespeare&Company'nin o dar ama dirençli duvarlarıdır. Edebiyat bazen kişinin inandığı yerde doğar.

Paris sokaklarında yürürken durmadan şunu soruyordu Joyce: "Yazdığı şey gerçekten bir anlam taşıyor mu, yoksa yalnızca zihninin karmaşasını mı kâğıda döküyordu?" Bu soruya kesin bir cevap verebilmek elbette mümkün değildi. Ama Sylvia için önemli olan bir edebi eserin yeniliğe bakan yüzünün cesaretiydi. Ve belki de edebiyatın gerçek ölçütü buydu.

Şimdi geriye dönüp bakıldığında Shakespeare&Company'nin kapısından ilk girişi bir başlangıç değil, Joyce'un edebi hayatında büyük bir eşik olmuştur. O eşiği geçmeden önce yalnızca yazıyordu fakat sonra yazdıklarının bütün bir dünyaya ait olabileceğini gördü.

İrlanda'nın hırçın oğlu James Joyce'un hikâyesi çoğu zaman bireysel bir mücadele olarak anlatılır. Oysa bu eksik bir anlatıdır. Çünkü hiçbir eser tek başına doğmaz. Her eserin ardında görünmeyen bir ağ vardır; inananlar, risk alanlar, vazgeçmeyenler. Sylvia Beach o ağın düğüm noktalarından biridir.

Eğer bugün hâlâ birileri Joyce'un cümlelerinde kayboluyorsa bu kayboluşu mümkün kılan vizyoner, küçük bir kitapçı, büyük bir riski göze aldı. Ve James Joyce, o riskin içinde yeniden doğdu.

İz

EFDAL OKCU

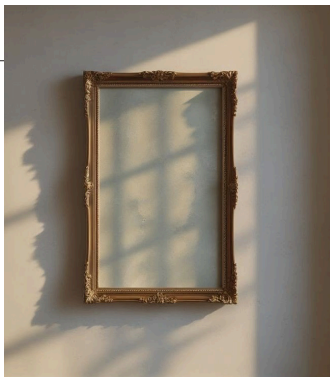

Bazı eşyalar yalnızca eşya değildir. İçlerinde biraz zaman, biraz ses, biraz da hatıra taşırlar."

Sandalyeyi çekip duvara yaklaştırdı. Saat yine çalışmıyordu.

Pili değiştirmişti. İkinci kez. Bir süre çalışmış, sonra yine durmuştu. Demek ki mesele pil değildi.

Saati duvardan aldı. Elinde çevirdi, arkasını kurcaladı. Masaya bırakacak oldu, vazgeçti. Küçük bir boşlukta durdu. Ne yapacağını bilemedi.

Bazı eşyalar yalnızca eşya değildir. İçlerinde biraz zaman, biraz ses, biraz da hatıra taşırlar.

Bu saat de yıllarca odanın kalbi gibi atmıştı. Geceleri, derin sessizlikte duyulan ince bir tık tık… Gündüzleri fark edilmeyen bir akış.

Saat duvardan inince renk değişti. Saatin arkasında kalan yuvarlak alan daha açıktı. Yılların güneşi, tozu ve dumanı duvarın geri kalanını koyulaştırmıştı. Saat ise o daireyi saklamıştı. Sanki odanın geri kalanından ayrı bir zamana aitmiş gibi.

İz…

Burak bir süre o yuvarlağa baktı.

Bu iz nasıl kaybolurdu? Duvarın geri kalanıyla bu renk farkı nasıl kapanırdı?

Gözlerini kıstı. Dudaklarının kenarında kısa bir gülümseme belirdi. Kendini tanıyordu. Böyle şeyler görünce aklı hemen benzetmelere giderdi. "Yine…" diye geçirdi içinden. Ama duramadı.

O açık renkli daire tuhaf bir canlılık taşıyordu. İnsan bazen yıllarca bakmadığı bir yere bakınca geçmişi de görür. O da gördü. Asya'yı düşündü.

İzi görünmez kılmanın en kolay yolu, yerine yine bir saat asmaktı. Aynı büyüklükte, aynı yerde duran başka bir saat. O zaman ton farkı kapanır, duvar eski görünüşüne dönerdi. Sanki hiçbir şey değişmemiş gibi.

Ama bazı şeyler değişmişti. Altı yıl geçmişti. Ne vardı da yürütememişlerdi sanki? İkisi de bu kadar köşeli ve keskin… Burak ile Asya hâlâ yan yana olsa, beraber anılsa olmaz mıydı? Olmamıştı.

İnsan ayrıldığında çoğu zaman gidenin aynısını ister. Kalp, tanıdığı yarayı yine tanıdığı şeyle kapatmak ister. Ama yerine başka bir şey koymak kolay değildir. Koyamadıkça boşluk kalır.

Şimdi bozuk saati yeniden duvara asmak çözüm değildi.

İzi kaybetmenin bir yolu daha vardı: Hiçbir şey yapmamak. Olduğu gibi bırakmak. Zamanın yavaş yavaş kendi işini yapmasını beklemek… Güneşin, tozun, yılların duvarın geri kalanıyla o yuvarlağı bir gün eşitlemesini.

Asya… Adını zihninde söyleyince odanın havası değişti sanki. Kapalı bir pencere aralanmış gibi. Ama zaman her şeyi eşitler miydi? Duvarı belki. İnsanı pek değil.

Bir akşamı hatırladı. Yağmur yağıyordu. Pencerenin önünde durmuşlardı. Camın üstünden ince su yolları akıyordu. Sokak lambasının ışığı damlaların içinde titrek bir halka oluşturuyordu.

Asya duvara yaslanmıştı. Saçının bir tutamı yana düşmüş, parmağıyla kulağının arkasına sıkıştırıyordu. Gülüyordu. Sonra sustular. Sessizlikte saatin tık tık sesi duyuldu.

"Saniye tıkırtısı çok güzel," demişti Asya.

Burak gülmüştü. "Ben bazen rahatsız oluyorum. Saniye çubuğu duraklamayan akar saatleri daha çok seviyorum."

Asya başını yana eğmişti. Bir süre saati dinledi. Sonra gülümseyerek şöyle dedi:

"Ben bunu seviyorum. Sessiz saatler 'yok' gibi oluyor."

O zaman bunun üzerinde durmamıştı. Geçip gitmişti. Şimdi, yıllar sonra, duran saatin karşısında anlıyordu. Saat susunca oda gerçekten değişmişti. Sanki odadaki bir şey eksilmişti. Belki de Asya bunu demek istemişti. Bazı sesler, diye düşündü Burak, insan fark etmese de hayatın içinde yer tutar. Kesilince anlaşılır.

Duvara baktı. Yıllar geçmişti ama iz hâlâ oradaydı.

İzi yok etmenin bir yolu daha vardı: Duvarın tamamını boyamak. O zaman her şey eşitlenirdi. İz kaybolurdu. Yeni bir başlangıç gibi görünürdü. Ama insan kendini boyayabilir miydi? Hatırayı kapatmak… Unutmuş gibi yapmak… Bu iyileşmek miydi? Yoksa yalnızca susmak mı? Cevabını bilmiyordu.

Saate hafifçe dokundu. Saat soğuktu. Duran akrep ile yelkovan hâlâ bir vakti gösteriyordu. Oysa o vakit çoktan geçmişti. Belki de bazı zamanlar geçmez. Masaya bıraktı. Bir süre daha duvara baktı. O açık renkli yuvarlak, odanın ortasında sessiz bir ay gibi duruyordu.

Akşam çöktü. Oda karardı. Burak koltuğa oturdu. Elinde çay bardağı vardı. Lambayı yakmadı. Duvarı artık göremiyordu. Ama biliyordu. O iz hâlâ oradaydı.

Bir izi nelere yormuştu yine…

Masadaki saate baktı. Saat susmuştu. O zaman anladı; Asya haklıydı. Sessiz saatler gerçekten yok gibiydi. Belki insanlar da öyleydi. Gidince… Burak çayından bir yudum aldı. Oda sessizdi. Ama duvarda hâlâ bir zaman duruyordu. Ve bazı izler silinmezdi. Sadece insanın içinde başka bir yere taşınırdı. Sessizlik, kendi zamanını hâlâ fısıldıyordu.

"Kalp tanıdığı yarayı yine tanıdığı şeyle kapatmak ister."

KIZIL ŞÖLEN

DERYA GEZGİN

"Yüzlerinde göremediğim o eksik gülüşleri, kendi hayal dünyamdan ödünç alıp dudaklarına ben ekledim."

İftardan bu yana şehrin semaları, kurşunî bir sağanağın esareti altındaydı. Annemle babam, ince toz perdesinin ardında; göğün cömertçe boşalttığı ağır yükü, hayretle izliyordu. Bu defaki yağışın ne rengi tanıdıktı ne de kokusu... Babamın bir çizgiden ibaret dudakları, o kadim rahmet duasını mırıldanmıyordu. Annemin kara sürmeyle gölgelenmiş kehribar gözlerindeki ışık ise geceyi alışılmadık bir parıltıyla aydınlatıyordu.

Havadaki tuhaflığın farkındaydım; fakat ödevim bitmeden bu "havai fişek yağmurunu" izlemem yasaktı. Uzaklardan dalga dalga gelen çığlık sesleri, dışarıda büyülü ve devasa bir eğlenceyi kaçırdığım hissini içime düşürdü. Merakımı bastırıp ödevime gömüldüm.

Bugün resim öğretmenimiz, bizi evlerimize çok renkli bir ödevle uğurladı. Bizden istediği, yaşadığımız en heyecan verici ânı resmetmekti. Ben de sahurda karnımı doyurduktan sonra, günün ilk ışıkları kapıyı çalana dek zihnimdekileri kâğıda dökmeye çalışıyordum.

Geçmişin tozlu sayfalarına gitmeye ne gerek vardı? Neden bu sıra dışı ve heyecan dolu geceyi resmetmiyordum ki? Ailemi, ilk defa bir manzarayı böylesine derin bir şaşkınlıkla izlerken görüyordum. Babamın sürekli kıpırdayan omuzları ve annemin göğsünde düğümlenmiş elleri, şahit oldukları bu gökyüzü olayının ne denli büyük bir heyecan olduğunun en berrak kanıtıydı.

Uçları körelmiş kalemleri açarak başladım işe. Metal kalemtıraşımdan çıkan gıcırtılı ses, boş odada yankılanıp dışarıdaki

patlamalara karışıyordu. Göğü yırtan devasa gürültülere bu ufak çıtırtılarla cevap veriyordum. Kalemlerimin ucunu sabırla ve iyice sivrilttim; istedim ki her bir ânı, yalın gerçeklikle kâğıdın kalbine resmedebileyim.

Önce yuvamızı çizdim; iki katlı binamızın gökyüzüne en yakın duran üst katını. Büyük terasımızı, bir köşede boynu bükük duran çiçek saksılarını, kardeşimin sanki her an hareket edecekmiş gibi duran akülü arabasını ve babamın, elleriyle sabırla yonttuğu o iki kişilik salıncağı kâğıda işledim. Sıcak yaz günlerinde etrafında kahkahalarla toplandığımız yuvarlak, süslü masayı da unutmadım.

Kocaman pencerelerin ardına, annemin gözlerindeki o cam kırığına benzeyen tuhaf yansımayı ve babamın heykel gibi sessiz bekleyişini yerleştirdim. Yüzlerinde göremediğim o eksik gülüşleri, kendi hayal dünyamdan ödünç alıp dudaklarına ben ekledim. Bunları resmetmek, parmaklarımın ucundan akan kısa bir an gibiydi.

Asıl zor olan, dışarıdaki o devasa şöleni kâğıda sığdırmaktı. Geceyi yırtan ışıkların şiddetini, o küçücük sayfaya hapsetmek imkânsız geliyordu. Renklerim bu parıltı karşısında solgun, çizgilerim ise zayıf kalacaktı sanki. Kalemimi bir kez daha, hırsla açtım. Yalnızca bu keskin ve sert çizgilerle, dışarıdaki o ışık selini kâğıdın üzerine mühürleyebilirdim.

Turuncu kalemimi kağıdın üzerinde hoyratça gezdiriyor, gökyüzünden dökülen ışık seliyle boşlukları bir bir dolduruyordum. Normalde bu manzaranın gökkuşağı gibi rengarenk olması gerekirdi; ama sanki dünyanın bütün renkleri çekilmiş, geriye sadece tükenmek bilmez bir kızıllık kalmıştı. Kağıdımda kızıla çalan turuncu fişekler ve onların ardında bıraktığı o ağır, gri dumanlar hüküm sürüyordu.

İnatla birkaç renk daha eklemeye çalışıyordum bu kaotik tabloya. Gözlerim mavi kalemimi arıyordu ama nafile... Masanın altına eğiliyordum, çantamın en ücra köşelerini karıştırıyordum, hatta kardeşimin oyuncağının altına bile bakıyordum; yok. Oysa mavi, bu resmin en büyük ihtiyacıydı. Gökyüzündeki o sertliği yumuşatırdı. Gergin havayı bir nebze olsun sakinleştirirdi. Bu fişeklerin eğlenceli olduğunu yalnızca maviyle anlatabilirdim. Mavinin yokluğunda, elimdeki tüm renkler o yabancı kızıllığın karşısında boyun eğmişti.

Sıra, sesleri semaya yükselen o mahşerî kalabalığı, gökyüzündeki ateş çiçeklerinin hemen altına yerleştirmeye gelmişti. Bu muazzam şölenin tam kalbinde, çılgınca eğlendiklerini hayal ettiğim insan gruplarını birer birer kağıda resmediyordum. Her birinin yüzüne, neşelerini belli eden kocaman, abartılı gülücükler konduruyordum.

"Eskiler yanılmazdı; üzüntü her zaman kalbe en yakın yoldan, sol taraftan dışarı sızardı."

Çizgilerimle hikâyeler yazıyordum onlara: Küçük çocuklar, bu ışıltılı gösteriyi kaçırmamak için babalarının omuzlarına tünemişti; yaşlılar, bu göz kamaştırıcı parıltıyı daha net görebilmek için titreyen elleriyle gözlük camlarını siliyordu... Sahiplerinin tasmalarını koparırcasına kendi etrafında dönen hayvanları da unutmuyordum. Onlar da bu ritmin bir parçasıydı.

İçimde tarif edilemez bir merak uyanıyordu. Keşke ben de o kalabalığın içinde, bu muazzam gürültünün tam ortasında olabilseydim. Sabah olduğunda da bu eğlence tüm hızıyla devam edecek miydi? Dışarıda tam olarak neyi kutluyorlardı? Acaba ben de bu görkemli sahnede yerimi alsam, annemle babamın heyecanı artar mıydı?

Kulaklarımda çınlayan alarm sesi, beni kurguladığım dünyadan sarsarak çekip çıkardı. İlk defa sahurun o mahmur sessizliğinden sonra uykuya teslim olmamıştım; nasıl olabilirdim ki? İçimdeki o coşkulu çocuk, göğüs kafesine sığmayan bir heyecanla çırpınıp duruyordu.

Masanın üzerinde duran resmime son bir kez, gururla baktım. Her şey tam da hayal ettiğim gibiydi: renklerin dansı, babamın hayreti, annemin gözlerindeki yansıma, ortaya koydukları heyecan... Onlar hâlâ pencerenin önünde, bakışlarını dışarıdaki boşluğa dikmiş şekilde oturuyorlardı. Yanlarına kadar sokulduğumu bile fark etmemişlerdi.

Güneşin ilk ışıkları camdan sızıp gözlerimi kamaştırdığında, bir an için dünyayı sadece beyaz bir boşluk olarak gördüm. Kirpiklerimi birbirine kavuşturup dünyayı yeniden netleştirdiğimde ise içimdeki o çocuksu heves ağır bir darbe aldı. Dışarıdaki görkemli gösteri bitmişti. Geceyi yırtan o devasa havai fişeklerden geriye sadece yorgun bir sessizlik ve sabahın soğuk aydınlığı kalmıştı. Yine de kendimi teselli ettim; bunca insan biraz dinlenmeliydi, sabaha dek o muazzam gürültünün içinde uyanık kalmışlardı. İçimdeki saflıkla, iftara doğru bu gizemli eğlencenin kaldığı yerden devam edeceğine dair kendime sözler verdim.

Hızlı adımlarla odama süzülüp üzerimi değiştirdim. Toz pembe kumaşın üzerinde neşeyle parıldayan minik karpuz dilimli eşarbımı başıma örttüm. Eşarbın yumuşak dokusu tenime değdiğinde, dışarıdaki o tuhaf sessizliğe inat içimde küçük bir bayram havası esti.

Masanın üzerindeki resim defterimi kutsal bir emanet gibi elime aldım. Sayfaların kırışmasına izin vermeden, büyük bir titizlikle sırt çantamın içine yerleştirdim. Zihnimde sadece tek bir düşünce yankılanıyordu: Okulun kapısından adımımı atar atmaz, bu pırıltılı dünyayı öğretmenime göstermek. Gece gökyüzünü aydınlatan fişeklerin bıraktığı izleri kağıda nasıl resmettiğimi görmesini istiyordum.

Evim okula oldukça yakındı. Küçük adımlarla kısa sürede kat edilebilecek bir mesafedeydi. Çantamı sırtlanıp dışarı çıkmadan, annemle babamın yanaklarına kocaman öpücükler kondurdum. Ancak tenlerindeki o alışılmadık soğukluk ve yüzlerindeki tedirginlik içime bir kurt düşürdü. Özellikle babamı daha önce hiç böyle görmemiştim; sanki hayati bir haber bekler gibi gerilmişti. Birkaç kez, lafı dolandırıp bugün okula gitmemem gerektiğini fısıldadı. Annem ise içindeki huzursuzluğun esiri olmuş, evde kalmam için âdeta sessiz bir yalvarışa bürünmüştü.

"Dün gece her yeri donattığım turuncu ışık kağıttan taşıp okulumuzun bahçesine doldu."

Zihnimde bir hayret nidası yükseldi: "Allah Allah, ne oluyordu bu insanlara?" Daha düne kadar okulu bir şefkat yuvası, sığınılacak en güvenli liman olarak betimleyen onlar değil miydi? Bana her zaman, okulda yalnızca alfabenin değil, erdemli insan olmanın da öğretildiğini söylerlerdi, Gitmek istemediğim sabahlarda beni kapıdan azimle uğurlayan anne ve babamın bu ani değişimi akıl alır gibi değildi. Yeri geldiğinde okulun pek çok evden daha emin bir kale olduğunu bizzat onların dilinden duymamış mıydım? Şimdi ise en güvenli olduğu söylenen yere gitmemi bir tehlikeymiş gibi görüyorlardı. Fakat kararlıydım; ne olursa olsun okula gidecektim.

Okulun kapısından içeri adım attığımda, ayaklarım beni resim atölyesine doğru sürükledi. Henüz günün ilk saatleri olmasına ve koridorların ıssızlığına rağmen, öğretmenimin orada olacağına dair içimde sönmeyen bir ümit vardı. Kapının önünde durdum, nefesimi düzenledim ve usulca kapıya tıkladım. O şefkat dolu ses içeri girmemi söylediğinde, büyük bir sevinçle içeri girdim.

Saniyeler içinde çantamdan resim defterimi çıkarmış, dün gece gökyüzünde beliren muazzam şöleni öğretmenimin önüne sermiştim. Beğenisinden ve takdirinden zerre kadar şüphem yoktu. Havai fişeklerin görkemini anlattıkça, öğretmenimin çehresinde tuhaf bir gölge gezindi. Bakışları yumuşamak yerine, sanki bir vahşeti tasvir ediyormuşum gibi kaskatı kesildi.

Dudaklarının kenarına eğreti, kırık bir tebessüm ilişmiş, sol gözünden ise bir damla yaş süzülüvermişti. Bu yaş gerçek duygusunu sessizce fısıldadı. Eskiler yanılmazdı; üzüntü her zaman kalbe en yakın yoldan, sol taraftan dışarı sızardı. Belli ki o da benim gibi, dün geceki görkemli kutlamanın dışında kaldığı için büyük bir üzüntü yaşıyordu. İçimden ona fısıldamak istedim: "Üzülmeyin öğretmenim, bu gece de olacak!" Belki bu defa, o eşsiz manzarayı öğretmenimle birlikte, büyük eğlencenin tam kalbinde izleyebilirdik.

Resmimi öğretmenimin o gizemli kasasına, diğer hatıraların yanına bıraktık. Onun gözünde, fırçamızdan dökülen her damla paha biçilemez bir cevherdi. Tüm tablolar, bir gün asıl sahibine iade edilmek üzere o çelik sığınağın karanlığında saklanırdı. Benim 'Olağanüstü Bir Gece' adını verdiğim tablom da, yeniden kavuşacağımız o meçhul güne kadar gizemli kasanın karanlığında yerini aldı.

İlk dersin boşluğunu fırsat bilen arkadaşlarım, müdürün izniyle bahçenin özgürlüğüne bırakmışlardı kendilerini. Ben de atölyeden ayrılıp onların arasına karıştım. Bahçede her ağızdan bir ses çıkıyor, herkes dün gece göğü yırtan havai fişeklerden söz ediyordu.

Ancak kulaklarıma çalınan kelimeler, kağıdımdaki turuncuları solduracak kadar keskindi. Onlar birer şenlik fişeği değil, "füze" dedikleri soğuk ölüm makineleriymiş. Dün gece yaşananlar ise muazzam bir kutlama değil, "savaş" denen karanlık canavarın ayak sesleriymiş. Söylenenler zihnimin kıvrımlarında yankılanırken, her bir kelime anlamını yitirip boşluğa düştü. Benim dünyamda sava-

şın olması için, insanların birbirlerine tarifsiz kötülükler yapmaya hazır olması gerekirdi.

Oysa füzelerin düştüğü yerlerde, tıpkı benim gibi ödev yapan çocuklar, sofranın başında birbirine gülümseyen masum aileler ve mahallenin neşesi olan tatlı hayvanlar vardı. Bu masum canlar, hangi günahın bedeli olarak başlarına yağan alev toplarını hak etmiş olabilirlerdi? Zalim insanların devasa öfkelerini üzerlerine çekmek için ne yapmış olabilirlerdi? Zihnim bu korkunç soruları cevapsız bırakıyordu.

Ben de bir cevap bulabilmek ümidiyle arkadaşlarıma yöneldim. Haksızlığa karşı artan öfkem, üzerimde patlayacak bombaya karşı duyduğum korkuya karışıyordu. Midemde heyecanla uçuşan kelebekler yerini boğazıma tırmanan acı bir safraya bırakıyordu. Tek tek hepsinin gözlerinin içine bakıyor, bir anda koca bir çığlıkla yaptıkları şakaya inandığım için benimle alay etmelerini bekliyordum. Ama hepsi öylece susmuş bekliyordu.

Onlardan da ümidimi kesmiştim. Bu düğümü çözmeme ancak bir bilen yardımcı olabilirdi. Göğüs kafesimi döven kalp atışlarımın hızına kapılarak etrafıma bakındım; fırtına ortasında kalakalmış gemiler gibi sığınacak bir liman arıyordum. Gözüm ilk önce resim öğretmenime takıldı. Koşarak yanına gittim. Onu gördüğümde tüm sorular boğazımda düğümlendi. Tek sorum, resmimi ona gösterdiğimde niçin ağladığı oldu. Afallamıştı. Birkaç kelime geveledikten sonra bir yaş daha aktığını gördüm gözünden. Sol gözünden. Başka soru sormama gerek kalmamıştı.

Tam o sırada arkadaşlarımın çığlıkları, sanki derin bir kuyunun dibinden yükseliyormuş gibi kulaklarıma dolmaya başladı. Bakışlarımı gökyüzüne çevirdim. Hani bir türlü bulamadığım mavi kalemimin rengini taşıyan sonsuz boşluk var ya, şimdi ürpertici bir fısıltıyla dolmuştu. Gözlerimin önünde simsiyah gölgeler kanat çırpıyordu. Beyaz bulutların arasından, süzülerek gelen metalik füzeler üzerimize doğru yağıyordu. İçimdeki o çocuksu dirençle, "Hayır," dedim. Bu bir füze olamazdı. Dünkü muazzam eğlencenin, yarım kalan şölenin devamıydı bu yalnızca.

Her şey yavaşladı. Okulun sağlam duvarları birer kağıt gibi kıvrıldı. Dün gece her yeri donattığım turuncu ışık kağıttan taşıp okulumuzun bahçesine doldu. Toz pembe, karpuz dilimli eşarbım patlamanın etkisiyle başımdan savrulup hürriyetine kanat açtı. Birkaç dakika önce ayrıldığım resim atölyesinin camları, bana siper olan öğretmenimin üzerine yağdı. Gizli kasaya bıraktığım 'Olağanüstü Bir Gece' tablom, şimdi o karanlık metalin içinde sonsuza kadar sahipsiz kaldı. Binbir emekle ismimi işlediğim sırt çantam moloz yığınlarının arasına karıştı.

Artık şölen bitmiş, kutlama yerini toprağın ve betonun o sağır edici feryadına bırakmıştı. Şimdi kulaklarımda, dün gece uzaklardan gelen çığlıkların aynısı yankılanıyordu; ölüm çığlığı. Ben de artık bu kanlı resmin tam ortasındayım. Hızla alıp verdiğim nefes arasında aklıma bir soru daha gelmişti: Acaba annemle babam o toz perdesinin ardından beni de görüyorlar mıydı?

DİLEK AĞACI

GÜLÇİN AHISKA

dallarımda asılı durur
eski dondan kesilmiş bir parça
sandık lekeli çarşafın solgun kenarı
danteli sökülmüş bir mendil

meyvem yok diye üzerimdeki bu çul çaput yığını
ah ben de açabilseydim gelin duvağı çiçekleri
taşlanmaya razıydım

burnumun direğini sızlatıyor
kollarıma attıkları düğümlerden yayılan
insan kokusu

her biri başka insan
her biri başka toprak
rastlamadım henüz
ferah bir ıhlamuru andırana
yahut hanımeli

dirseğimde sallanan beyaz atlet parçası
terra rossa
yanı başındaki puantiyeli tül
bozkır toprağı
tepemdeki çiçekli şalvardan çıkma ince lastik
halamorfik kristali
geriye kalanlar biraz podzol
en çok da kara toprak
bana dostum Veysel'i hatırlatan

ah nerede nerede o
yağmurla gelen rahmet kokusu
gün boyu rüzgârla tazelenen
keskin bir balçık kokusu
birisi söküp çıkarsın şu paçavraları
sadece ağaç olmak istiyorum

DEMİR KAPININ ARDINDA

BİRGÜL TEMUR

Çalıların arkasına sinmiş, depoyu seyrediyorlardı. Bu gece, demir kapının ardında ne olduğunu öğreneceklerdi. Dün akşam planı son kez gözden geçirdiler, ama üçünün arasında en kararlı olan, defteri cebinde taşıyan çocuktu. Bir haftadır neredeyse her gece aynı karanlığa bakıyordu. Sabah akşam kimin girip çıktığını, büyük demir kapının ne zaman açıldığını, içerideki cılız ışığın hangi saatte söndüğünü, köpeklerin ne vakit havladığını, birer birer yazmıştı. İlk başta neyin peşine düştüğünü kendisi de tam bilmiyordu. Geceleri evine kadar gelen, duvarların içinden geçip uykusuna karışan o boğuk sesi önceleri rüzgâr sandı. Sonra rüzgârın insanın içine böyle çökmeyeceğini anladı. İnsanın göğsüne taş gibi oturmazdı rüzgâr. Defter de o sesten sonra çıktı ortaya zaten. Korkusunu saatlere, rakamlara, kısa cümlelere bölünce biraz hafifleyeceğini sandı. Belki yazdıkça o sesten daha az korkardı.

"Korkusunu saatlere, rakamlara, kısa cümlelere bölünce biraz hafifleyeceğini sandı."

"Dikkatli olun," dedi Çengel. Sesi alçak ama gecenin ayazı kadar sertti. "Bu gece giriyoruz. Bakalım ne saklıyorlar içeride."

Çocuk başını kaldırıp ona baktı, sonra gözünü yeniden depoya çevirdi. Yanlarındaki öksüren çocuk boğazını tuttu, gelen öksürüğü bastırdı. Buraya ilk gelen de, sesi ilk duyan da, tel örgülerin ardından ilk bakmaya çalışan da defterli çocuktu. Çengel'i de öbürünü de günlerce sıkıştıran, kapının önüne sürükleyen onun inadıydı.

"Dün niye kimse çıkmadı sence?" diye sordu öksüren.

Çocuk, elini cebindeki deftere götürüp, "İçeride kaldılar herhalde," dedi. "Işık geç söndü."

"Onu da yazdın mı?"

"Yazdım."

Çengel gözünü depodan ayırmadı. "Bu gece öğreniriz."

Hava sert ve ayazdı. Rüzgâr montlarının arasından geçiyor, zaten gergin bedenlerini iyice katılaştırıyordu. Uzakta köpekler kısa kısa havladı; sonra o ses de geceye karıştı. Ay tepedeydi ama ışığı yere pek inmiyordu. Sadece deponun önündeki büyük demir kapının paslı yerleri silik silik parlıyordu. Çocuk o kapıya her baktığında aynı şeyi düşünüyordu: İçeride ne varsa günlerdir o paslı kapının ardında tutuluyordu.

Bir süre daha beklediler. Sonunda Çengel başını kaldırdı. "Hadi."

Çalılıktan eğilerek çıktılar. Mümkün olduğunca sessiz yürüdüler. Deponun önüne geldiklerinde büyük demir kapı bir duvar gibi bütün ağırlığıyla dikildi önlerinde. İki kanatlı, ağır bir kapıydı. Dışarıdan asma kilit görünmüyordu ama duruşundan içeriden kalın bir sürgüyle kapatıldığı anlaşılıyordu. Kapının yukarı tarafında, sacla duvarın birleştiği yerde telle kapatılmış dar bir havalandırma boşluğu vardı. Günlerdir gözledikleri yer orasıydı.

Çocuk, cebinden yağlı beze sarılmış paslı kargaburnunu çıkardı. Bezi açarken eli titredi. Soğuktan mı, korkudan mı belli değildi. Kargaburnunu cebine ilk koyduğu akşamı hatırladı. Annesi nereye gittiğini sormuş, o da "Arkadaşlarla oturacağız," deyip çıkmıştı. O küçük yalan boğazında kalmıştı o günden beri.

"Yavaş," dedi Çengel. "Ses çıkarma."

Çocuk cevap vermedi. Telleri eliyle yokladı. Gündüz gözüne ince görünen tel, gece olunca sertleşmiş gibiydi. Kargaburnunun ağzını demire geçirdiğinde üçü de nefesini tuttu. Küçük bir gıcırtı çıktı. O ses gecenin sessizliğinde gereğinden büyük duyuldu. Çocuk, kalbinin sesini dışarıdakilerin bile duyacağını sandı. Ama içeriden bir hareket gelmedi.

Tel biraz gevşeyince Çengel elini aralıktan sokup boşluğu yokladı.

"Olur," dedi. "Buradan geçilir."

"Ben girerim," dedi çocuk, tereddüt etmeden.

Çengel ona baktı. "Zaten sen gireceksin."

Bir iki yeri daha gevşettiler. Tel ellerini çize çize yana açıldı. Açılan boşluk yine de dardı. Çocuk havalandırmanın altına çömeldi, iki eliyle duvara tutundu. Çengel alttan itti. Öksüren çocuk omzundan destek verdi. Önce başını, sonra omzunu soktu. Bir an göğsü sıkıştı, nefesi kesildi sandı. Geri dönmeyi düşündü. Vazgeçmeyi de. Sonra günlerdir duyduğu o sesi hatırladı. Kendini zorladı ve bir hamlede içeri geçti.

Ayağı yere sert basınca olduğu yerde kaldı. İçerisi kapkaranlıktı. Birkaç saniye hiçbir şey seçemedi. Rutubet ve yoğun bir hayvan kokusu aynı anda yüzüne vurdu. Sonra o sesi duydu. Çok hafif ama çok tanıdıktı. Günlerdir peşine düştüğü uğultu burada daha ağırdı; daha sıkışmış, daha boğucu. Sanki karanlığın içinde yüzlerce küçük yürek aynı anda çarpıyordu.

"Tamam," diye fısıldadı. "İyiyim."

"Kapıyı bul," dedi Çengel dışarıdan.

Çocuk el yordamıyla ilerledi. Eli önce boşluğa, sonra soğuk metale, sonra bir kafes köşesine değdi. Elini hemen çekti. Gözleri karanlığa alıştıkça şekiller belirmeye başladı. Üst üste dizilmiş, aklın almayacağı kadar çok kafes vardı. Boğazı düğümlendi.

"Zaman dağılmıştı. Geriye sadece açılması gereken kafesler kalmıştı."

"Ne var?" dedi Çengel.

Çocuk, gözünü ayıramadan, "Çok," dedi. Sonra yetmedi o kelime. "Çok fazla."

Kapıyı sonunda buldu. Elini aşağıda gezdirirken kalın demir sürgüye rastladı. İki eliyle tuttu, çekti. İlkinde oynamadı. Bir daha asıldı. Bu kez metal metale sürttü. O ses, defterine yazdığı her

şeyden daha gerçekti. Sürgü ağır ağır yana kaydı. Büyük demir kapının sağ kanadı paslı menteşeleri inleterek kıpırdadı.

Çengel, araya elini sokup kapıyı biraz daha itti. Ardından öksüren çocukla birlikte içeri girdiler. Kapı açılır açılmaz gece de onlarla birlikte depoya doldu.

Çengel içeri adımını atar atmaz küfretti. Öksüren çocuk olduğu yerde kalakaldı. Depo, dışarıdan göründüğünden büyüktü. Ortada, duvar diplerinde, üst üste, yan yana kafesler vardı. Her yerde kafes. Her kafeste kıpırtı. Her kıpırtıda boğuk bir korku.

Ay ışığı açık kapının arasından vurunca birkaç küçük gövdede sarı çizgiler parladı.

Saka kuşlarıydı.

Yüzlercesi.

Çocuk, o an neden günlerdir uyuyamadığını anladı. Bu kadar küçük canlıların insana bu kadar ağır gelebileceğini düşünmemişti. Bir an defterdeki saatleri, notları, köpek havlamalarını, kamyonetin geliş saatini düşündü. Hepsi bir yana, şu manzara bir yana.

"Demek mesele buymuş," dedi Çengel öfkeyle. "Çabuk olun, açabildiğinizi açın."

Çocuk ilk kafese yöneldi, mandala değen parmakları titriyordu. Küçük kilit zor açıldı. Kapak gevşedi. Kapı açılmıştı ama yine de çıkmadılar. Çocuk eğilip kafesin içine baktı.

"Hadi," dedi kısık sesle. "Çıkın."

Öksüren çocuk yan taraftaki kafese yüklenmişti. Çengel, üst sıradakilere uzanıyordu. Tam o anda arka taraftaki kontrplak bölmeden bir ses patladı.

"N'apıyorsunuz lan siz burada?!" Üçü birden irkildi. Ses, levhaların arasından elinde sopayla dikilen iri yarı adamdan gelmişti. Üzerinde kalın bir hırka, ayağında lastik çizmeler vardı. Arkasından gelen daha zayıf, bıyıklı adam aralık kapıyı ve devrilen kafesleri görünce bağırdı: "Kaçırıyorlar lan! Topla şunları!"

Adamın sesi depoda yankılandı. Kuşlar bir anda topluca çırpındı. Teller zangır zangır titredi. Çocuk şimdi anlıyordu: Dışarıdan duyduğunda rüzgâra benzettiği o uğultu, aslında sıkışıp kalmışlığın sesiydi.

Çengel, sopalı adamın üstüne atıldı. Adam beklemeden sopayı savurdu. Darbe Çengel'in omzuna indi. Yüzü acıyla gerildi ama geri çekilmedi. Öksüren çocuk yandan dolanıp adamın koluna sa-

rıldı. Sopa yere düştü.

Öbür kaçakçı bu sırada defterli çocuğa yöneldi. Çocuk, elindeki kargaburnunu refleksle savurdu. Adam bir adım geri çekildi ama hemen tekrar üstüne geldi. Yakasına yapıştı. Çocuk sendeledi, sırtı kafeslere vurdu. Üstte duran iki kafes sallandı, ardından gürültüyle yere devrildi. Birinin kapağı yarı açıldı. İçeriden bir kuş fırladı. Sonra bir tane daha.

Çocuk, adamın elinden sıyrılır sıyrılmaz dönüp devrilen kafesin kapağını sonuna kadar açtı. Kaçakçı arkasından küfrederek yeniden üstüne yürüdü ama o sırada bir kuş yüzüne çarpınca sendeledi.

"Kapıyı açın!" diye bağırdı çocuk.

Bu kez sesi kendisine bile yabancı geldi.

Öksüren çocuk büyük demir kapıya yüklendi. Kapı biraz daha açıldı. Dışarıdaki soğuk hava bir anda içeri doldu. Rüzgâr rutubetli havayı yarıp geçti. Kuşlar o havayı hisseder hissetmez başka türlü çırpınmaya başladı.

Çocuk ikinci kafesi açtı. Sonra üçüncüyü.

"Hadi!" dedi. "Hadi!"

Orası artık depo gibi değildi. Gürültü, tel sesi, küfür, nefes, kanat, çarpışma… Her şey birbirine girmişti. Çocuk cebindeki defteri bir yük gibi hissediyordu. Günlerdir tuttuğu saatlerin, işaretlerin, notların artık hiçbir önemi kalmamıştı. Zaman dağılmıştı. Geriye sadece açılması gereken kafesler kalmıştı.

Bir kapağı daha çekti. Bu kez kuşlar beklemedi. Sarı çizgili küçük gövdeler bir anda havalandı. Kanatlar yüzüne, boynuna, saçına değerek açık kapıya yöneldi. Biri yanağına çarptı. O küçücük temas, beklediğinden daha sert geldi. Gözleri yandı.

"Açın hepsini!" diye bağırdı Çengel.

Sanki o ses deponun her köşesine ulaştı. Her taraftan çırpınış yükseldi. Bir kafes daha devrildi. Bir başkası açıldı. Kuşlar artık tek tek değil, dalga dalga çıkıyordu. Az önce geçilmez gibi duran büyük demir kapı şimdi yalnızca bir boşluk, bir çıkış, bir yoldu.

Kaçakçılardan biri kolunu tutup geri çekildi. Öteki yerde doğrulmaya çalışıyordu. Çengel, son bir hamleyle adamı itti. Adam sırtüstü düştü.

Kuşlar çıkmaya devam etti.

Birer birer değil, akarak.

Sanki deponun içindeki karanlık dağılıyor, kuşlarla birlikte dışarı taşıyordu. Gece değişmişti. Çocuk nemden kabarmış defterini cebinden çıkardı. İlk sayfadaki saatlere, notlara baktı. "Kapı açıldı...Kamyonet geldi...Işık söndü..." Bir süre baktıktan sonra defteri usulca yere bıraktı. Rüzgâr açık kapıdan içeri vurunca defterin sayfaları kendi kendine çevrilmeye başladı. Yazdığı saatler titredi, rakamlar birbirine girdi.

Çocuk son kafeslerden birine yürüdü.

"Bitmedi," dedi; bunu kime söylediğini kendisi de bilmiyordu. Çengel'e mi, öbür çocuğa mı, kuşlara mı, yoksa kendine mi. Eğildi, bir kapağı daha açtı.

EDEBİYATIN ÖNCÜ KADIN YAZARLARI II: ŞÜKÛFE NİHAL BAŞAR

SEDA NUR ÇETİNKAYA KARA

Yiyecek bir lokma ekmek bulmak ve kafada bir şey, bir ideal taşımak, ne büyük mutluluk!

Şükûfe Nihal

1896 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Şükûfe Nihal Başar, Cumhuriyet'in ilk yıllarında hem edebiyat hem de düşünce alanında adından söz ettiren öncü kadın yazarlardan biridir. Başar, dönemin koşullarına göre oldukça nitelikli bir eğitim görür, çağının sınırlarını aşan bir kadın olarak tanınır. Çocukluğu babasının görevi nedeniyle Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde geçer. Bu süreçte halkın yaşam biçimini, doğayı ve farklı kültürel dokuları yakından tanıma fırsatı bulur.

Eğitimine özel derslerle başlayan Şükûfe Nihal, iyi derecede Arapça, Farsça ve Fransızca öğrenir. O dönemde kız çocuklarının yükseköğrenim görmesi oldukça nadirdir. Şükûfe Nihal bu engelleri aşar ve İstanbul Darülfünununun (bugünkü İstanbul Üniversitesi) Coğrafya Bölümünden mezun olup üniversite diploması alan ilk Türk kadınlarından biri olur. Mezuniyetinin ardından uzun yıllar öğretmenlik yapar. Özellikle genç kızların eğitimine büyük önem verir. Kadınların toplumun her alanında aktif olması gerektiğini savunur, bu düşüncesini hem yazılarında hem de gündelik

"Şükûfe Nihal, kalemiyle kadınlara yol göstererek eğitimin ve sanatın toplumu değiştirebileceğine olan inancını son nefesine kadar taşır."

yaşamında sıklıkla dile getirir. Edebiyatla genç yaşta ilgilenmeye başlayan yazarın ilk şiiri 13 yaşında Mehasin gazetesinde yayımlanır. Şükûfe Nihal'in eserleri Servet-i Fünûn, Dergâh, Cumhuriyet, Türk Yurdu ve Resimli Ay gibi birçok dergide yayımlanır. Yazarken cümlelerinde ölçülü ama etkileyici bir dil vardır. Şiirlerinde doğa, aşk, yalnızlık, özlem ve vatan sevgisi gibi temalar sıkça yer alır. Ancak onun birçok yazardan farkı, kadın duygusunu içtenlikle anlatabilmesidir. Kadını hisseden, düşünen, var olmaya çalışan bir birey olarak anlatır. Bu yönüyle Türk şiirinde kadın bakış açısının etkili temsilcilerinden biri kabul edilir.

Şükûfe Nihal'in "Renksiz Istırap","Yakut Kayalar", "Çöl Güneşi", "Yalnız Dönüyorum" "Çölde Sabah Oluyor" adlı romanları; "Finlandiya" ve "Domaniç Dağlarının Yolcusu" adlı gezi yazıları mevcuttur. "Hazan Rüzgârları", "Gayya", "Su" "Sabah Kuşları" ve "Yerden Göğe" şiir kitapları arasında yer alır.

Şükûfe Nihal, dönemin şairlerinden Nazım Hikmet, A. Kutsi Tecer, F. Nafiz Çamlıbel'in aşkları ile de adından sıkça söz ettirir. Hatta Cenap Şehabettin'in kardeşi şair Osman Fahri, aşkına karşılık bulamadığı için intihar eder. Bu durum karşısında derin üzüntü duyan Nihal, "Yakut Kayalar" isimli romanını şair Osman Fahri için yazar.

Şükûfe Nihal sadece bir sanatçı değil, aynı zamanda bir fikir kadınıdır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadın haklarının savunuculuğunu üstlenir, konferanslar verir, gazetelerde makaleler yayımlar ve kadın derneklerinde aktif görevler alır. Türk Kadınlar Birliğinde yürüttüğü çalışmalarla kadınların eğitim ve iş hayatında daha fazla yer almasını destekler.

Eserlerinde sık sık yalnızlık temasına yer verir; kadınların toplumda çoğu zaman yalnız bırakıldığını savunur. Buna rağmen karamsar değildir; umudu, direnci ve inancı güçlüdür. Kadının özgürleşeceğine, toplumun gelişeceğine inanır. Yazılarında hem bir öğretmenin sabrı, hem bir şairin duygusu, hem de bir düşünürün keskinliği vardır.

Şükûfe Nihal'in hayatı boyunca karşılaştığı zorluklar az değildir. Edebiyat çevrelerinde erkek egemen yapının gölgesinde kalarak fikirleri tepkiyle karşılanır. Fakat o hiçbir zaman geri adım atmaz. Yazılarını hem bir direniş hem de bir umut aracı olarak kullanır. Şükûfe Nihal, 1966 yılında, ardında çok değerli edebî bir miras bırakarak hayata veda eder, Eserleriyle Türk edebiyatında kadın duyarlılığının güçlü sesi olur, düşünceleriyle Cumhuriyet'in aydın kadın idealini ete kemiğe büründürür. Şükûfe Nihal, kalemiyle kadınlara yol göstererek eğitimin ve sanatın toplumu değiştirebileceğine olan inancını son nefesine kadar taşır. Onun yaşam öyküsü, bir kadının hem birey olarak var olma hem de toplumu dönüştürme mücadelesinin sembolüdür. Şükûfe Nihal, Türk edebiyatında ve kültür tarihinde hâlâ ilham veren bir figür olarak yaşamaya devam eder.

BEKLENEN MEKTUP

Ütülerken vapurlar dalgaları
Raylara şarkı söylüyor trenler
Alaca bir ufkun koynunda
Hasret türküsünü de iyi bilir onlar
Upuzun çalan düdük sesleri
Kavuşma ihtimali de taşır...

Metalden kuşlardır uçaklar
Kanatlarına el sallar çocuklar
Hem de hiç bir kuşa sallamadıkları kadar
Gök solar sonra sabahı taşır bulutlar
Geceyi ise yıldızlar...

Ütülerken vapurlar dalgaları
Sessizce örtülür kapılar
Giden susar kalan susar
Kanat sesi göğü delen metalden kuşlar
Uçar da uçarlar
Yoktur gagalarında beklenen mektuplar
...

Nilüfer Zontul Aktaş

ÇOCUK ŞİİRİNDE SANAT VE ESTETİK: *ÇOCUK OLMA SIRASI*

MERYEM ESEN

Şiir, edebî sanatların en damıtılmış hâlidir. Şiirin iç sesi, çocuk ruhunun saflığına, berraklığına ve büyülü tınısına yakındır. Çocuk dili saf ve gösterişsiz; şiir ise içkin ve semboliktir. Çocukla şiirin buluşması da bir o kadar kadimdir. Çocuk, daha dünyaya geldiği anda şiirle uyutulur ve uyandırılır. Şiirle kelimelere sarılır ve şiirle dünyaya ses verir.

Ne var ki şiirle çocuk arasındaki kadim ilişkiye rağmen, çocuk ruhunu kuşatıp onu incelikle besleyen çocuk şiirleri nicelik ve nitelik bakımından yeterli değildir. Çocuğun şiirle seslenmesine imkân tanıyan, onu şiirle besleyen şairlerin sayısı da bir o kadar sınırlıdır. Çocuk şiirleri yazan Ayşegül Sözen Dağ, bu çerçevede üzerinde durulması gereken yazarlardan biridir. Şairin, Türk Dil Kurumu Çocuk Edebiyatı dizisinden çıkan Çocuk Olma Sırası adlı kitabı şiirle çocuk ruhunu buluşturan nitelikli eserlerdendir.

Ayşegül Sözen Dağ'ın şiirlerinde anlam, kelimelerin sınırlarını aşar. Sözcüklerin dar kalıplarına sığmayan bu derinlik, çocuk ruhunun engin dünyasında karşılık bulacak niteliktedir. Onun şiiri, suya sabuna dokunmayan, melankolik bir romantizmle çocuğa seslenen bir içerik taşımaz. Aksine, şiirin imkânları içinde çocuk ruhunun doğasını, düş ve düşünce dünyasının farklı katmanlarını okura sezdirir. Duygu dünyasının çok katmanlı yapısı çocukta bu farklılıkları sezme imkânı hazırlar. "Bir çiçek olsam / En mavisi ben olurum kırların… bir kuş olsam / Gökdelenlerden kaçarım… Ben ne bir çiçek / Ne de bir kuşum / Yalnızca masal yiyen / Bir çocuğum" dizelerinde olduğu gibi çocuk okur, kelimelerin yorgunluğunu değil derinliğini ve devingenliğini hisseder onun şiirlerinde.

"Ayşegül Sözen Dağ'ın şiirlerinde anlam, kelimelerin sınırlarını aşar."

Şairin şiiri, çocuk ruhunu gönendiren, içsel bir derinlik taşır. Kuş, gökyüzü, çiçekler ve renkler şairin şiir poetikasının sembolik yapısını oluşturur. Onun şiirinin imgelem dünyasında kuş, bir gelecek muştusu olan çocuğun yaşama sevincini ve saf direncini simgeler. Kuş ve mavi, çocukça bir erincin imgesi olarak öne çıkar. Şiir, âdeta, renkler ve seslerle bütünleşen kelimelerle çocuğa seslenir. Onun şiirinin rengi mavidir. Sesi ise coşkun ve cıvıltılıdır. Dağ'ın şiirlerinde kuşlar, çocuğun hislerine ses verir. Bu duygu yoğunluğu içinde her bir çocuğun kalbi, kuş cıvıltısını andırır. Şair; "Şiirimin içinden / Kuşlar geçti / Şiirim masmavi oldu… Yıldızlar geçti / Işıl ışıl oldu… Çiçekler geçti / Bahar oldu… Çocuklar geçti /

Bayram oldu." dizeleriyle âdeta kuş cıvıltılarından bir bayram coşkusu örer.

Şairin şiir evreninde çocuk ve gelenek, çocuğun değer dünyasını kuran temel bir öge olarak zuhur eder. Geleneği çocuğa aktaran dil ise şairin bakışıyla gökyüzü gibidir: İçinde masalların, tekerlemelerin ve kadim anlatıların dolaştığı uçsuz bucaksız bir evren. Çocuğun gelenekle kurduğu bu bağ, ona aktarılan anlatılarla derinleşerek anlam kazanır. Geleneksel anlatılar, çocuk ruhunu besler, zenginleştirir ve çocuğun dünyayı kavrama biçimini şekillendirir. "Kök" şiirinde bu ilişki Dilim bir gökyüzü, / Resim defterim / Çizdiğim kuşların cıvıltısı / Boyalarımın mavisi Türkçe… Dilim bir armağan / Ninemin masalları / Annemin sarılması / Babamın eve gelişi Türkçe… Dilim bir kök, / Kardeşlik türküleri / Toprağın bereketi / Çocukların gülüşü Türkçe dizeleriyle karşılık bulur.

Çocuk ve yetişkin arasındaki duygu ve düşünce dünyasının farklılığı da Ayşegül Sözen Dağ şiirinin başat konuları arasındadır. Sizinle benim aramdaki fark / İncir çekirdeğini doldurmaz… dizelerinde bu durum çocuk bakışından izlenir. Şair; Okula gidince / Annemi özlüyorum / Eve gelince arkadaşlarımı / Keşke diyorum / Annem de okula başlasa benimle mısralarındaysa yazarın, çocuğun hayal evreniyle kurduğu yakın ilişkiyi açıklar.

Ayşegül Sözen Dağ'ın çocuk şiirlerinin öne çıkan özelliklerden biri de eserlerinde hissedilen felsefi derinliktir. Yazar, çocuk okurun eleştirel düşünme, soru sorma ve sorgulamasına imkân tanıyan detaylara eserlerinde sıkça yer verir. Çocuk Olma Sırası'ndaki "Müzik" şiiri de çocukta eleştirel düşünme becerisini geliştiren felsefi bakış açısını yansıtan şiirlerden biridir: Ne zaman gökyüzü çizmek istesem / Kuşlu resim defterime / Mavi boyalarım kayboluyor birden… Ne zaman orman çizmek istesem / Kuşlu resim defterime / Yeşil boyalarım kayboluyor birden…

Yas, göç, zaman gibi konular çocuk edebiyatında işlenmesi zor olan konulardandır. Şairin şiirinin sembolik anlam dünyasında, bu konular, çocuk bakışına yaklaştırılarak somut bir biçime büründürülür. Bu konular sanatsal söyleyiş ve estetik bir duyarlılıkla okura aktarılır. Yazar, zaman kavramına çocuk bakışından şu dizelerle yaklaşır: Bir saat armağan etti babam / En güzel zamanların olsun / İstediğin vakti durdurursun / Bazen de ileri alırsın dedi… Saatimi koluma taktım / Çok akıllıydı besbelli / Babama teşekkür ettim / Kocaman sarıldım, öptüm / Saatimi durdurdum. Duygular da benzer şekilde, bu sembolik dil aracılığıyla somutlaştırılır. Ayrıca şair, çocuk okuru başka coğrafyalarda yaşayan çocukların sorunlarından da haberdar etmek ister gibidir. Dünyanın herhangi bir yerinde ağlayan bir çocuğun duygu dünyası şu dizelerle şiire yansır: Bulutlar yağmurun sığınağı / çiçekler arıların / ağaçlar kuşların… kimsesiz çocukların / Yok mu bir sığınağı.

Ayşegül Sözen Dağ, kendine özgü poetik üslubunu oluşturmuş çocuk yazarlarından biridir. Onun şiiri, çocuğun duygu ve düşünce dünyasını, kendi imgelem dili içinde aktaran özgün bir sembolizm yaratır. Bu sembolizm "Ben ufacık bir çocukken / Kocamandı annem / Yemeklerimi yedikten sonra / Büyüyeceğim ben de / O zaman çocuk olma sırası annemde … Herkes yaşlanacak diyor ninem / Salondaki saati durdursam / Hep benimle kalır mı annem?" dizelerinde olduğu gibi yaşamın, ölümün, zamanın ve sevginin çocuk gerçekliği içinde işlenebileceği bir imkânlar dünyası kurar. Dağ, masal ve romanlarında olduğu gibi, şiirleriyle de geleceğe kalacak çocuk yazarlarından biri olacağını Çocuk Olma Sırası adlı kitabı ile bir kez daha hatırlatır.

"Onun şiiri, çocuk ruhunu gönendiren, içsel bir derinlik taşır."

ZAMANDA BİR PUSULA: GENÇ RUHLARA YAZILMIŞ MEKTUPLAR

DİLEK ALTUNDAĞ

"Nuray Alper, Zamanda Bir Pusula'nın satır aralarına yerleştirdiği edebî ve felsefi dokunuşlarla okuyucusunu bir tür bilgelik yolculuğuna çıkarıyor."

Nuray Alper'in kaleme aldığı *Zamanda Bir Pusula,* her biri ayrı birer mektup gibi okunabilecek 23 deneme ile gençlere gönülden seslenen, içtenlik ve bilgelikle yoğrulmuş bir eser. Hece Yayınları'ndan Mart 2025'te çıkan kitabın daha ilk sayfasında, "Memleketimin su yüzlü gençlerine ve yollara..." ithafı, yazarın gençlere duyduğu derin inancın ve sevginin habercisidir. Alper, satır aralarına yerleştirdiği edebî ve felsefi dokunuşlarla okuyucusunu bir tür bilgelik yolculuğuna çıkarıyor.

"Suyun Hafızası Var da Ruhumuzun ve Bedenimizin Yok mu?" başlıklı denemede Millî şairimiz Mehmet Akif'in hayatı üzerinden geçmişle bağ kurmanın, tarihsel hafızayı canlı tutmanın önemine değiniliyor. Büyük şahsiyetlerin zihinlerde isim olarak kalmadığı, anlam bıraktığı hatırlatılıyor. Eserde Akif'in yaşam öyküsü, gençler için bir umut pusulası niteliğinde sunuluyor. Ni-

tekim, "Tarih, yarattığı yapılarla ve yaşanmış olan o büyük olaylarla bizlere ruhunu ve manasını bırakmıştır." (s.14) ifadesi, eserin tarihle ve gelenekle kurduğu ilişkiyi işaret eden bir söylemdir.

Kitap boyunca gençlerin kendilerini keşfetmeleri, potansiyellerini fark etmeleri için bir çağrı hissediliyor. "Hangi Kabiliyettesin?" adlı yazıda, yeteneklerin bir yük değil, birer imkân olduğu dile getiriliyor. "Hayal Trenimizi Yolda Tutmak" ise hayal kurmanın, zamanı korumanın ve ruhu beslemenin zaruretini işlerken Michael Ende'nin unutulmaz karakteri Momo ile tanıştırıyor okuru.

"Okumak Sanatı" ve "Keşif Avcıları" bölümleri ise tam anlamıyla bir edebî şölen. Cemil Meriç'ten Kafka'ya, Jack London'dan Mevlânâ'ya uzanan alıntılarla zihinler bir okuma serüvenine davet ediliyor. Bu bölümlerde okumanın yalnızca bilgi verdirmediği, aynı zamanda insana içsel derinlik kazandıran bir yolculuk olduğu vurgulanıyor.

Kitapta kâinata da bir pencere açılıyor. "Tabiat Bize Ne Söyler?" başlıklı yazı, okuru doğanın sessiz ve derin dilini çözmeye teşvik ederken Küçük Prens ve Zeze gibi edebiyatın saf çocuklarının rehberliğinde duygusal bir keşif öneriyor.

"Zamanda Bir Pusula" denemesi, âdeta kitabın merkezini oluşturuyor. Doğru soruyu sormanın, zamanı sezmenin ve bilgiyi anlamla harmanlamanın yolları anlatılırken bilimle sezgi arasında kurulan köprü genç okura ilham veriyor. Çin tarihinin ilk retorik eseri kabul edilen İkna Sanatı'nda, "Bütün kararlar soru sormakla başlar. Doğru soruları sormak talih; yanlış soruları sormak felaket getirir." denilerek sorunun bir pusula olduğu vurgulanıyor.

"Gayret", "Bilmenin Hâlleri" ve "Bir Rüyanın Ardında İstemek ve İnanmak" gibi bölümler ise azmin, emeğin ve hayalin kutsallığını işlerken genç kalpleri cesaretle dolu bir yürüyüşe çağırıyor.

Alper, Zamanda Bir Pusula ile gençlerin iç sesini uyandırıyor, Eser sadece bugününe seslenmiyor. Okuru, geçmişi ve geleceği de kuşanarak yaşamaya davet ediyor. Her deneme, bir mektup gibi; her satır, bir yolculuk başlangıcı gibi. Son olarak Alper, şöyle sesleniyor gençlere:

"Sevgili genç, sana sadece bir kitap değil; ömrümün zorlukla, acıyla, sıkıntıyla ama her şeye rağmen umutla yüklü bir kesinti armağan ediyorum. Kendini kaybolmuş hissettiğin zamanlarda bu çalışmayı aklına getirip ondan bir parça okursan gönlüm teselli bulacak." (s.120)

ÖNÜ KESİLMİŞ BİR NESLİN HAFIZASI: *KAR YAĞARKEN*

GÜNAY BULUT

"Herkesin yolculuğu diğerinden farklı olduğu için hiçbir kuşun uçuşu diğerine benzemez."
Mantıku't-Tayr

Selvigül Kandoğmuş Şahin'in Kar Yağarken adlı romanı, 1990–1997 Türkiye'sinin siyasal ve toplumsal atmosferini üniversite gençliği ekseninde ele alan güçlü bir dönem romanıdır. Körfez Savaşı, Bosna'daki soykırım ve 28 Şubat arifesindeki krizler romanın arka planını oluşturur.

Romanın ana kahramanı Saliha İstanbul Üniversitesinde öğrenci olup İstanbul'un kenar semtlerinden birinde yaşamaktadır. Annesi, terzilik yaparak kızlarını okutan, mütevekkil ve ahlaki hassasiyetleri yüksek bir Anadolu kadınıdır. Ana-kız arasındaki güven ve vefa bağı, Saliha'nın hayatındaki tercihler üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Saliha; dönemin yozlaşmış din anlayışına mesafeli, Batılı görünümlü, hâkim ideolojiye muhalif sol düşüncelere yakın bir üniversite öğrencisidir. Körfez Savaşı'nda, Irak'ta yaşanan katliamlar, onun değerler dünyasını derinden sarsar. Üniversitedeki ideolojik kamplaşma-

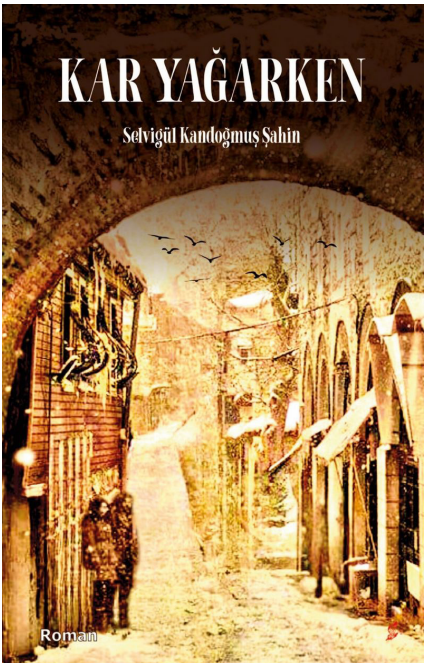

"Kar Yağarken 28 Şubat süreciyle kamusal hayattan dışlanan kuşağın direncini ve değer dünyasını, tarihsel bir eşikte sonlandırarak okura güçlü bir hafıza anlatısı sunar."

ları, gençliğin savruluşlarını, mahalle kültüründeki dönüşümü ve küresel ölçekte yaşanan adaletsizlikleri sorgulamaktan vaz geçmez. Daha adil ve erdemli bir hayatın imkânlarını kitaplarda arar. Saliha'nın en yakın arkadaşı Çiğdem ise Makedonya göçmeni, seküler ve modern bir aile yapısında yetişmiştir. İki arkadaşın farklı aile geçmişleri ve dünyaya bakışları üzerinden ilerleyen roman, 90'ların gençliğini; aile yapıları, sosyal roller, ideolojik yönelimler ve duygusal çatışmalar bağlamında resmeder. Solcular, ülkücüler ve İslamcılar başta olmak üzere üniversitelerdeki ideolojik gruplar aracılığıyla dönemin düşünsel mozaiği görünür kılınır.

Kar Yağarken, yaşadığı çağı anlamaya çalışan bir gençliğin savaşlar, darbeler ve küresel adaletsizlikler karşısındaki duyarlılıklarını, arayışlarını ve dönüşümlerini hafızaya kaydeder. Roman, İslam'la tanışan ve bilinçli bir tercihle inanç yoluna giren gençlerin sosyalleşme alanlarını; kitap evleri, kitaplar, vakıflar, öğrenci evleri, camiler, meydanlar üzerinden görünür kılar.

Her bölümü Mantıku't-Tayr epigraflarıyla başlayan romanda postmodern teknikler kullanılır. Metinlerarası göndermeler; edebiyat, müzik ve düşünce dünyasından yapılan alıntılarla zenginleşir. Roman kişilikleri; Rilke'den Camus'ya, Sezai Karakoç'tan Cevdet Said'e, Nazım Hikmet'ten Necip Fazıl'a, Marx'tan Sartre'a, Erich From'dan Muhammed Esed'e uzanan geniş bir referans dünyası içinde şekillenir.

Zaman, Körfez Savaşı arifesiyle başlayıp 1997 Mart'ında sonlanan bir kronolojiyle ilerler. İlk bölümlerde zamanın adeta sabitlenmesi, ilerleyen bölümlerde ise farklı karakterlerin kendi iç dünyalarını doğrudan okura açmaları anlatının postmodern yönünü güçlendirir. Bununla birlikte net olay örgüsü, belirgin karakter tercihleri, gerçekçi tanıklıklar romanı klasik anlatıya da yaklaştırır.

Romanın ana mekânı İstanbul'dur. Beyazıt'tan Eyüp'e, Bayrampaşa'dan Tarlabaşı'na, uzanan semtler dönemin sosyal ve kültürel dokusuyla betimlenirken Anadolu, Viyana, Bosna ve Ortadoğu ile kurulan bağlar anlatıyı küresel bir düzleme taşır.

Aşk, çatışma ve gerilim yalnızca bireyler arasında değil; sömürgeci sistem ve hâkim ideoloji karşısında konumlanan bir kuşak üzerinden inşa edilir. Kar Yağarken, savaşların ortasında büyüyen, dış dünyadaki olaylardan iç dünyaya ulaşan anlamı arayan bir neslin hikâyesidir. İnanç, bu arayışın sonu değil; sınandığı bir duraktır. Roman, 28 Şubat süreciyle kamusal hayattan dışlanan kuşağın direncini ve değer dünyasını, tarihsel bir eşikte sonlandırarak okura güçlü bir hafıza anlatısı sunar.